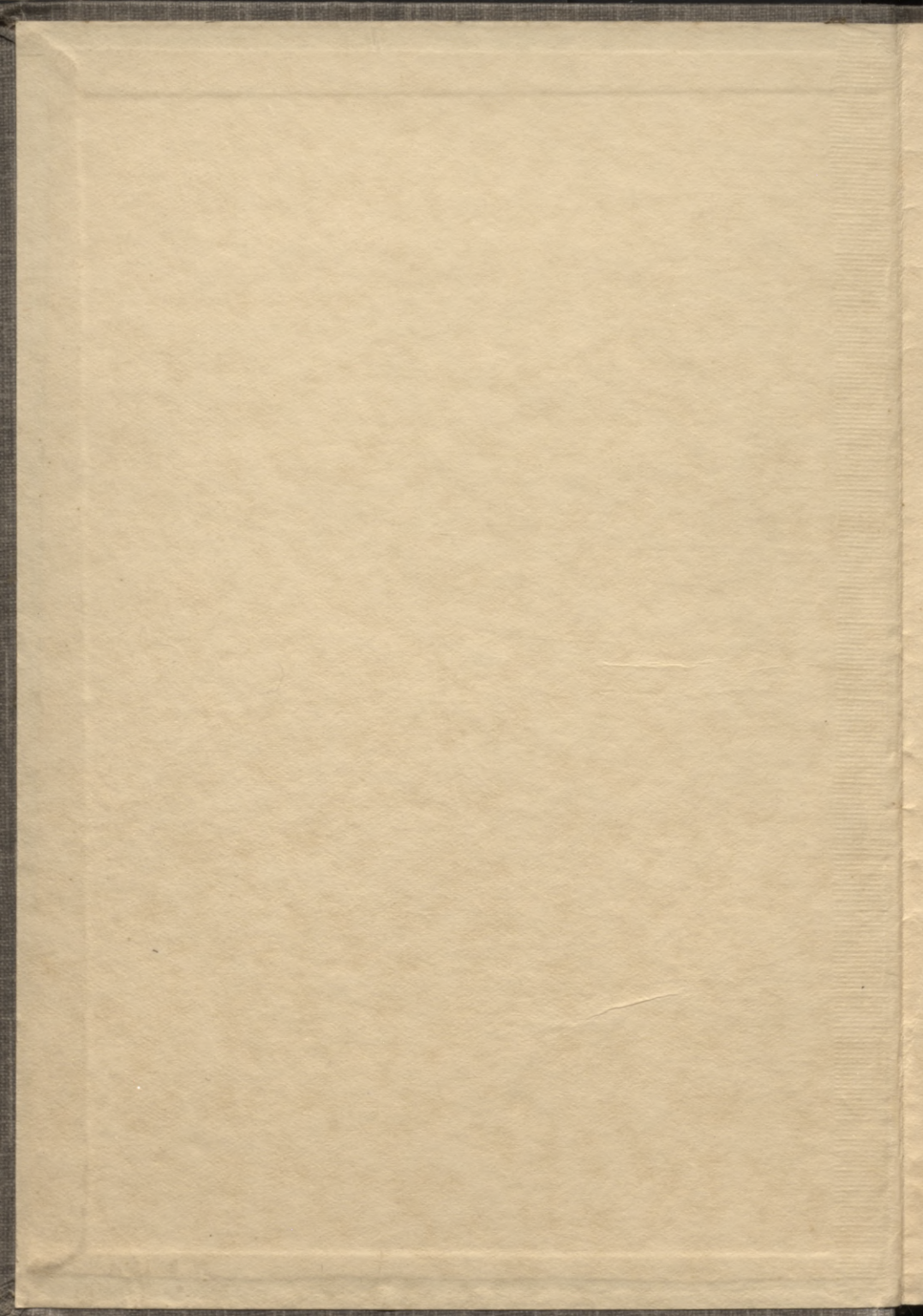

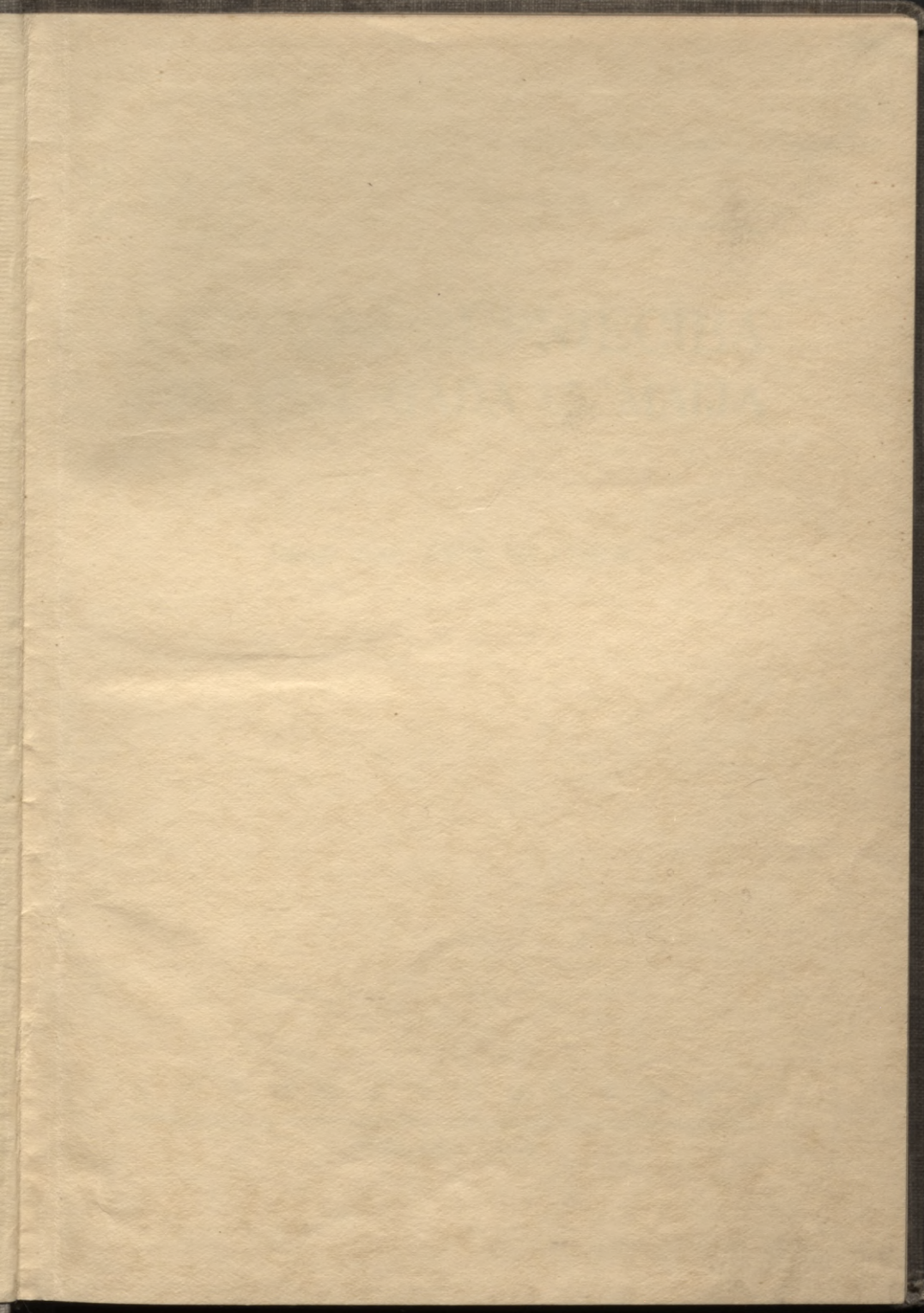
88-3
L 132

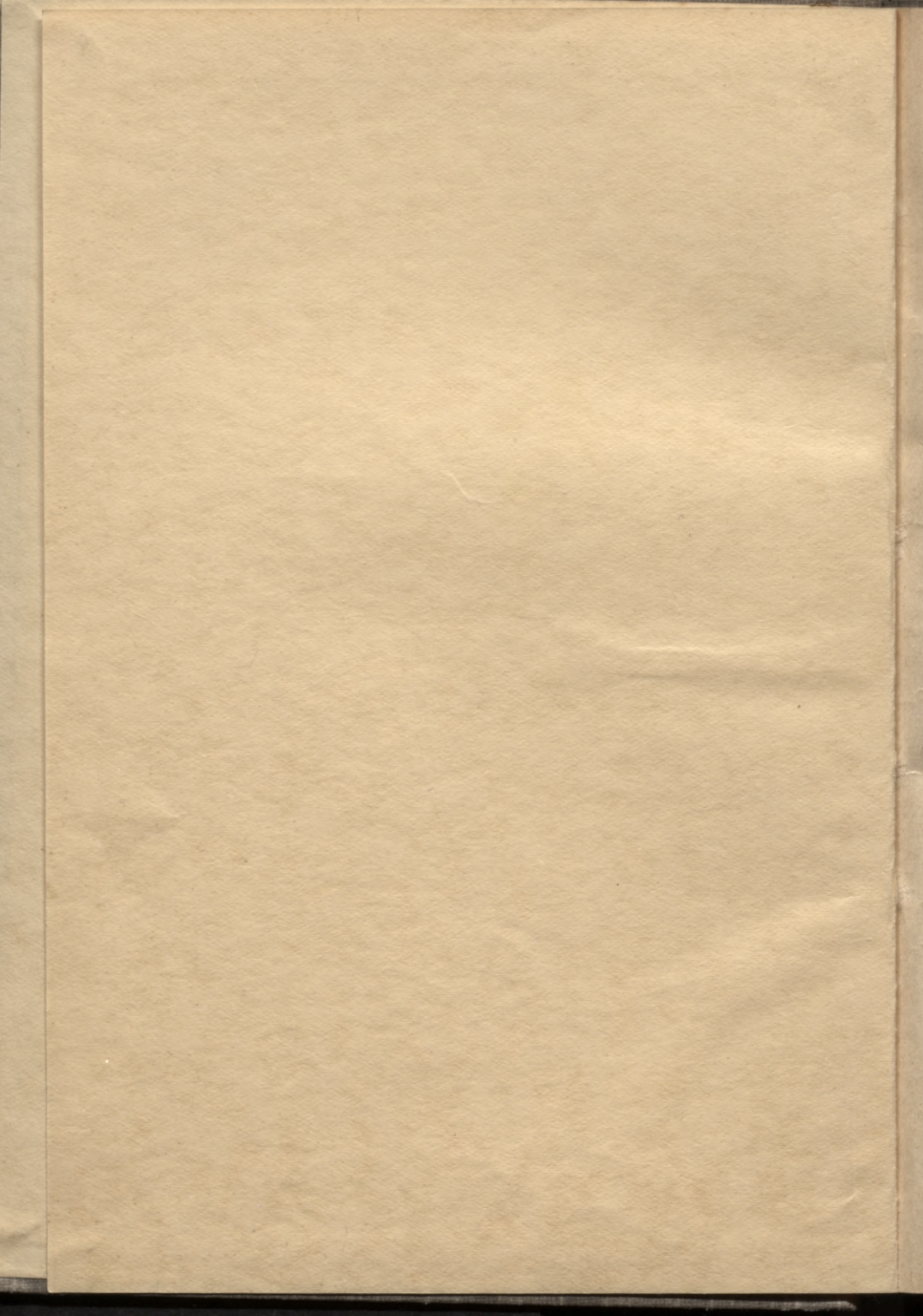
Cand. oec. A. ELPEBS

LATVIJAS RŪPniecība

PĒC 1934 GADA 15 MAIJA

Sveiki godājamam
Ministram

dyke

33

B. Einberga kungum

dzīvē orenā
antoni

L 88-3
132

LATVIJAS RŪPNIECĪBA PĒC 1934. GADA 15. MAIJA

Cand. oec. ARN. ELPERS

A U T O R A I Z D E V U M S

RĪGĀ, 1938. GADĀ

0308017846

Vija Lāča Latv. PSR
VALSTIS BIBLIOTĒKA

~~88 - 19.7.13~~

Rīgā, Puškina ielā № 12.

Priekšvārdi.

Lielās pārvērtības saimnieciskā dzīvē, kas raksturīgas pēdējiem gadiem, ir tik ievērojamas, ka šo pārvērtību periods ir guvis reljefu atšķirību no iepriekšējo gadu saimnieciskās dzīves norises, un šīs atšķirības noteiktā pakāpe un paša perioda spilgtā īpatnība tam devusi jau aktīvo līdzstrādātāju un līdzvērotāju uztverē *celtniecības laikmeta* cildeno apzīmējumu. Un ja kādreiz tautsaimnieka roka rakstīs mūsu saimnieciskās dzīves vēsturi, tad, liekas, nāksies grūti atrast pareizāku apzīmējumu tiem dižā darba gadiem, kas seko 1934. gada 15. maija vēsturiskajām dienām. Šai vietā neapskatot visas mūsu saimnieciskās dzīves precīzos kustību rādītājus — skaitļus, varam aprobežoties ar divu svarīgu atziņu konstatējumu.

Vērtējot pēdējo gadu saimnieciskās pārmaiņas, tās nekad nav jāpārprot tai ziņā, it kā visi tie sasniegumi un ieguvumi, kādus esam izcīnījuši aizgājušajos gados un ko gūstam līdz ar katru jaunu dienu, būtu tikai mūsu taisnīgā tiesa pasaules uzlabotās konjunktūras līdzgaitā. Tieši starptautiskās saimnieciskās dinamikas šalīdzinājumā spilgti izpaužas mūsu saimnieciskās dzīves ātrākais attīstības temps. Ja arī starptautiskās konjunktūras labvēlīgai norisei ir līdzdaļa mūsu saimnieciskās dzīves atplaukumā, tad tomēr lielākais nopelns šai ziņā piekrīt iekšējiem faktoriem.

Šai pirmai atziņai ir jāpalīdz noskaidrot, otru, ne mazāk svarīgu. Un proti, — visi tie ieguvumi atsevišķās ražojošās nozarēs un valsts saimniecībā tās kopumā panākti nevis mēchaniski administratīvās rīcības rezultātā, bet gan izauguši, pateicoties veselīgo spēku koncentrācijai un organiskai attīstībai.

Ja šodien tikdaudz dzird runājam par mērķu apziņu un mērķu apzinātu politiku, tad tas liecina vispirms par saimnieciskās politikas noteiktu virzienu un līdz ar to par tās stabilitāti. Otrām kārtām, tas liecina, ka visplašākās aprindas šo politiku izpratušas un silti atbalsta. Šais divos apstākļos — *saimnieciskās dzīves organiskas norises veicināšanā un tās ietekmēšanā tālredzīgiem mērķiem atbilstošā virzienā — slēpjas minējums tam citādi grūti izprotamam apstāklim, ka nedaudzos gados kļuvis grūts organisks divu blakus stāvošu saimniecisku periodu salīdzinājums, jo tik asas ir to atšķirības.*

Apskatot šai darbā saimnieciskās dzīves vienas nozares — rūpniecības — attīstību pēdējos gados, pie šā uzdevuma strādāts, vadoties tieši no minētām atziņām. Ja šis, vispārējais vilcienos ieturētais, celtniecības laikmeta rūpniecības attīstības raksturojums modinātu lasītājos, kas to pagodinās ar savu uzmanību, pārlicību par šo atziņu pareizību, tad uzstādītais uzdevums ir veikts. Apziņa, ka rūpniecības pēdējo gadu sasniegumi ir aktīvas un mērķveidīgas rūpniecības politikas rezultāts un nevis brīvi izveidotas konjunktūras ietekmējums, noved mūs pie rūpniecības plānsaimniecības idejas. Tās iztīrājums atstājams speciālam darbam, bet šeit tikai dažos vārdos pieskarsimies rūpniecības plānsaimniecības idejiskam saturam tai formā, kas liekas, būt piemērota mūsu apstākļiem.

Konspektīvi raksturojot mūsu apstākļiem piemērotas rūpniecības plānsaimniecības saturu, to varētu ietvert formulā, kas plānsaimniecības saturu izsmeltu rūpniecības veidošanā tādos virzienos un apmēros, kā to prasa valsts un tautsaimniecības, bet arī pašas rūpniecības objektīvās un pareizi izprastās intereses. Šai ziņā jāpatur vērā, ka mūsu rūpniecība jau pašreiz lielā mērā izveidota, un ka nav pamata gaidīt nedz tās ievērojamu tālāku paplašināšanu, nedz arī radikālu sašaurināšanu. Pēdīgi minētos virzienos runa varētu būt vienīgi par atsevišķu nozaļu darbības pārkārtošanu — veicinot uz dabīgiem pamatiem izbūvētas rūpniecības attīstību, bet ierobežojot tautsaimnieciski mazāk attaisnojamu nozaļu darbību. Mūsu apstākļos rūpniecības plāna raksturīgais saturs līdz ar to vis neizpaustos noteiktas ražošanas programmas uzstādīšanā, bet gan tur radītu izpausmi mūsu nākotnes rūpniecības politikas saskaņotā doma. Šai sakarībā nāktos apskatīt rindu atsevišķu problēmu, pa daļai šauro rūpniecības interešu plāksnē, pa daļai šo interešu kop-sakarībā ar visu tautsaimniecību. Atzīmējot galvenās no minētām problēmām, vispirms pasvītrojama arī šai sakarībā apskatāmā darba roku problēma mūsu tausaimniecībā. Tālāki apskatāmi jautājumi, kas skar galvenā kārtā mūsu eksporta rūpniecību, bet pārējo rūpniecību tai daļā, kādā tai sakars ar ārzemju izejvielu importu. Šo problēmu iztirzājot, neizbēgami nāktos pieskarties arī valūtāriem jautājumiem. Rūpniecības šaurāko interešu sfērā apskatāmi jautājumi, kam sakars ar rūpniecības subjektīvo koncentrāciju, tās ģeografisko decentrālizāciju un ar organiskās sakarības principa realizēšanu rūpniecības uzņēmumu ražošanā. Atsevišķu uzmanību nāktos piegriezt rūpniecības racionālizēšanas

jautājumiem, šai sakarībā apskatot darba pētīšanas problēmu, standartizācijas problēmu, jautājumu par rūpniecības mēchanizāciju un līdzīgus citus. Rūpniecības plānu nospraužot, uzmanība būtu ierādama arī muitas un kredīta politikas, bet tāpat dzelzceļu tarifu politikas jautājumiem.

Šai plāksnē izprotama plānsaimniecības idejas minēšana, to saistot ar mūsu rūpniecības politikas aktuāliem uzdevumiem. Tieši minētā virzienā šai darbā skartas atsevišķās plānsaimniecības problēmas, rūpniecības konkrētas apakšnozares apskatot.

Lai šai vietā atļauts apliecināt pateicību visiem, kas nav lieguši savu atbalstu pie šā darba izdošanas un vajadzīgo materiālu sagādes. Sevišķa pateicība pienākas žurn. „Economists“ redaktora kungam, Valsts statistiskās pārvaldes rūpniecības statistikas nodaļai un Tirdzniecības un rūpniecības departamenta inženieru kungiem.

AUTORS.

Dienas jautājumi rūpniecībā.

Ar gandarījumu var vērot mūsu rūpniecības straujo atplaukumu. Rūpniecība ir izmantojusi tās paplašinātās iespējas, kādas devis kopš 1934. gada vērojamais straujais saimnieciskās dzīves attīstības temps, tikpat enerģiski — ja ne vēl enerģiskāki — kā pārējās saimnieciskās dzīves nozares. Ja rūpniecībā un amatniecībā apaļos skaitļos pašlaik strādā ap 50.000 uzņēmumu, nodarbinot vairāk par 160.000 darba roku, tad tas ir ievēriņas cienīgs sasniegums. Pie tam jāievēro, ka nodarbināto darba roku ziņā vadoša ir tieši vidējā un lielrūpniecība: tie 8.000 uzņēmumi, kas padoti Finanšu ministrijas reģistrācijai un kontrolei, vien nodarbina pāri par 100.000 darba roku.

Nevar tā tad apšaubīt rūpniecības attīstību, cik tāl tā izpaužas jau minētos skaitļos. Bet mūs vairāk interesē, vai pārmaiņas un uzlabojumi rūpniecības iekšējā struktūrā cieši atbilst šim pieaugumam. Katras veselīgas tautsaimniecības dabīgā pamatprasība ir panākt to, lai atsevišķas saimnieciskās dzīves nozares nebūtu izdevīgas konjunktūras augļi vien, bet savos dziļākos pamatos nevien cieši iekļautos zemes dabīgo dotību rāmjos, bet arī ietu līdztekus produkcijas uzlabošanai un cenu kustībai pasaulē tirgos. Jo vairāk šo pamatprasību jāuzstāda mūsu rūpniecībai, jau tādēļ vien, ka viņa savā attīs-

tības gaitā bieži baudījusi tālejošu ārtirdzniecības režīma un muitas politikas pretimnākšanu.

Mēdz teikt: kam daudz dots, no tā daudz arī prasa. Nešaubāties, ka rūpniecība pēdējos saimnieciskās dzīves atplaukuma laikos guvusi ļoti daudz. To, kā jau minēts, rāda vispārēji skaitļi par rūpniecības attīstību. Ar gandarījumu jāatzīmē, ka rūpniecība savu pateicību par dotām plašām attīstības iespējām izteikusi darbos, cenšoties pēc labākas un lētākas preču ražošanas, pēc plašākas un lietderīgākas šo preču izvērtēšanas. Gūto sasniegumu lietderīgu nostiprināšanu veicina arī tas apstāklis, ka rūpniecība labi organizēta savā kamerā, kurā piedaloties rūpnieks ārpus sava tiešā uzņēmuma darbības lauka gūst ciešu saskari ar visu mūsu nacionālo rūpniecību un ar visu rūpniecības politiku. Vēl vairāk: piedaloties savas kameras darbā, tas līdz veidot vispārējo saimniecisko politiku un mācās labāki izprast, ka pirmā vietā liekamas vispārējās saimnieciskās politikas vajadzības, kurām vajadzības gadījumā jāpakļauj sava privātā uzņēmuma specifiskās intereses.

Rūpniecībai jābūt savos pamatos dziļi stabilai, būtiski neatkarīgai no augstas konjunktūras. Rūpniecība ir mūsu saimnieciskā koporganisma dabīga un neatņemama sastāvdaļa. Veselīga, no konjunktūras svārstībām maz atkarīga šī koporganisma darbība domājama tikai tad, ja atsevišķās organisma sastāvdaļas darbojas pareizā līdzsvarojumā, izlīdzināti un mērķveidīgi saskaņoti. Veselīgai saimniecībai nav pakalpots ar to, ka zināmos brīžos viena vai otra saimnieciskā koporganisma sastāvdaļa attīstās pārāk strauji un nepiemēroti citām. Tas var notikt tikai uz citu šī organisma sastāvdaļu rēķina un traucēt to līdzsvarojumu, kāds nepieciešams stabilai saimnieciskai dzīvei. Tādēļ arī vairāk jāprie-

cājas nevis par rūpniecības ārējo uzplaukumu, kāds tas raksturojas nodarbināto darba roku pieaugumā, bet gan par katru soli, kas sperts iekaroto pozīciju nostiprināšanai, pārāk neaizraujoties no acumirkļa „hausse's“ dotām iespējām, kuŗas bieži ir pārejošas.

Te vispirms jāpakavējas pie darba roku problēmas. Jāievēro, ka darba roku tautsaimnieciski apsvērts un pareizs līdzsvarojumš ir viens no svarīgākiem jautājumiem nevien rūpniecības, bet visas saimniecības tālākās attīstības līniju nospraušanā. Un vērtējot no šī viedokļa, straujais nodarbināto darba roku skaita pieaugums rūpniecībā ne vienmēr ir pozitīva, apsveicama parādība. Pozitīva un apsveicama šī parādība būs tikai tur, kur papildu darba rokas bauda pastāvīgu, ne tikai īslaicīgu sezonas nodarbinātību, un arī šajā gadījumā tikai tad, ja strādnieku skaitam pieaugot pieaug uzņēmuma kopprodukcijas vērtības tā daļa, kas krīt uz katru atsevišķo strādnieku. Uzņēmumos, kur šī kopprodukcijas vērtības daļa uz atsevišķu strādnieku jau bijusi zema, nav pat līdzēts ar to, ka, pieņemot papildu darba rokas, šī līdzdaļa neslīd uz leju. Šādi uzņēmumi tautsaimnieciski jau tā nav bijuši īsti izdevīgi; strādnieku skaita palielināšanās te attaisnojama vienīgi tad, ja produkcijas vērtība uz katru strādnieku strauji ceļas.

Darba rokas tautsaimnieciski ir ļoti vērtīga manša. Sen pagājuši tie laiki, kad sūdzējāmiem par bezdarbu. Tagad jau vairākus gadus no vietas jārunā par darba roku trūkumu. To pierāda tas apstāklis, ka gadu no gada esam spiesti importēt prāvu skaitu darba roku no ārvalstīm. No tā izriet dabīgs secinājums: disponējamās iekšzemes darba rokas jāizmanto ar apdomu, virzot viņas tur, kur tās saimniecisko vērtību ražošanā piedalās ar lielāko iespējamo

līdzdalības kvotu. Vēl vairāk: disponējamās darba rokas jāizmanto tā, lai darba tirgū nebūtu vērojamas pārāk krasas svārstības, pārāk strauja darba roku pārvietošanās no vienas saimnieciskās dzīves nozares uz otru. Valsts un ministru prezidenta Dr. K. Ulmaņa īsais lozungs: „Katrs savā darbā — visi valsts darbā“, slēpj sevī ārpus tiešās uztveres vēl dziļas blakusdomas. Valsts darbu veic tas, kas strādā tiešām *savā* darbā, jo tikai tur tas var dot maksimālo guvumu tautas mantas uzkrāšanā un zemes saimnieciskās labklājības veicināšanā. Tādēļ šī lozunga paplašinātā nozīmē nav saimniecisks guvums, ja laukstrādnieks pamet arklu, lai būtu par melnstrādnieku pilsētā.

Šādi motīvi, kas noteic pašreiz ievadītās darba roku pārkārtošanas problēmu dzīvē. Te nav jārunā par sacensību darba roku ziņā starp atsevišķām saimniecības nozarēm. Pārkārtošana grib panākt vienīgi disponējamo darba roku pēc iespējas lietderīgu un vispārsaimnieciski ienesīgāku sadalījumu, kas ir dabiska prasība mūsu darba tirgus apstākļos. Rūpniecībai darba roku nevar trūkt un netrūks tur, kur aug produkcijas vērtība uz katru strādnieku, un fabrikas strādnieka *kvalificētais* darbs ir valsts saimniecībai vērtīgs. Arī pašai rūpniecībai šāds atrisinājums ir ļoti no svara, jo atsevišķa strādnieka augošā līdzdaļas kvota ražošanas kopvērtībā nozīmē izdevīgāku ražošanu, lētāku ražojumu pašizmaksu un reizē ar to — labākas pārdošanas iespējas pašam rūpniekam.

Ar to nonākam pie jautājuma par rūpniecības uzņēmumu racionālizēšanu. Jau izlases resp. kvalificēta strādnieku materiāla pielietošana ražošanas procesā ir solis iepretim racionālizēšanai. Uz dibināto iebildumu, ka šāds strādnieku materiāls iz-

maksā dārgāk, var atbildēt, ka mūslaiku tehnika dod pietiekoši plašas un arī nedārgas iespējas lielā mērā mēchanizēt jau tos palīga (jēlmateriālu piegādes etc.) darbus, kas līdz šim prasa daudz nekvalificēta darba spēka. Tas pats zīmējas uz tiešās ražošanas procesu: atvietot novecojušās mašīnas defektus ar lieku darba spēku iznāk uz ilgāku laiku daudz dārgāk nekā atjaunot novecojušās mašīnu ierīces. Daļa mūsu rūpniecības te vainojama zināmā konservātīvismā.

Parastie iebildumi pret ražošanas iekārtas modernizēšanu ir kapitālu trūkums. Jāsaka, ka šie iebildumi pilnīgi nepārliecina. Katra veselīgi nostādīta uzņēmuma saimniecībā kārtīgiem norakstījumiem, kas izpaužas apstākļiem atbilstoša amortizācijas fonda uzkrāšanā, piekrīt izcila loma, nerunājot nemaz par t. s. „klusām rezervēm“, kas pastāv atsevišķos uzņēmumos. Kur amortizācijas fondi neatbilst savam uzdevumam, jāpadomā, vai nav iespējams ierobežot t. s. pārvaldes izdevumus, kas daudzos gadījumos it labi iespējams. Otrkārt, pasaules tirgū rūpniecības mašīnu iegādē vidējs kredīts (2—3 gadi un pat vairāk) ārzemēs parasti netiek liegts. Treškārt, mūsu kredita tirgus likvidais stāvoklis solidiem uzņēmējiem dod diezgan plašas kredita iespējas. Ja arī tieši t. s. vidējā ilgkredīta nozarē šīs iespējas nav vēl galīgi izveidotas, tomēr arī šajā ziņā ar labu gribu izeja ir rodama.

Mūsu rūpniecības politika nevar uzturēt ražošanu par katru cenu, t. i. aizsargāt sliktāku vai dārgāku preču ražošanu tikai tādēļ, ka šīs preces ražo iekšzemē. Pakāpeniski, bet stingri jāpāriet uz preču kvalitātes uzlabošanu, līdztekus samazinot šo preču cenas, lai iespējamās robežās rastos iespēja konkurēt ar pasaules tirgus precēm. Ja to jau tagad pa-

nākusi daļa mūsu eksporta rūpniecības, tad nav ne mazākā iemesla, lai to pašu neprasītu arī no tās rūpniecības, kas apgādā iekšzemes tirgu. Te racionālizācijas jautājums kļūst ļoti akūts. Būtu nesalīdzināmi vēlamāk, ja rūpniecība veiktu šo darbu pašierosmē, nekā varbūtēji būtu spiesta to darīt augošās ārzemju preču konkurences dēļ. Jo skaidrs ir viens: Finanšu ministrija negrib panākt kautkādu spaidu racionālizāciju, bet var pienākt brīdis, kad starptautiska saimnieciska konjunktūra un plašā patērētāja interese neatvairāmi prasa arvienu tālāku importa režīma mīkstināšanu.

Arī racionālizēšanas ziņā jāievēro zināma uzmanība. Te sakāms tas pats, kas teikts par darba rokām. Nav līdzēts ar to, ka blakus novecojušām mašīnām uzstāda jaunas, modernas. Ar to manāmi neslīdēs ražojumu pašizmaksa, bet gan tikai celsies ražojumu vairums. Mērķis tomēr ir ražojumu pašizmaksas palētināšanās un to kvalitātes uzlabošana. Tādēļ par laikmeta prasībām atbilstošu racionālizāciju var uzskatīt tikai tādu, kur jaunas, modernas, mazāk darba spēku prasošas mašīnas stājas veco vietā. Pareizi amortizējot, šīm vecām mašīnām dažbrīd ir tikai viena vieta: lūžņu pārkausēšanas krāsns, kur tās smagā metallrūpniecība jau sen ar nepacietību gaida. Šādu racionālizāciju Tirdzniecības un rūpniecības departaments veicinās visiem spēkiem: visvairāk tur, kur racionālizēšana dos darba spēka ietaupījumu.

Šajā plāksnē vēl diezgan daudz iespējams darīt arī citā virzienā. Ir vēl uzņēmumi, kas var labāki un lietderīgāki izmantot arī pastāvošo iekārtu un ēkas, racionālāki pārkārtojot darba procesu no izejvielu piegādes līdz gatavam ražojumam. Ne vienmēr šajā procesā līdz galam pārdomātas visas iespējas. Pēti-

jumi amerikāņu un angļu rūpniecībā pārliecinoši rāda, ka dažkārt sīki pārkārtojumi vai atvieglojumi darba procesā dod ievērojamus laika resp. naudas ietaupījumus, pazeminot produkcijas pašizmaksu. Arī šajā ziņā mūsu rūpniekiem atliek vēl diezgan daudz pateicīgu uzdevumu.

Racionālizēšanas darbs nav viegls un šo darbu nevar pārvelt vienīgi uz privātas uzņēmības pleciem. Tas prasa rūpīgas teorētiskas studijas, noteiktas, mūsu īpatiem apstākļiem piemērotas atziņas. Šo atziņu gūšanā turpinās strādāt arī Tirdzniecības un rūpniecības departaments, lai varētu uz sīki pārbaudītu datu pamata iemiesot laikmeta un mūsu saimniecībai uzstādāmās prasības konkrētos soļos, pakāpeniski turpinot izveidot rūpniecības plānveidīgo attīstību. Rūpniekiem vienmēr un visur jāievēro, ka rūpniecības attīstības gaitu iestādes negrib kavēt. Pat tie soļi, kas acumirkļi it kā kavē rūpniecības tālāko uzplaukumu, pēc būtības nozīmē tikai vienu: cenšanos ievadīt rūpniecības attīstības straujos uzplūdus iespējami lietderīgākā gultnē, novērst darba enerģijas lieku šķiešanu, panākt tās iespējami lielāku un tautsaimnieciski izdevīgāku koncentrēšanu.

Visi apskatītie jautājumi, kas var ietekmēt rūpniecības politiku, nenozīmē strauju lūzumu vai būtisku pārkārtojumu mūsu rūpniecības plānā. Visumā jau tagad mūsu rūpniecība ir sekmīgi izveidota: ir radies stabils rūpniecības kodols, kuŗa pārkārtošana būtu velta vai pat kaitīga. Visi pārkārtojumi, kādi varētu nākt, vai kuŗus pašlaik reālizē, paredz tikai to, lai rūpniecība vēl koncentrētāki apmierinātu patērētāja prasības preču kvalitātes un cenu ziņā. Atliek vēl papildu jautājumi. Eksporta rūpniecības tālākizveidošanā nāksies ciešāki raudzīties uz attiecī-

bu starp eksportažojumos ieguldīto vietējo darba spēku un ārzemju izejvielu vērtību. Tāpat intensīvāki būs jādomā par iespējām pārstrādāt fabrikātos uz vietas tādas izejvielas, kuras līdz šim eksportēja neapstrādātā veidā. Šie jautājumi tomēr radīs savu atrisinājumu pakāpeniski, netraucējot rūpniecības attīstības dabīgo ritmu.

Jau uzsvērts, ka rūpniecība jau tagad apzinās mūsu saimnieciskās dzīves spraustās prasības. Nenākas šaubīties par to, ka arī turpmāk privātā iniciatīva rūpniecībā dos arvienu jaunus sasniegumus. Protams, darba atliek vēl daudz, bet tā ciešā sadarbība, kāda pastāvē starp savās organizācijās un LTRK apvienoto rūpniecību no vienas un Tirdzniecības un rūpniecības departamentu no otras puses, ir labākā garantija tam, ka šo darbu būs iespējams sekmīgi veikt un tas nāks par labu valsts vispārējās labklājības un mūsu rūpniecības interešu veicināšanai, ceļšanai un nostiprināšanai.

Inž. A. Sakenfelds.

Tirdzniecības un Rūpniecības
departamenta direktors.

Vispārējās rūpniecības attīstības tendences.

1934. g. 15. maijs līdztekus lielām politiskām un vispārsaimnieciskām pārvērtībām ievadīja arī rūpniecībā jaunu, mērķu apzinātu attīstības periodu. Ja iepriekšējos valsts pastāvēšanas sešpadsmit gados rūpniecības politikas laukā, atkarībā no šīs politikas mērķiem un to veicināšanai pielietotām metodēm, var konstatēt vairāk vai mazāk reljefi savstarpīgi atdalītus trīs īpatnējus periodus — rūpniecības atjaunošanas posmu, kas noslēdzās 1922. gadā, rūpniecības brīvu attīstības posmu mērenu muiņas tarifu pavēnī laikā no 1922. līdz 1930. gadam un tam sekojošiem rūpniecības krīzes gadiem, — tad *1934. gada noslēgumā rūpniecībā iezīmējās jauni tālākas attīstības virzieni — ievads rūpniecības plānsaimniecības posmam.* Šī ceturtā rūpniecības attīstības perioda tendences atrada reālu izpaudumu mērķu apzinātas rīcības saskaņotā valsts administratīvā režīma izvešanā un radīja plānsaimniecības idejas legālo sankciju 1936. gada jūlija likumā par rūpniecības un amatniecības uzņēmumiem.

Lai izprastu un pareizi novērtētu rūpniecības plānveidīgas pārkārtošanas nepieciešamību, atcerēsimies īsumā apstākļus rūpniecībā saimnieciskās krīzes gados un vēl 1934. gada pavasarī, kad nacionālā valdība uzsāka valsts jaunbūves un saimnieciskās dzīves atveseļošanas darbu. Izveidojot valsts

pastāvēšanas pirmā gadu desmitā rūpniecību, nācās pārņemt labu tiesu pirmskara gadu mantojuma, kas izpaudās vienas daļas rūpniecības pastāvēšanas noteikumu ievērojamā dažādo faktoru nesamērībā. No vienas puses mēs bijām bagāti ar veco rūpniecības uzņēmumu ļoti plašām fabriku ēkām un augsti kvalificētiem lietpratēju kadriem, kā arī ar gadu gaitās nodibinātiem priekšzīmīgiem eksporta sakariem un vispār atzīto rūpniecības ražojumu slavu. Tam pretim stāvēja pēckara teritoriālā sadalījuma ierobežotās ražojumu noieta iespējas, kā arī rindas svarīgu izejvielu trūkums. *Apzīmētie priekšnoteikumi jau no sākuma ietekmēja kvalitatīvi nelabvēlīgi rūpniecības izbūves darbu*, kavējot to nostādīt uz stabiliem pamatiem un izveidot atsevišķās nozares iespējami racionāli un sacensības spējīgas iepretim ārvalstu konkurencei. Protams, ka šādos apstākļos rūpniecība iegāja saimnieciskā krīzē nesagatavota, un ja krīzes ietekmē arī neradās smagākas katastrofas, tad par to jāpateicas galvenām kārtām dažām rūpniecības uzbūves īpatnībām. Rūpniecības priekšrocība cīņā ar saimniecisko krīzi izpaudās tai apstākļi, ka tā, atskaitot nedaudzas nozares, strādāja galvenām kārtām iekšējam tirgum un ka šai iekšējā tirgū vietējā rūpniecība vēl tālu nebij iekarojusi visas tur iespējamās pozīcijas. Līdz ar to, valsts administratīvā režīma ietekmes ceļā, nenācās grūti netikvien pasargāt rūpniecību no krīzes graužošām sekām, bet vēlākos gados pat pavērt tai tālāka atplaukuma iespējas. Tomēr laikā no 1930. līdz 1932. gadam rūpniecība pārdzīvoja lielas grūtības. Šajā laikā pasaules saimnieciskās krīzes ietekmē viena rūpniecības daļa, it sevišķi eksportam strādājošās nozarēs, bija spiesta ievērojami samazināt produkciju un līdz ar to protams arī nodarbināto strād-

nieku skaitu, 1930. gadā statistikas uztvertos 3 tūkstošos uzņēmumu bija nodarbinātas 72 tūkst. personas, un šo uzņēmumu produkcijas bruto vērtība līdzinājās 444 milj. latu. 1932. gadā turpretim uzņēmumu skaits gan bija pieaudzis līdz 3,5 tūkstošiem, bet nodarbinātība bija slīdējusi līdz 62 tūkst. personām un ražojumu bruto vērtība vairs sasniedza tikai 285 milj. latu. 1933. gadā gan konstatējamas jau noteiktas rūpniecības ražošanas apstākļu uzlabošanās tendences. Minētajā gadā rūpniecībā nodarbināto personu skaits sasniedz 70 tūkstošus un nedaudz pieaug arī produkcijas bruto vērtība. Bet pēdējo izdevās sasniegt vienīgi ar ārkārtīgi stingra importa ierobežošanas režīma pielietošanu. Un tāpēc arī tieši *krīzes gadi uzskatāmi norādīja uz mūsu rūpniecības vājām pusēm, uz neatliekamu vajadzību nostādīt tās turpmāko attīstību uz jauniem, veselīgākiem pamatiem.* Valdības rūpniecības politika krīzes gados atļāva, muitu un importa režīma aizsardzībā, atgūt rūpniecībai krīzes sākumā zaudētos darbības apjomus un pat atzīmēt tālākus un ļoti ievērojamus sasniegumus. Bet vienlaikus ar šādas politikas pozitīvām sekām asi izpaudās arī citas, maz iepriecinošas parādības.

Importa režīma aizsardzībā, no vienas puses gan ievērojami paplašināja jau pastāvošos uzņēmumus, atverot tajos jaunas ražošanas nozares vai paceļot produkciju līdz šim ražotām precēm, bet līdztekus tam dibināja rindu gluži jaunu pasākumu agrāki importēto ražojumu izgatavošanai, kā arī to ražojumu izgatavošanai, kuŗu noiets iekšzemes tirgū, vai nu pateicoties attiecīgo fabrikātu, vai to aizvietojošo fabrikātu importa izpalikšanai, bija ievērojami pieaudzis. Pakāpeniski bija izveidojušies atsevišķās nozarēs arī tādi uzņēmumi, kuŗu pastāvēšanai trūkst

dabīga pamata, kā arī uzņēmumi, kas ražo fabrikātus ar tik šauru noietu iekšzemes tirgū, ka to eksistence, izejot no apgrozības apjomiem, ir grūti atļaujami. Rindai rūpniecības uzņēmumu nākas lielāko daļu nepieciešamo izejvielu ievest no ārzemēm, un to fabrikātos ieguldītā vietējā darba spēka vērtība stāv gluži nepieņemamā samērā ar valūtas patēriņu, kāds rodas apmaksājot importētās izejvielas. Vienlaikus, minētās kategorijas uzņēmumu pastāvēšana uzstāda valstij ļoti augstas fiskālās prasības uz citādi no ārzemēm importējamo fabrikātu muitas rēķina, pie kam šo nozaļu pastāvēšana un darbība nerada atzīmējamu rosni un vērtības nacionālā saimniecībā. Izveidojās arī neatļaujami sīki uzņēmumi tādās rūpniecības nozarēs, kas ražo tipiskas standartpreces un kuŗās līdz ar to pastāvēja dabīgi noteikumi lielu uzņēmumu izveidošanai. Viss izteiktais, protams, bija par iemeslu tam, ka rūpniecība atstāja neapmierinātas ļoti daudzas kvalitātes un cenu prasības, kādas patērētājiem bija dabīgs pamats uzstādīt, ņemot vērā ārzemju ražojumu īpašības. Līdztekus tam, iekšējā tirgus sadrumstalotības un nenokārtoto ražošanas apstākļu pēc, ievērojami cieta arī ražotāju intereses. Attīstījās neveselīga un bieži neatļaujama savstarpēja konkurence, kas savukārt saistījās ar kalkulāciju nedrošību un nesolidu ražošanas paņēmienu veicināšanu. Un, lai gan rūpniecībā, sākot jau ar 1933. gadu, bija vērojama apstākļu uzlabošanās, nodarbinātības un ražojumu vērtības pieaugums, attēlotās nelabvēlīgās parādības sāka arvien vairāk kavēt veselīga saimnieciska progresā nodrošināšanu. Tāpēc arī uzsākot 1934. gadā saimnieciskās dzīves pārkārtošanas darbu, valdība veltīja izcilu uzmanību rūpniecības politikas jautājumiem.

Un nebūtu pareizi, ja tajā laikā, kad valsts labvēlīgi kārtojošā roka rīko katru saimnieciskās dzīves nozari, rūpniecības attīstība tiktu atstāta savam liktenim. Gluži otrādi, tieši minētā, ļoti svarīgā ražojošā sfērā valsts līdzdalība bija vēlama un vajadzīga, jo visus iepriekšējos gadus rūpniecība iekšzemes tirgū bija atstāta patstāvīgai izbūvei un neierobežoti brīvai sacensībai. Pārņemot 1934. g. maijā nesaskaņu un nenoteiktības raksturotu saimniecisku politiku, valdība pirmā kārtā piegriezta lielāku vērtību krīzes seku galīgai likvidācijai atsevišķās ražojošās nozarēs, tai skaitā arī rūpniecībā. Bija pilnīgi skaidrs, ka iepriekšējos gados pielietotās metodes saimnieciskās dzīves atveseļošanai nav bijušas pareizas un ka tās netiekvien draudēja ar lielu sarežģījumu izsaukšanu, bet pat varēja ātri vien novest valsts saimniecisko attīstību strupceļā. Ārkārtīgu eksporta piemaksu un importa restrikciju ceļā kāpinātā iekšzemes produkcija, protams, varēja sagādāt tikai gluži pārejošus efektus, jo šādas politikas ilgstošā pielietošana neizbēgami smagi atsauktos uz valsts saimniecisko organismu. Mākslīgi veicinātās rūpniecības vienas daļas neracionālie ražošanas apstākļi un ar tiem saistītā nepieņemamā cenu veidošanās savukārt sadārdzināja citu ražojošo nozaļu produkciju, ievērojami apgrūtinot ražojumu eksportu, kuŗa realizēšana bija iespējama vienīgi piemaksu politikas ceļā. Pēdējās savukārt uzstādīja arvien augstākas prasības valsts kasei, līdz ar to atraujot līdzekļus produktīvu mērķu un pasākumu veicināšanai. Šādos apstākļos, kur radikālu saimniecisku reformu vietā daudzus gadus izpalīdzējās dažādiem palliātīviem, acumirkļīgi visasāki izjūtamam vajadzību apmierināšanai, protams, nevarēja būt runa par valsts saimnieciskā organisma

pakāpenisku atveseļošanu, bet gan visas pazīmes liecināja, ka esam nonākuši pie ekonomiskās deficīta saimniecības sliekšņa. Un *nacionālās valdības nopelns ir tas, ka valdība, pareizi novērtējusi mūsu tautsaimnieciskos apstākļus un iespējas, ar lielāko konsekvenci atteicās no dažādu saimniecisku paliātīvu pielietošanas, tās vietā uzsākot noteiktu reformu ceļu.* Ar rindu ļoti svarīgu pārkārtojumu lauksaimniecībā, kredīta saimniecībā, valsts finansu un valsts budžeta saimniecībā, ārējā un iekšējā tirdzniecībā, kā arī rūpniecībā un amatniecībā, valdībai jau nedaudzos gados izdevās netikvien ievērojami pacelt saimniecisko rosību, bet, kas ir pats galvenais — atveseļot ražojošo spēku darbības pamatus. Mākslīgi kāpinātas konjunktūras vietā pašreiz sasniegta vēl nepieredzēta un tautsaimniecības veselīgām prasībām kalpojoša attīstība un rosība visās ražojošās nozarēs. Daudzu plašo reformu rezultātā vispirms ievērojami uzlabojās svarīgākās ražojošās nozares — lauksaimniecības apstākļi. Bet lauksaimniecības atplaukums arvien ievērojami ietekmējis apstākļu veidošanos arī citās nozarēs, bet it sevišķi rūpniecībā.

Sākot ar 1934. gadu rūpniecības attīstībā vērojama ļoti strauja apstākļu uzlabošanās.

Rūpniecības attīstība 1933.—1936. g.

(vispārī raksturojoši skaitļi).

Raksturojošs faktors	1933.	1934.	1935.	1936.
Uzņēmumu skaits	3.788	4.288	5.312	5.565
Nodarbināto personu skaits (tūkst.)	70,4	84,7	93,8	100,7
Ražojumu brutto vērtība (milj. Ls)	392	373	405	473
Ražojumu netto vērtība (milj. Ls)	154	196	205	217

Skaitļi pārlicinoši norāda uz rūpniecības prosperitāti. Salīdzināmā perioda noslēgumā nodarbinātība rūpniecībā pieaugusi gandrīz par 50% pret 1933.

gadā konstatēto. Ievērojami augusi arī produkcijas netto vērtība un tā 1936. g. bija par 30% augstāka nekā 1933. gadā. Rūpniecības labvēlīgo attīstības tendenci apstiprina arī Valsts statistiskās pārvaldes aprēķinātie rūpniecības aktivitātes indeksi.

Rūpniecības aktivitātes indeksi (1930.—1933. = 100).

Indeka raksturojums	1933.	1934.	1935.	1936.
Kopprodukcija	114	133	140	146
Ražošanas labumi	99	118	122	136
Patēriņa labumi	119	138	146	150

Atzīmētie skaitļi ir ļoti raksturīgi rūpniecības pēdējo gadu attīstības īpatnējām tendencēm. 1933. un 1936. g. salīdzinājumā ražošanas labumu indekšu skaitļi pieauguši par 37%, bet patēriņa labuma indekšu skaitļi pieauguši tikai par 25%, lai gan arī pēdīgi minētais pieaugums uzskatāms par visai strauju. No minētā aprēķina jāsecina, ka ievērojami cēlusies tautas labklājība, kas vispirms izpaužas pastiprinātā dažādu patēriņa labumu uzņemšanā, bet otrkārt — vēl daudz straujāki pieaugušo ražošanas labumu patēriņā. Ražošanas un patēriņa tendences tuvāki raksturo nākošā tabula.

Atsevišķu nozaļu rūpniecības aktivitātes indeksi (1930.—1933. = 100).

N o z a r e	1933.	1934.	1935.	1936.
Keramika	98	149	165	197
Metallrūpniecība un mašīnbūves	78	124	152	183
Kīmijas rūpniecība	109	116	104	110
Ādu rūpniecība	112	96	118	116
Tekstilrūpniecība	144	152	151	165
Kokrūpniecība	99	101	99	118
Papīrrūpniecība	118	141	149	157
Poligrafiskā rūpniecība	100	112	139	159
Pārtikas un garšvielu rūpniecība	110	133	142	125
Apģērbu un apavu rūpniecība	107	134	136	136

Atzīmētie skaitļi uzskatāmi norāda uz ražošanas labumu indeku strauju pieaugumu. Statistiskās pārvaldes sakopotie svarīgāko rūpniecības ražojumu skaitļi liecina, ka 1933. un 1936. gadu salīdzinājumā atsevišķo preču produkcija uzrāda sekojošu kustību. Māla ķieģeļi ražoti 1933. gadā 30 miljonu, bet 1936. gadā 81 miljons; cements — 52 (1933. gadā) un 100 (1936. gadā) tūkst. tonnu; caurules drenu — 2,2 un 4,2 milj. gabalu; logu stikls — 520 un 831 tūkst. m²; radio aparāti — 2649 un 24.940 gabalu; arkli — 3474 un 6940 gabalu; ecēšas — 2600 un 6056 gabalu; naglas — 2880 un 4375 t; šķiru dzelzs — 7738 un 16.208 t; velosipēdi — 7851 un 32.442 gabalu u. t. t. Patēriņa labumu ražošana uzrāda mērenāku pieaugumu, bet atsevišķās pozīcijas pat samazinās. Piem. gumijas apavu 1933. g. ražots 2,1 milj. pāru, bet 1936. gadā, eksporta samazināšanās ietekmē, tikai 1,8 milj. pāru; kokvilnas diegi un dīdžiņi — 2925 t (1933. g.) un 3160 t (1936. g.); kokvilnas audumi — 14,7 un 15,1 milj. m; vilnas audumi — 3,4 un 3,9 milj. m; zīda audumi — 1,5 un 2,4 milj. m; papīrs — 21 un 29 tūkst. t; cukurs 29 un 38 tūkst. t; apavi, vīriešu un sieviešu — 233 un 307 tūkst. pāru u. t. t.

Labvēlīgas rūpniecības attīstības tendences pastāvējušas arī 1937. gadā. Dati par minēto gadu vēl nav sakopoti, tādēļ jāaprobežojas ar pēdējā gada rūpniecības attīstības tendenču vispārēju raksturojumu, šai nolūkā vispirms izlietojot slimo kasu statistikas datus.

1937. gadā nodarbinātība augusi visās nozarēs, pie kam gada noslēgumā nodarbināto personu skaits ir bijis netiekvien ievērojami lielāks nekā 1933. gadā, bet arī lielāks nekā 1936. gadā un minētā gada augstākās konjunktūras mēnešos. Slimo kasu statis-

Nodarbinātība rūpniecībā pēc slimo kasu ziņām (1000 personu).

Darba nozares	1933.	1936.	1936. okt.	1937. okt.
Visā rūpniecībā, tīrībā un higiēnu ieskaitot	81,0	105,3	109,7	122,6
Iegūstošā rūpniecībā	0,3	0,3	0,4	1,0
Keramikā, akmeņu izstr. un saistošu vielu rūpniecībā	2,7	4,9	4,4	5,3
Metallu un mašīnrūpniecībā	11,7	17,2	17,4	18,9
Ķīmijas rūpniecībā	4,2	4,5	4,6	5,1
Ādu rūpniecībā	1,4	1,7	1,8	1,8
Tekstilrūpniecībā	12,8	17,3	17,9	18,7
Kokrūpniecībā	9,3	11,6	11,9	15,8
Papīrrūpniecībā	2,1	3,0	3,1	3,3
Poligrafišķā rūpniecībā	2,8	3,3	3,4	3,5
Pārtikas un garšvielu rūpniecībā	12,5	14,5	15,6	17,1
Apģērbu, apavu un galant. piederumu rūpniecībā	8,4	11,8	13,1	14,0
Celtniecībā	2,0	3,4	4,4	5,4
Gāzes, elektr., ūdenspievad. rūpniecībā	1,3	1,4	1,5	1,7
Tīrībā un higiēnā	9,3	10,3	10,3	11,1

tika aptver ne tikai rūpniecībā nodarbināto kadru, bet arī lielu daļu amatniecībā strādājošo personu un tāpēc no šiem skaitļiem var secināt, ka *arī amatniecība visus pēdējos gadus turpinājusi augt un nostiprināties*. Skaitļi liecina, ka arī 1937. gadā nodarbinātība augusi visās rūpniecības nozarēs, bet ka pieaugums ir bijis relatīvi straujāks ražošanas labumu rūpniecībā. To apstiprina arī sekojoši skaitļi: piem. 1936. g. ražotas 100 tūkst. t cementa, bet 1937. g. pirmos 10 mēnešos jau 109 tūkst. t; uzņēmumos ar 20 un vairāk strādniekiem tādā pat salīdzinājumā ražots 10,7 tūkst. t un 9,6 tūkst. t stieples, 300 t un 470 t pernicas, 417 t un 476 t svina glutuma, 71 tūkst. t un 81 tūkst. t superfosfāta, 20 tūkst. t un 22 tūkst. t cellulozas u. t. t. Turpretim patēriņa labumi, atskaitot velosipedus, mākslīgā zīda audumus un alu, uzrāda relatīvi daudz mazāku produkcijas pieaugumu.

Ar gandarījumu jāatzīmē, ka tieši *pēdējos gados ievērojami uzlabojies arī eksporta rūpniecības stāvoklis*. Tas pirmā kārtā attiecināms uz kokrūpniecību un tās blakus nozarēm — finieņu rūpniecību un papīra rūpniecību, bet apstākļu uzlabošanās konstatējama arī linu diedziņu rūpniecībā. Pasliktinājusies konjunktūra turpretim eksportam strādājošā gumijrūpniecībā, bet gan arī šeit pašā pēdējā laikā konstatējamas uzlabošanās pazīmes. Neatkarīgi no jau attēlotā nodarbinātības pieauguma augstāki minētās eksporta rūpniecības nozarēs pēdējo labvēlīgo attīstību raksturo arī ārējās tirdzniecības dati. Saskaņā ar statistikas materiāliem 1933. gadā eksportētas 38 tūkst. t koku izstrādājumu 8,5 milj. latu vērtībā, bet 1936. gadā eksportētas 53 tūkst. t 14,5 milj. latu vērtībā un 1937. g. 10 mēnešos jau 51 tūkst. t 19,7 milj. latu vērtībā. Poligrafiskās un papīrrūpniecības ražojumu eksports tajā pašā salīdzinājumā pieaudzis no 7 tūkst. t un 1,8 milj. latu uz 12 tūkst. t un 3 milj. latu, sasniedzot 1937. gada 10 mēnešos 11 tūkst. t 4,5 milj. latu vērtībā. Līdzīgu ainu konstatējam arī tekstilrūpniecības ražojumu eksporta attīstībā, kas pilnā mērā izskaidrojams ar linu diedziņu izvedumu pieaugšanu. 1937. gada 10 mēnešos linu diedziņu eksports sasniedza jau 1,6 tūkst. t 5,7 milj. latu vērtībā.

Eksporta rūpniecības pēdējo gadu attīstība nepārprotami norāda, *ka uz uzplaukumu un paplašināšanos ir pamats cerēt tikai tām eksporta rūpniecības nozarēm, kuŗu eksistence pamatojas uz iekšzemes izejvielu krājumiem*. Turpretim tām rūpniecības nozarēm, kam lielāko daļu izejvielu nākas importēt un kuŗu ražojumu eksports iespējams vienīgi ar piemaksu palīdzību, turpmākās pastāvēšanas un attīstības izredzes ir visai nedrošas, protams, ciktāl to ek-

sistenci jau nenodrošina ražojumu noiets iekšzemes tirgū.

Apskatot pēdējo gadu rūpniecības attīstības labvēlīgās tendences, vēl dažos vārdos jāpakavējas pie *rūpniecības mēchanizācijas procesa*. Par pēdējo, statistisku datu trūkuma dēļ, gan var spriest vienīgi, izejot no spēka mašīnu un elektriskās strāvas pielietošanas. 1933. gadā stastiskas uztvertos 3418 uzņēmumos bija nodarbinātas 2856 dažāda veida spēka mašīnas — tvaika turbīnas, tvaika mašīnas, ūdens rati un turbīnas, petrolejas, benzīna, naftas un gāzes motori — ar 151 tūkst. ZS lielu jaudu. Bez tam vēl minētos uzņēmumos konstatēti 8830 elektromotori ar 72 tūkst. ZS lielu kopjaudu. 1936. gadā, 4975 uzņēmumos, pirmās grupas spēka mašīnu skaits pieaudzis līdz 3319 un to kopjauda līdz 179 tūkst. ZS, bet elektromotoru skaits — līdz 13.358 ar 98 tūkst. ZS lielu kopjaudu. Tanī pašā salīdzināmā periodā to uzņēmumu skaits, kas nepielieto mēchanisko dzinējspēku, bet nodarbina vismaz 5 strādniekus, pieaudzis no 370 līdz 590. Minētie skaitļi norāda, ka pārskata laikā mēchaniskā dzinējspēka pieaugums konstatējams galvenā kārtā to uzņēmumu grupā, kas nodarbina mazāk kā 5 strādniekus. Citiem vārdiem sakot, rinda šī lieluma grupas uzņēmumu, kas 1933. gadā vēl iztika bez mēchaniskā dzinējspēka, tādu sākusi pielietot. Pēdējo apstiprina tiklab statistikas uztverto uzņēmumu skaita pieaugšana, kā arī elektromotoru un to kopjaudas salīdzinājums 1933. un 1936. gados. 1933. gadā viena elektromotora vidēji aprēķināta jauda līdzinājās 8 ZS, bet 1936. gadā — 7,3 ZS. Katrā ziņā domājams, ka šī parādība nebūs izsaukta vienīgi ar lielo uzņēmumu modernizēšanu, pastiprināti pieslēdzot atsevišķas rūpniecības mašīnas pie pastāvīgiem

elektromotoriem. No skaitļu tālāka salīdzinājuma izriet vēl otrs domas apstiprinājums. — 1933. gadā uz vienu rūpniecības uzņēmumu, kas nodarbināja mēchanisko dzinējspēku, caurmērā konstatējama 65 ZS liela šī dzinējspēka jauda. 1936. gadā turpretim uzņēmuma dzinējspēka vidējā jauda noslīdējusi līdz 56 ZS. Aprādītie skaitļi, protams, vēl nedod pamatu runāt par rūpniecības mēchanizācijas procesa pasliktināšanos, jo dzinējspēka pielietošana lielā skaitā tādu sīko uzņēmumu, kas agrāk iztika bez spēka mašīnām, jau uzskatāma par visai apsveicamu parādību. No otras puses tomēr nevar neatzīt, ka lielākos uzņēmumos nav vērojama pastiprināta jauna dzinējspēka iebūvēšana. Pēdējais pa daļai izsaukts ar to, ka šie uzņēmumi jau iepriekšējos gados pilnā apjomā neizlietoja savu spēka mašīnu kapacitāti. Apskatot elektrības produkcijas statistiku, redzams, ka 1933. un 1936. gadu salīdzinājumā tā pieaugusi no 134 milj. līdz 193 milj. kWst.; pie kam no pēdīgi minētā daudzuma rūpniecība patērējusi 130 milj. kWst., t. i. 67%. Atskaitot rūpniecības uzņēmumu pašu ražoto elektrību, kas 1936. gadā līdzinājās 53 milj. kWst. un kas patērēta gandrīz vienīgi šo uzņēmumu pašu vajadzībām, konstatējam, ka 1936. gadā elektriskās spēka stacijās ražots 140 milj. kWst., no kāda daudzuma rūpniecībā patērēti 62%. 1933. gadā, turpretim, elektriskās spēkstacijās ražots 100 milj. kWst., pie kam pusi no šīs ražotās strāvas, t. i. 50,6 milj. kWst. patērējusi rūpniecība. Jākonstatē, ka rūpniecībā nodarbināto elektromotoru kopjauka 1933. un 1936. gadu salīdzinājumā pieaugusi par 22%, bet rūpniecības uzņēmumos patērētā strāva — pirkta un pašu ražotā — pieaugusi par apm. 50%. Pēdējais norāda uz rūpniecībā saistīto elektromotoru kapacitātes pil-

nīgāku izmantošanu, kas, protams, saistās ar ieguldīto kapitālu labāku rentabilitāti un ražošanas izdevumu kontu atslogošanu. Rūpniecības mēchanizēšanas problēma pieskaitāma rūpniecības politikas tuvākās nākotnes svarīgākiem uzdevumiem, un tā cieši saistīsies ar Ķeguma spēka stacijas izbūvi un Latvijas elektrifikācijas plāna realizēšanu.

Viena no svarīgākām rūpniecības pastāvēšanas problēmām ir strādnieku jautājums. Šai sakarībā vispirms apskatāma darba roku problēma. Atzīmējams, ka *krizes* bezdarbs kopš 1934. gada vairs nav sastopams. Varētu vienīgi runāt par lielāku darba roku piedāvājumu, atsevišķiem sezonas darbiem izbeidzoties. Turpretim daudzās rūpniecības nozarēs gan konstatējams strādnieku, bet it sevišķi kvalificēta darba spēka trūkums. Līdz ar to izvirzās divas tālākas jautājumu grupas. Pirmkārt, jautājums par rūpniecībā saistīto darba roku samazināšanu nolūkā sagādāt darba spēka rezerves, daļas importēto laukstrādnieku atvietošanai. Šai sakarībā jāpiezīmē, ka atsevišķo rūpniecības nozaļu nodarbinātības analīze rāda, ka rūpniecība, aiz nopietni tautsaimnieciskiem apsvērumiem, nespēj sagādāt lauksaimniecībai lielāku darba roku skaitu. No otras puses, tomēr jāatzīst, ka rūpniecībai nākotnē jāierobežojas tai nepieciešamo darba spēku apgādē uz pilsētu iespējamo iedzīvotāju dabīgo pieaugumu, jo aiz ne mazāk svarīgiem tautsaimnieciskiem apsvērumiem ierobežojama urbānizācijas procesa tālāka attīstība. Otrs jautājums saistās ar atkārtoti uzsvērto prasību pēc kvalificēto lietpratēju-ārzemnieku atvietošanas ar vietējo darba spēku. Šis jautājums jau nākošos gados, domājams, tuvosies pakāpeniski atrisinājumam.

Tālākā šai sakarībā apskatāmā problēma ir —
strādnieku algu jautājums.

Strādnieku-dieninieku algas Rīgas rūpniecībā indeka skaitļos
(1930. g. = 100).

	Strādnieki		Strādnieces	
	Kvalif.	Nekvalif.	Kvalif.	Nekvalif.
<i>Likmes</i>				
1933. gadā	83	88	88	91
1936. gadā	81	89	92	93
1936. gada oktobrī	81	98	94	103
1937. gada oktobrī	88	98	100	103
<i>Izpeļņas</i>				
1933. gadā	77	81	86	91
1936. gadā	77	83	91	91
1936. gada oktobrī	77	83	91	94
1937. gada oktobrī	86	93	100	103

Skaitļi liecina, ka algu un aprēķinātās izpeļņas kustība uzrāda visām strādnieku grupām augošu tendenci, pie kam it sevišķi strauji tā auga 1937. gada noslēgumā. Samērā straujāki cēlušās sieviešu algas un nekvalificētā vīriešu darba spēka algas. Vienlaikus gan cēlusies arī dzīves dārdzība. Tomēr 1936. gadu ieskaitot, reālalgas, valsts statistiskās pārvaldes aprēķinā, uzrāda augošu tendenci. Pēdīgi minētā un 1933. gada salīdzinājumā, reālalgo indeki cēlušies kvalificētiem strādniekiem no 101 līdz 105, nekvalific. strādniekiem — no 107 līdz 114, kvalificētām strādniecēm — no 113 līdz 123, nekvalific. strādniecēm — no 120 līdz 126. Katrā ziņā jākonstatē, ka *labvēlīgas konjunktūras ietekmē uzlabojies arī rūpniecības strādnieku stāvoklis, zīmējoties uz nodarbošanās iespējām, kā arī algu un sevišķi faktisko izpeļņu ziņā.* Jāievēro, ka 1933. gadā caurmērā 14% strādnieku bija nodarbināti mazāk par 48 st. nedēļā un tikai 2% strādāja virs-

stundas. Turpretim 1937. g. oktobrī tikai 10% nodarbināto strādāja nepilnu stundu skaitu nedēļā, bet 26% strādāja virsstundas. Arī strādnieku jautājuma atrisināšana, it sevišķi izejot no darba roku trūkuma problēmas, pieskaitāma pie tuvākās nākotnes rūpniecības politikas svarīgākiem uzdevumiem.

Līdztekus augstāk aprādītām, labvēlīgām rūpniecības pēdējo gadu attīstības tendencēm, konstatējamas arī dažas citas, maz iepriecinošas parādības. Apskatot rūpniecības uzņēmumu, tajos nodarbināto personu skaita un šo uzņēmumu ražojumu vērtības sadalījumu pa atsevišķām uzņēmumu lieluma grupām 1933. un 1936. gadu salīdzinājumā, dabūjam sekojošu ainu.

Uzņēmumu atsevišķo lieluma grupu procentuālā loma visā rūpniecībā.

	Gads	No 1—19 strādn.	No 20—49 strādn.	No 50 un vairāk strādn.
Uzņēmumu skaits	1929.	83,45	7,87	8,68
	1933.	87,17	6,71	6,12
	1936.	88,12	6,38	5,50
Nodarbināto personu skaits	1929.	19,98	11,11	68,91
	1933.	26,43	12,87	60,70
	1936.	25,92	12,72	61,29
Ražojumu brutto vērtība	1929.	24,97	9,72	65,31
	1933.	24,31	11,28	64,41
	1936.	24,92	11,59	63,49

Pateicoties galvenām kārtām mazo uzņēmumu skaita ievērojamam pieaugumam 1933. un 1936. g. salīdzinājumā, lielo uzņēmumu relatīvā loma rūpniecības uzņēmumu kopskaitā pēdējā laikā ļoti samazinājusies. Nodarbināto personu skaita ziņā gan konstatējams lielo uzņēmumu grupas relatīvas lomas neliels pieaugums. Rūpniecības ražojumu vērtībā lielo uzņēmumu grupa ieņem dominējošu stā-

vokli visus pēdīgos gadus, un tās produkcijas vērtība svārstās no 60—67% no visu rūpniecības lieluma grupu ražojumu kopyvērtības. Daudz nelabvēlīgāka jau kļūst aina 1929. un 1936. gadu salīdzinājumā. No pēdējā nepārprotami izriet, ka rūpniecības sadrumstalotības procesu vēl nav izdevies ierobežot. *Bet rūpniecības ražošanas racionālizācija izbīda neatliekamu prasību pēc rūpniecības uzņēmumu veselīgas subjektīvas koncentrācijas.* Tāpēc arī tuvākā nākotnē nāksies uzmanīgi pārbaudīt visus līdzekļus rūpniecības sadrumstalotības procesa ierobežošanai.

Kā uz tālāku rūpniecības attīstības nelabvēlīgu parādību jānorāda uz tās neizdevīgo ģeografisko koncentrāciju galvas pilsētā. Ja no tautsaimnieciskā viedokļa arī neizbīdītu prasību pēc daudzu atsevišķu rūpniecības centru radīšanas, tomēr, vadoties no sociālpolitiskām un valsts aizsardzības interesēm, *rūpniecības tālāka koncentrācija Rīgas administratīvās robežās būtu ierobežojama*, pārbaudot arī, rūpniecības ražošanas racionālītātes aspektā, tās pakāpeniskas decentrālizācijas iespējas. Vienmēr jāpatur vērā, ka Rīgas uzņēmumos pašreiz strādā 67% no rūpniecībā kopsummā nodarbināto personu skaita.

Daudz vēl darāms arī latviešu lomas pacelšanai rūpniecībā. Lieli nopelni šai ziņā ir Latvijas Kreditbankai, kas pēdējos gados aktīvi līdzdarbojusies nacionālās lomas stiprināšanā rūpniecībā. Atmetams nepamotais princips, ka latvietis drīkst būt tikai samērā smago lauksaimniecības darbu strādātājs un ka tam nav tiesības reflektēt uz pienācīgu līdzdarbību ražoto vērtību tālākpārstrādāšanā un savā saimniecībā nepieciešamo fabrikātu ražošanā.

Vadoties no rūpniecības racionālītātes prasībām nākotnē vairāk vērības būs jāpiegriež atse-

višķu uzņēmumu ražošanas koncentrācijai un ierobežošanai uz organiski radnieciskām nozarēm. It sevišķi būs jāpārbauda visas iespējas ražošanas veidu un paņēmieni modernizēšanai un racionālizēšanai, vienmēr paturot vērā principu, ka rūpniecības galvenais uzdevums ir ražot cenu ziņā iespējami pieņemamu augstas kvalitātes preci.

Kopš 1934. gada 15. maija Latvijas rūpniecība uzrāda ievērojamus sasniegumus. Rūpniecības straujais atplaukums nav izskaidrojams galvenā kārtā ar pēdējo gadu starptautiskās konjunktūras labvēlīgo norisi vien. Tautu savienības publicējumi liecina, ka pie 1929. g. bāzes, līdzīgas 100, visas pasaules, atskaitot SPRS, rūpniecības produkcijas indekss 1933. g. līdzinājās 71,3, bet 1937. g. septembrī 101,4 punktiem. Turpretim Latvijas rūpniecības produkcijas indekss 1933. g. līdzinājās 111,8, bet 1937. g. septembrī 156,9 punktiem. Ja arī pieņem, ka mūsu produkcijas kāpinājums līdz 1933. gadam sasniegts galvenā kārtā ar importa restrikciju palīdzību, tomēr vēlāko gadu ražošanas pacelšana, kas vienlaikus saistījās ar importa pieaugumu, jau izsaukta no veselīgām tautsaimniecības attīstības tendencēm. Un tieši pēdīgi minētā periodā Latvijas rūpniecības produkcija pieaugusi par 40%, tai laikā, kad pasaules rūpn. produkcija atzīmē tikai 35% pieaugumu. Visa pēdējo gadu saimnieciskās dzīves rošība un ražošanas pacelšana izsaukta vienīgi no tautas ienākumu un labklājības augšanas un straujā valsts jaunbūves darba atplaukuma. Turpretim par daudzām citām valstīm, kas pēdējo gadu caurmērā arī atzīmē ražošanas kāpināšanu, to pašu nevarētu sacīt, jo daudzās valstīs konjunktūras pacelšana izsaukta galvenā kārtā ar plašu bruņošanās programmu pildīšanu.

Laikmets, kas sākās ar 1934. gada 15. maiju, iemies mūsu rūpniecības attīstības vēsturē netikvien kā plānsaimniecības posma pamatu licējs, bet tas būs vēl daudz vairāk — latvju tautas ģenija un darba prasmes liecinātājs, kas ar reti piedzīvotiem panākumiem izvedis rūpniecību no tās agrāko gadu chaotiskā stāvokļa uz veselīgas attīstības ceļiem, nostādot to par līdzvērtīgu partneri Rietumeiropas rūpniecībai.

Atsevišķās rūpniecības nozares.

Izrakteņi, to izmantošana un būvniecība (arī elektrifikācija).

Līdzšinējie mūsu zemes bagātību pētījumi nedod norādījumus uz izmantojamu rūdu, akmeņogļu, naftas un citu vērtīgu izrakteņu atrodnēm. Aplami tomēr ir tie ieskatī, it kā mums nebūtu nekādu dabas bagātību. Rūdu trūkums gan ierobežo metallrūpniecības attīstību, tāpat atkarība no ārzemju kurināmā vielām sagādā zināmas neērtības rūpniecības enerģijas jautājuma stabilizēšanā. Bet no otras puses, mēs varam lepoties ar tādām vērtībām, kādu daudzām citām valstīm ir samērā maz. Lielie kokšnes krājumi netikvien rada dabiskus priekšnoteikumus, ievērojamas eksportrūpniecības pastāvēšanai, bet vienlaikus lielā mērā palīdz atrisināt arī enerģijas piegādes jautājumu. Akmeņogļu trūkumu atsver arī zemes bagātīgie kūdras krājumi un ūdensdzinēj spēka izmantošanas iespējas. Zemē atrodami vairāki derīgi izrakteņi ar lielu saimniecisku vērtību. Šo izrakteņu izmantošanai nākotnē paveras plašas iespējas. Jau pašreiz izrakteņu rūpniecība netikvien sagādā izejvielas atsevišķām ražojošām nozarēm, bet pa daļai strādā arī eksportam.

Pirms pasaules kara Latvijas ģeoloģiskai pētīšanai piegriezts ļoti maz vērības, un šai virzienā veik-

tais ierobežojas galvenā kārtā ar atsevišķu zinātnieku teorētiskiem darbiem. Arī pirmajos valsts patstāvības gados zemes bagātību pētīšanā lieli sasniegumi nav atzīmējami, un lai gan atsevišķi augstskolas mācības spēki netaupīja pūles zemes ģeoloģiskās struktūras noskaidrošanai, saskaņotas rīcības un līdzekļu trūkums kavēja lielāku panākumu gūšanu. Sākot ar 1934. gadu, pateicoties valdības lielai pretnākšanai, zemes bagātību pētīšanu izdevās nostādīt plašāki. 1935. gadā izdeva likumu par ģeoloģiskiem darbiem, bet ar 1936. gada 14. janvāra Ministru kabineta lēmumu pie Finanšu ministrijas nodibināta Zemes bagātību pētīšanas komiteja. Komitejai uzlikts par pienākumu pētīt zemes bagātības, sistematizēt un katalogizēt līdzšinējo un turpmāko pētījumu rezultātus, kā arī izdarīt atsevišķu izrakteņu pārbaudi, zīmējoties uz to praktiskās pielietošanas iespējām.

Apskatot zemes bagātības, vispirms jāmin tās, kuŗu krājumi samērā lieli. Šai sakarībā atzīmējami māli, kūdra, kaļķakmeņi, saldūdeņu kaļķi, ģipšakmens, dolomīti, baltās smiltis, dažādi minerālūdeņi un dūņas. Mazākos daudzumos sastopami piriti, krāsu zemes, brūnogle, krīts, dzintars un vēl daži citi izrakteņi.

Valsts statistiskā pārvalde 1936. gadā konstatē 17 iegūstošās rūpniecības uzņēmumus ar kopsummā 1466 nodarbinātām personām. 1933. gadā šai nozarē atzīmēti pat tikai 12 uzņēmumi ar 713 nodarbinātām personām. Faktiski gan tiklab šīs nozares uzņēmumu, kā arī strādnieku skaits ir ievērojami lielāks, jo statistikas uztverei pakļaujas tikai daļa šīs rūpniecības. Iegūstošā rūpniecība aptver 3 lielākas apakšnozares: kūdras rūpniecību, akmeņu lauztuves un mālu raktuves.

Kūdras rūpniecība. Kūdras krājumi ir ļoti lieli. Kūdras purvu kopplatība līdzinās apm. 643 tūkst. ha, t. i. 9,8% teritorijas. No minētā daudzuma racionāli izmantojama tikai viena daļa. Kūdras iegūšana saistās ar daudziem sagatavošanas darbiem, kas atmaksājas vienīgi izmantojot noteikta lieluma platības un krājumus. Pēdējiem jāaptver vismaz 100 ha liela platība, ar vidējā slāņa biezumu 2,5 m, kas satur apm. 175 kg sausas dedzināmās kūdras kub. metrā. Rūpniecībā izmantojamo purvu kopplatība ir ap 350 tūkst. ha. Latvijas kūdras bilance aprēķināta ar apmēram 1,6—1,7 miljardiem tonnu sausas kūdras, kas atbilst 800 miljardiem kW-st. elektriskās enerģijas. Pašreiz elektrības patēriņš ir 200 miljon. kW-st. gadā. Šo daudzumu divkārtojot sakarā ar nākotnē paredzamo patēriņa pieaugumu un pieņemot, ka puse no iegūtās kūdras aizies nevis enerģijas ražošanai, bet tiks izlietota apsildīšanai un citiem nolūkiem, ar kūdru vien varētu sagādāt pietiekoši daudz elektriskās enerģijas 1000—1500 gadiem. Tomēr jāievēro, ka, izbūvējot ūdensspēka stacijas, pēdējām piekritīs vadošā loma elektrības ražošanā un līdz ar to kūdras krājumu pietiks vēl ilgākam laikam.

Plašie izejvielu krājumi nodrošina kūdras rūpniecībai sekmīgas attīstības iespējas nākotnē. Šai nozarē 1933. gadā darbojās 8 uzņēmumi ar 600 nodarbinātām personām, bet 1936. gadā uzņēmumu skaits bija pieaudzis līdz 10 un nodarbināto personu skaits līdz 1,1 tūkst. Jānorāda, ka statistika uztver tikai daļu kūdras rūpniecības, jo lauksaimnieku biedrību un atsevišķu lauksaimnieku izmantotie kūdras tīreļi statistikas kontrolei nepakļaujas. Par pēdējo izmantošanas apmēriem pagaidām vēl grūti spriest, bet katrā ziņā tie nebūs mazi. Atsevišķu personu

privātīpašumā atrodas ievērojamas kūdras purvu platības, un bez tam valsts iznomā daļu tai piederošo tīreļu lauksaimnieku organizācijām un atsevišķām lauksaimniecībām kūdras iegūšanai. 1937. gadā atzīmēti pavisam 400 nomas objekti. Statistiskā pārvalde gan mēģinājusi aprēķināt arī lauksaimnieku iegūtos kūdras daudzumus. Saskaņā ar šiem aprēķiniem 1935. un 1936. gadu caurmērā atsevišķi lauksaimnieki un kūdras ražotāju sabiedrības savos vai no valsts nomātos tīreļos ieguvuši apmēram 20 tūkst. tonnu dedzināmās kūdras un 10 tūkst. kub. metru pakaišu kūdras. Pēc lietpratēju ieskatiem šie skaitļi praksē būs vēl lielāki. Kūdras rūpniecības attīstības tendenču noskaidrošanai var aprobežoties ar oficiāliem statistikas datiem. Pēdējie liecina, ka 1933. gadā ražots tikai 6000 tonnas dedzināmās kūdras, 11 tūkst. kub. m pakaišu kūdras, 9 tūkst. kub. m kūdras smeltnes. 1936. gadā dedzināmās kūdras produkcija sasniedza 24 tūkst. tonnu, pakaišu kūdras produkcija — 53 tūkst. kub. m un kūdras smeltnes produkcija — 15 tūkst. kub. m. Kā jaunums atzīmējama pēdējos gados uzsāktā kūdras izolācijas plašu izgatavošana. 1936. gadā to produkcija līdzinājās 1,6 tūkst. kub. m. Kūdras rūpniecībā līdz šim vadošo stāvokli ieņem valsts uzņēmumi. To produkcija līdzinās apm. 90% no statistikas atzīmētās kūdras kopprodukcijas. Sākot ar pag. gadu, atsevišķās valsts kūdras fabrikas apvienotas autonomā Valsts kūdras fabriku pārvaldē.

Lai gan kūdras rūpniecība strauji progresē, tomēr jākonstatē, ka tās apjomi vēl tālu neatbilst kūdras krājumiem un izmantošanas iespējām. Tas pa daļai izskaidrojams ar kūdras ražošanas īpatnībām, jo tās iegūšana iekrīt vasaras mēnešos, kad uz laukiem vērojams darba spēka trūkums, bet galvenais

šķērslis bez šaubām vienmēr bijis kūdras pašizmaksas nesamērība ar citu kurināmo materiālu cenām. 1937. gadā, akmeņogļu cenām strauji sadārdzinoties, kūdras rūpniecība ievērojami paplašinājusies, un tās produkcija, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, būs vēl tālāk strauji augusi. Zemes bagātību pētīšanas komiteja piegriež ļoti lielu vērību kūdras rūpniecības izveidošanai, un 1937. gadā tās attīstības iespēju noskaidrošanai izdarīti plaši pētījumi un studijas. *Izstrādāts projekts par Sedas purvu kūdras krājumu izmantošanu*, būvējot minētā vietā termisku elektrocentrāli. Sedas kūdras krājumi uzdoti 13 milj. tonnu sausās kūdras. Saskaņā ar projektu elektrisko centrāli paredzēts būvēt ar 2000 kW lielu jaudu, pie kam pusi no tās izlietotu kūdras briķešu fabrika. Pēdējā aprēķināta 50 tūkst. tonnu lielai gada produkcijai. Sedas kūdras krājumu izmantošana pirmā vietā uzskatāma par visai pareizu, jo elektriskās centrāles ierīkošana minētā apvidū ļoti vajadzīga un tā paredzēta Latvijas elektrifikācijas plānā. No otras puses, pētījumi liecina, ka tieši Sedas purvā sastopami labi nogūlušies un labi sadalījušies kūdras slāņi, kas sevišķi derīgi dedzināmās kūdras ražošanai. Kūdras rūpniecībai jau tuvākā nākotnē paredzama plaša attīstība. Jāievēro, ka rūpniecības apgāde ar enerģiju uzskatāma par vienu no svarīgākiem tās pārkārtošanas un racionalizēšanas priekšnoteikumiem. 1937. gadā akmeņogļu imports sasniedza 595 tūkst. tonnas, bet koksa imports 71 tūkst. tonnu. Akmeņogļu un koksa importa kopvērtība sasniedz 22 milj. latu. Šie skaitļi norāda uz lieliem ieguvumiem, ko tautsaimniecībai var sagādāt intensīvāka kūdras krājumu izmantošana. Valdība šim jautājumam piegriež lielu vērību, un tā sekmīgākai atrisināšanai 1937. gada bei-

gās nodibināta akciju sabiedrība „Latvijas kūdra“. Minētai akc. sab-bai turpmāk piekritīs liela loma kūdras rūpniecības izveidošanā, jo šī ražojošā nozare pieskaitāma rūpniecībai, kas prasa lielus kapitālus. Normāli divgadīgais kapitālu rotācijas process vienlaikus ierobežo šīs nozares rentabilitātes iespējas.

Līdztekus kūdras rūpniecības sekmēšanai lielu fabriku izbūves ceļā, šīs nozares attīstību vēl varētu ievērojami veicināt, piešķirot privātsaimniecības interesentiem kūdras ražošanas uzsākšanai nepieciešamos kreditus. Kredīti būtu piešķirami par ļoti zemām augļu likmēm. Kūdras pielietošana rūpniecībā pagaidām vēl atdužas uz dažām praktiskām grūtībām. Neatkarīgi no šķēršļiem, kādus kūdras pilnīgākai izmantošanai sagādā tās transporta samērā lielā izmaksa, jāievēro arī, ka lielākā daļā uzņēmumu katlu apkures bez pārbūvēm nav piemērotas kūdras izlietošanai.

Māla raktuves. Liela nozīme piekrīt māla slāņu izmantošanai, jo pēdējie sagādā nepieciešamās izejvielas rindai svarīgāko keramikas apakšnozaļu. Māls pieskaitāms visizplatītākiem un visvairāk izmantotiem izraktniem. Statistiskā pārvalde 1936. gadā gan atzīmē tikai vienu māla raktuvi ar 12 nodarb. personām, jo māla raktuves parasti piesaistītas uzņēmumiem, kuriem tās piegādā nepieciešamās izejvielas, un tāpēc tās statistikā, atsevišķus gadījumus atskaitot, neparādās. Faktiski māla raktuvju skaits un tajās saistīto strādnieku skaits ir ļoti liels. Mālu raktuvju katrā ziņā nebūs mazāk kā ķieģelrūpniecības uzņēmumu. Tieši pēdējie ir galvenie māla patērētāji.

Ķieģeļu rūpniecība pieskaitāma vecākām zemes rūpniecībām, pie kam šī nozare patērē vienīgi iekš-

zemes izejvielas. 1935. gada tirdzniecības un rūpniecības skaitīšanā konstatēti 274 ķieģeļu ceplī. No tiem 216 ir samērā mazi, un to kopprodukcija skaitīšanas gadā līdzinājās 7,8 milj. ķieģeļu, t. i. apm. 10% no visas ķieģeļu kopprodukcijas. Ķieģeļu rūpniecība 1932. gadā pārdzīvoja ļoti smagu krīzi, un tās sekas bija vēl izjūtamas turpmākajos divos gados. Apstākļu uzlabošanās šajā nozarē konstatējama sākot ar 1935. gadu. 1936. gadā statistikas kontrolējamie 63 ķieģeļceplī ražoja 80 milj. parasto māla ķieģeļu, 2,2 milj. latu vērtībā. No šā skaita 72 milj. ražoti 19 lielākajos Lielupes baseina ceļos. Bez tam ķieģeļu rūpniecībā ražoti 2,4 milj. gab. ugunsdrošo ķieģeļu, 434 tūkst. latu vērtībā, un 1,3 milj. gab. smilškaļķu ķieģeļu. Drenu cauruļu produkcija 1936. gadā līdzinājās 4,2 milj. gab. 200 tūkst. latu vērtībā. Nelielos daudzumos ražoti arī kārnīņi. Pateicoties valdības nospraustās plašās būvprogrammas realizēšanai, kā arī lauku ugunsdrošās būvniecības veicināšanai, ķieģeļrūpniecība 1937. gadā atzīmē tālāku sekmīgu attīstību. Lielupes baseina ķieģeļceplu produkcija pieaugusi līdz 80 milj. ķieģeļu, un ievērojamu produkcijas pieaugumu uzrāda arī sīkie ķieģeļrūpniecības uzņēmumi. 1937. gadā ķieģeļrūpniecības kopprodukcija pēc iepriekšējiem aprēķiniem būs pārsniegusi 95 milj. ķieģeļu. Produkcija būtu vēl ievērojami lielāka, bet sakarā ar lietaino vasaru ķieģeļu rūpniecības darbība bija ļoti apgrūtināta, un jau pirmajos ziemas mēnešos tirgū bija vērojams ķieģeļu trūkums. 1937. gadā Lielupes baseinā darbību atjaunoja 7 agrāk nedarbināti ķieģeļceplī un pašreiz minētā novada ķieģeļrūpniecības normālā kapacitāte jau tuvojas simts milj. ķieģeļu. Turpmāk vērība būtu piegriežama ķieģeļu rūpniecības izveidošanai attālākos apgaba-

los, kur nelabvēlīgu transporta apstākļu ietekmē ķieģeļu cenas arvien vēl ļoti augstas. Šai ziņā svarīga loma piekritīs a./s-bas „Ķieģeļnieks“ darbībai.

Zemes bagātību pētišanas komiteja pēdējā gadā piegriezta daudz vērības mālu atrodnēm, un pārbaudījumos noskaidrots, ka devona māls ir noderīgs ļoti izturīgu klinkeru un flīzu ražošanai. Mēģinājumi jau izdarīti, pie kam no mūsu māliem izgatavotie klinkeri pārbaudēs uzrādīja izturības rekordskaitļus — no 2500—3000 kg/cm² lielu spiediena pretestību. Pamatojoties uz šo izmēģinājumu rezultātiem, a./s. „Ķieģeļnieks“ jau tuvākā nākotnē paredzējusi uzsākt klinkeru ražošanu Tūjā. Klinkerus paredzēts pielietot galvenā kārtā šoseju un ielu būvēs, kā arī celtniecībā.

Trauku rūpniecībā 1936. gadā darbojās 16 uzņēmumi ar 1,1 tūkst. strādniekiem un 2,9 milj. latu lielu ražojumu brutto vērtību. Arī minētā rūpniecība pēdējos gados ievērojami paplašinājusies. 1933. gadā trauku rūpniecībā reģistrēti tikai 12 lielāki uzņēmumi, kas nodarbināja 641 strādnieku un uzrādīja 1,2 miljonu latu lielu ražojumu brutto vērtību. Saskaņā ar Valsts statistiskās pārvaldes datiem 15 lielākajās podniecībās 1936. gadā ražoti dažādi māla trauki 352 tūkst. latu vērtībā, bet divās porcelāna un fajansa fabrikās — porcelāna trauki 670 tūkst. latu vērtībā un fajansa trauki -- 740 tūkst. latu vērtībā. Bez tam ievērojamos apmēros ražoti dažādi porcelāna un fajansa tehniski izstrādājumi. Krāsns podiņu ražošanā 1936. gadā darbojās 15 uzņēmumi, kas izgatavoja 1,4 milj. neglazētu un 750 tūkst. glazētu krāsns podiņu.

Ķieģeļrūpniecības sekmīgu attīstību 1937. gadā raksturo Statistiskās pārvaldes aprēķinātie rūpniecības aktivitātes mēnešu indeki. Ķieģeļrūpniecības

indeks (1930.—1933. g. = 100) 1936. gada septembrim aprēķināts ar 507, bet 1937. gada septembrim ar 629. Māla un porcelāna trauku rūpniecībā aktivitātes indekss 1936. un 1937. gadu salīdzinājumā atzīmējamas svārstības neuzrāda.

Cementa rūpniecība. Kvartārās formācijas māli atrod plašu pielietojumu cementa rūpniecībā portlandcimenta ražošanā. Cementrūpniecībā darbojas viens uzņēmums, kas pēdējo gadu caurmērā nodarbina apm. 400 strādniekus un ražo 350 tūkst. mucu cementa. Bez tam apm. 300 strādnieki nodarbināti cementrūpniecības izejvielu raktuvēs. Pēdējo gadu straujā būvniecības attīstība labvēlīgi ietekmējusi arī cementa rūpniecību. Kaut gan 1937. gada 11 mēnešos cementa produkcija par 20% pārsniedza 1936. gada kopprodukciju, tā nespēja pilnos apmēros apmierināt visus pieprasījumus, un daļu cementa nācās importēt. 1937. gada 11 mēnešos cementa imports sasniedza 10 tūkst. tonnu. Eksportu nācās samazināt, un tas 1937. gada 11 mēnešos līdzinājās 4,3 tūkst. tonnām pret 5,4 tūkst. tonnām 1935. gadā. 1938. gada februārī ražošanu uzsāka Brocēnu jaunā cementfabrika un līdz ar to ražošanas kapacitāte pieaug līdz 700 tūkst. mucām gadā. Cementa pastiprināts patēriņš lielā mērā izsaukts ar Ķeguma spēkstacijas būvi, bet tas pieaug arī neatkarīgi no pēdējās, būvniecībai arvien paplašinoties un samazinoties koka ēku celšanai. Brocēnu fabrika turpmāk izveidosies par galveno cementa ražotāju. Rīgas fabrika turpretim pastiprināti piegriezīsies ģipsakmens pārstrādāšanai.

Portlandcimenta rūpniecība ir lielākā kaļķakmens patērētāja. 1936. gadā cementa ražošanai patērētas 155 tūkst. tonnas kaļķakmens. Kaļķakmeni lieto arī cukurfabrikas biešu sulas tīrīšanai, būvniecībā, pu-

deļu stiklu ražošanai, smilškaļķu ķieģeļu ražošanai, metallurģijā, bet mazākos daudzumos vēl citām vajadzībām.

Statistiskā pārvalde 1936. gadā atzīmē 21 kaļķu rūpniecības uzņēmumu ar 266 nodarbinātām personām un 680 tūkst. latu lielu ražojumu brutto vērtību. *Saldūdeņu kaļķi* izlietojami galvenā kārtā skābu zemju kaļķošanai, tēlniecībā, ķīmiskā rūpniecībā, bet arī būvniecībā.

Šīfera rūpniecība uzsāka darbību 1935. gadā. Valsts šīfera fabrika 1935. gadā nodarbināja 60 strādniekus, un tās produkcija līdzinājās 900 tūkst. šīfera jumtu plašu. Lielu daļu ražas neizdevās tirgū novietot, jo būvētāji bija visai atturīgi jaunā jumtu segšanas materiāla pielietošanā. 1936. gadā fabrika ražojusi jau 3 milj. plates un, patēriņam pastiprināti pieaugot, vecos krājumus izdevās likvidēt gandrīz pilnos apjomos. 1937. gadā, jumtu skārdam sadārdzinoties, bet arī lielā mērā pateicoties ražojumu priekšzīmīgai kvalitātei un glītam izskatam, kā arī sekmīgās propagandas un izdevīgās ražojumu cenu politikas rezultātā, pieprasījumi pēc šīfera cēlās tādā mērā, ka to lielāko daļu neizdevās apmierināt. Tāpēc uzsāka fabrikas paplašināšanu, un būve būs gatava 1938. gada vasaras sākumā. Līdz ar to produkciju varēs dubultot. Fabrika izgatavo plakanas un viļņotas jumtu plates. Izejvielu galvenā daļu — apm. 90% no svara — sastāda cements, bet atlikumu asbests. Pēdējais tiek importēts. Paredzēta vēl trešās fabrikas būve.

Ļoti plaši izplatīti dolomīti. Tie atrod pielietošanu ēku būvniecībā, romāncementa ražošanā, bet galvenā kārtā šoseju būvēs. Nelielos daudzumos dolomītus izlieto arī metallurģijā un cellulozas rūpniecībā.

Ievērojama loma rūpniecībā piekrīt ģipsakmenim. Tā atrašanās vietas ir ļoti izplatītas, bet ievērojamākās lauztuves atrodas Nāves salā un Sauriešos. Rīgas apkārtnē ģipsakmens krājumi aprēķināti apm. 10—12 milj. tonnu. Ģipsakmens tiek izlietots ne tikai iekšzemes rūpniecības vajadzībām, bet to ievērojamos daudzumos arī eksportē. 1937. gadā ģipsakmens eksports līdzinājās 197 tūkst. tonnu 1,9 milj. latu vērtībā pret 124 tūkst. tonnām 1 milj. latu vērtībā 1936. gadā. Galvenie ģipsakmens noņēmēji ir Norveģija, Zviedrija, Dānija un Anglija. Ģipsakmens atrodnes uzrāda ļoti augstu tīrības procentu. Atsevišķos gadījumos ģipsa slāņi uzrāda 99% lielu tīrību, bet čaurmērā tā līdzinās 93%. Rūpniecība parasti izlieto vienīgi augstvērtīga ģipsa slāņus, kuŗu tīrība nav mazāka par 85%. Līdz ar to liela daļa ģipsakmens ekspluatējamās raktuvēs paliek neizlietota. Zemes bagātību pētīšanas komiteja pašreiz noskaidro iespējas izlietot arī šādus ģipsa slāņus, pie kam būtu jāievēro iespējas tos izmantot lauku mēslošanai, kā arī speciālu javu veidā.

Plaši pētījumi izdarīti par baltās smilts pielietošanas iespējām stikla, fajansa un porcelāna rūpniecībā, kā arī par smilšakmens pielietošanu tecīlu un galodu ražošanā. Pētījumi devuši labus rezultātus, it sevišķi stikla rūpniecībā. Stikla rūpniecība pēdējos gados uzrāda sekmīgu attīstību. Šai nozarē darbojas 8 uzņēmumi ar 1,5 tūkst. strādniekiem un 4,7 milj. latu lielu ražojumu brutto vērtību. Stikla rūpniecība lielā mērā strādā arī eksportam. 1937. gadā stiklu izstrādājumu eksports līdzinājās 1,8 tūkst. tonnām 523 tūkst. latu vērtībā, salīdzinot ar 1,4 tūkst. tonnām 246 tūkst. latu vērtībā 1936. gadā. Eksportē vienīgi plākšņu stiklu, un galvenie tā noņēmēji ir Lielbritānija un Lietuva. Bez tam stikla

rūpniecībā 1936. g. darbojās 25 stikla apstrādāšanas uzņēmumi ar 177 nodarbinātām personām un 445 tūkst. latu lielu ražojumu brutto vērtību. Šī apakšnozare aptver stikla slīpēšanu un spoguļu darbnīcas. Labus sasniegumus pēdējos gados uzrāda kristallstiklu rūpniecība, un tās ražojumi pakāpeniski iekaro iekšzemes tirgu.

Derīgos izrakteņus apskatot *vēl pieminamas krāsu zemes*. Krāsu zemes pagaidām atrastas nedaudzās vietās, un to krājumi nav lieli. Sastopama galvenā kārtā brūnā okera zeme. Krāsu zemes tiek izlietotas okera un umbras krāsu ražošanai. Nelielos daudzumos izdevies realizēt arī to eksportu.

legūstošā rūpniecība, kā arī keramika, akmensizstrādājumu un saistošo vielu rūpniecība pieskaitāmas zemes dabīgām rūpniecībām, kam paredzamas ļoti plašas attīstības iespējas. Zemes bagātību pētīšanas komitejas tiešais uzdevums ir šo rūpniecību iespējamā veicināšana, sekmējot pašu zemes izrakteņu racionālu un plašu izmantošanu. Lielā mērā, pateicoties tieši komitejas darbībai, minētās nozares uzrāda atzīmējamus sasniegumus arī 1937. g. 1936. un 1937. gadu novembra mēnešu salīdzinājumā, saskaņā ar slimo kasu datiem, strādnieku skaits iegūstošā rūpniecībā pieaudzis no 296 līdz 804, bet keramikā, akmensizstrādājumu un saistošo vielu rūpniecībā — no 4,5 tūkst. līdz 5,3 tūkst. 1938. gadā gaidāma šo nozaļu tālāka izveidošanās, uzņēmumu un strādnieku skaita pieaugums, it sevišķi sakarā ar paredzēto kūdras slāņu pastiprinātu izmantošanu. Zināmas grūtības rada vienīgi tas apstākļi, ka izrakteņu rūpniecība uzrāda augstāko nodarbinātību vasaras mēnešos, kad vērojams liels darba roku trūkums.

Būvdarbība. Sakarā ar izrakteņu un saistošo vielu rūpniecību apskatāma arī celtniecības attīstība. Pēdējo 1933. un 1936. gadu salīdzinājumā raksturo sekojošā tabula:

Būvdarbība 1933. un 1936. gadā.

Apakšnozare	1933. g.		1936. g.	
	Uzņēmumu skaits	Strādnieku skaits	Uzņēmumu skaits	Strādnieku skaits
Visā būvniecībā	133	1797	424	7087
Tai skaitā: Būvuzņēm.	26	606	121	3511
Būvgaldnieku darbi . .	54	362	197	799
Krāsotāju darbi	14	130	30	505
Centrālapkures, ūdensvadu, elektr. instalācijas darbi	18	219	25	400
Tiltu un ceļu būve . . .	3	340	19	1011
Drenāžu un aku ierīkošana	7	44	12	356

Būvniecība uzrāda ļoti strauju nodarbinātības pieaugumu, pie kam sevišķi liels tas ir būvuzņēmumos. 1933. un 1936. gadu salīdzinājumā šai apakšnozarē saistīto strādnieku skaits 6-kārtojies. Būvniecības straujo attīstību raksturo arī pilsētu celtniecības statistika. 1933. gadā veiktas 676 dzīvojamo ēku jaunceltnes ar 3,6 tūkst. istabām, bet 1936. gadā 588 ar 4,2 tūkst. istabām. Sevišķi pieaudzis noplēsto ēku skaits. 1933. gadā noplēstas 36 ēkas ar 105 istabām, bet 1936. g. 249 ēkas ar 918 istabām. Tīrais dzīvojamo telpu pieaugums pēdējo gadu caurmērā līdzinās 3,6 tūkst. istabām, un tas atsevišķo gadu salīdzinājumā lielas svārstības neuzrāda. Tieši pēdējos gados noplēsts liels skaits dzīvošanai nederīgu, kā arī ļoti sliktu ēku, tās atvietojot ar modernām jaunceltnēm. Tāpēc arī statistikas atzīmētais pieaugums 1933. un 1936. gadu salīdzinājumā vēl nedod objektīvu ainu, un katrā ziņā jākonstatē, ka

pēdējos gados jaunu dzīvojamo telpu pieaugums ir bijis ļoti straujš. Būvdarbība sekmīgi attīstījusies arī 1937. gadā, par ko liecina slimo kasu statistikas dati. Saskaņā ar pēdējiem 1936. un 1937. gadu salīdzinājumā nodarbinātība celtniecībā pieaugusi no 3,4 tūkst. personām uz apm. 5 tūkst. personām. Slimo kasu statistika aptver citus nodarbināto kontingentus nekā Valsts statistiskās pārvaldes kārtējā statistika, ar ko arī izskaidrojama nesakritība salīdzināmos skaitļos, bet attīstības tendence abos gadījumos konstatējama vienāda, un tā liecina par būvdarbības strauju attīstību. Apskatot jaunā laikmeta lielos saimnieciskos sasniegumus, būvdarbībai vienmēr ierādāma izcila uzmanība, jo tās intensīvitāte lielā mērā ietekmē arī citas ražojošās nozares. Lielo nozīmi, kādu valdība piedod būvniecības izveidošanai, apstiprina rinda pēdējos gados izdotu likumu. Šai sakarībā vispirms atzīmējams 1935. gada likums par sagruvušu būvju savešanu kārtībā vai nojaukšanu, kā arī 1936. gada 14. janvāra likums par Nacionālās celtniecības komiteju. Nacionālai celtniecības komitejai uzlikts par pienākumu pārzināt visāda veida celtniecību, saskaņojot valsts, pašvaldību un privāto celtniecības darbu un izstrādājot tam noteiktu plānu un pakāpenību. Nacionālās celtniecības komitejas lielo nozīmi izceļ jau tas, ka komiteja darbojas pie Ministru kabineta, bet it sevišķi tās svarīgumu pasvīturo apstākļi, ka 1938. gada februārī komitejas vadību uzņēmis Valsts un Ministru Prezidenta kungs. Monumentālā celtniecība iepriekšējos gados bija atstāta pilnīgi novārtā. Daudzas svarīgas valsts un pašvaldību iestādes valsts patstāvības otrā gadu desmita noslēgumā arvien vēl mitinājās nepiemērotās, dzīvokļu izīrēšanai būvētās mājās. Ļoti maz bija arī darīts galvas pilsētas iz-

daiļošanai. 1936. gadā ievadītais būvniecības laikmets jau pirmajos divos gados atzīmē rindas monumentālu būvju uzsākšanu, no kādām daļa nobeigta vai tuvojas noslēgumam. Minot tikai svarīgākās no tām, atzīmējama Vienības nama būve Daugavpilī, Armijas ekonomiskā veikala jaunceltne, Ķemeru viesnīcas izbūve, Finanšu ministrijas un Tiesu pils būve, Viestura pils atjaunošana Jelgavā, Ķeguma spēkstacija. Tuvākā nākotnē uzskaitītām sekos citas ne mazāk svarīgas celtnes — Kara mūzejs, Centrālā stacija Rīgā, Lauksaimniecības akadēmija, Galvas pilsētas biroju nams. Plašāko iedzīvotāju aprindu izpratni un atziņu celtniecības laikmeta lielām idejām apliecina dzīvā atsauce tautas Vadoņa 1936. gada 29. maija aicinājumam Uzvaras laukuma izbūves sekmēšanai. Īsā laikā šim cēlajam mērķim ziedojumu ceļā saziņēti 4 milj. latu, lieli daudzumi dažādu būvmateriālu un daudzas darba dienas, kā arī sekmīgi realizēta naudas loterija.

Atsevišķi minama pēdējo gadu lielā rosme lauku būvniecībā, kas it sevišķi labus rezultātus uzrāda 1937. gadā. Par izņēmumu cenām lauku ēkās iebūvēto ķieģeļu skaits minētā gadā sasniedzis 20 milj. gab., bet ieskaitot vēl 1938. gada pavasara būves sezonu, tas tuvosies 30 milj. gabalu. Lauku ugunsdrošās būves, līdztekus pilsētu un saimniecisku pasākumu celtniecībai, apliecinās vēl nākošajām paudzēm jaunā laikmeta lielo ideju piepildīšanos, un tās būs pieminekļi latvju tautas darba gribas un darba prasmes izpaudumam.

Apskatot celtniecības darbu, *atsevišķa uzmanība ierādāma valsts elektrifikācijas problēmu atrisināšanai*. Mūsu siltuma bilance galvenā kārtā balstās uz importētām kurināmām vielām — akmeņoglēm, koksni un šķidrām degvielām. Valsts statistiskā pār-

valde izdarījusi dažus aprēķinus importētā kurināmā lomas konstatēšanai rūpniecībā. Saskaņā ar pēdējiem koksnes, kūdras un ūdens spēka relatīvais svars rūpniecības enerģijas apgādē izteicas apm. 40% no kopējā enerģijas patēriņa šai ražojošā nozarē. Atlikušos 60% sagādā importētās kurināmās vielas. Aprādītais liecina par rūpniecības enerģijas saimniecības atkarību no ārzemēm. Šais aprēķinos arī konstatēts, ka pirktā kurināmā materiāla vērtība rūpniecībā līdzinās apmēram 3% no ražojumu brutto vērtības. Pieskaitot pārējo kurināmo materiālu vērtību un ievērojot akmeņogļu un citu degvielu sadārdzināšanos pēdējā laikā un šo jauno kopsummā salīdzinot ar rūpniecības ražojumu *netto vērtību*, redzams, ka rūpniecības apgādei ar enerģiju ir ļoti liela nozīme tās pastāvēšanā un attīstībā. Pēdējo gadu caurmērā rūpniecība patērē apm. 60% no importētām akmeņoglēm, pie kam lielāko patēriņu uzrāda spēkstacijas, papīrrūpniecība un tekstilrūpniecība. Apsverot rūpniecības enerģijas apgādes jautājumus, vienmēr jāievēro, ka tehnikas jaunākie sasniegumi ievērojami pacel koksnes vērtību, to darot pieejamu tautsaimnieciski racionālākai izmantošanai, nekā tas sasniedzams, koksnī pārvēršot siltuma enerģijā.

1936. gadā darbojās 73 elektriskās spēkstacijas, kas ražoja 140 milj. kW-stundu enerģijas. No minētiem daudzumiem Rīgas centrāle ražoja apm. 80%, Liepājas centrāle — 10%, bet atlikumu Daugavpils, Jelgavas un vēl dažu mazāko pilsētu, kā arī valstij piederošās centrāles. Privāto staciju skaits ir gan diezgan liels, bet to loma enerģijas ražošanā nesasniedz 2% no strāvas augstāk aprādītās kopprodukcijas. Rūpniecības uzņēmumi paši savām vajadzībām 1936. gadā ražoja 53 milj. kW-stundu

enerģijas. No strāvas kopprodukcijas, ieskaitot arī elektr. spēkstacijās ražoto, apmēram $\frac{2}{3}$ patērē rūpniecības uzņēmumi. Lielāko strāvas patēriņu uzrāda papīrrūpniecība, tekstilrūpniecība, metallrūpniecība, pārtikas un baudvielu rūpniecība. 1933. un 1936. gadu salīdzinājumā elektr. spēkstaciju enerģijas ražošana pieaugusi par 40%. Ievērojami paplašināts arī augstsprieguma un zemsprieguma vadu tīkls. Tālāks elektr. enerģijas produkcijas pieaugums konstatējams 1937. gadā. Valdība piegriež lielu uzmanību enerģijas problēmu atrisināšanai. Ar minēto jautājumu teorētisko un praktisko risināšanu nodarbojas Pasaules enerģijas konferences Latvijas komiteja un Elektriības padome. Pēdējā 1937. gadā pabeidza Latvijas elektrifikācijas plāna izstrādāšanu. Plāna nolūks samazināt elektrifikācijā ieguldāmo kapitālu, palētināt elektrības ražošanu un izdalīšanu, vienlaikus izveidojot enerģijas piegādi iespējami racionāli. Elektriības ražošanu paredzēts nostādīt iespējami neatkarīgu no importa, izmantojot kā enerģijas avotus galvenā kārtā ūdens spēku un kūdru. Elektrifikācijas plāna realizēšanas plašie darbi jau ievadīti ar Ķeguma spēkstacijas izbūvi. Ūdensspēka pilnīgākai izmantošanai, sakarā ar ūdens daudzumu svārstību, paredzēts būvēt termiskas centrāles, izmantojot pēdējās kūdras bagātīgos krājumus. Šai sakarībā pirmā kārtā paredzēta termiskās elektr. centrāles izbūve Sedas purvā. Elektrifikācijas plāna realizēšanai valsts teritoriju paredzēts sadalīt 19 elektrības apgādes iecirkņos, kas saņems strāvu no centrālēm vai no transformatoru stacijām. Valsts elektrifikācijas darbi pašreiz jau sekmīgi ievadīti, un to realizēšana savukārt ievērojami pakalpos rūpniecības racionalizēšanai, kā arī dos iespējas iekārtot tādas rūpniecības, kuņu eksistence pilnā mērā atkarājas no iespējas saņemt ļoti lētu strāvu.

Metallrūpniecība.

Metallrūpniecība pieskaitāma tām ražojošām nozarēm, kurā dominē sīkie uzņēmumi. 1935. gada tirdzniecības un rūpniecības skaitīšanā konstatēti 6,7 tūkst. uzņēmumi ar kopsummā 22,9 tūkst. nodarbinātām personām. Statistikas kārtējā kontrole turpretim 1935. gadā uztvēra tikai 688 uzņēmumus ar 15 tūkst. nodarbinātām personām. Kārtējās kontroles uztverei padotā metallrūpniecības daļa aptver apmēram 65% no šai nozarē saistītā darba roku skaita. Ievērojot metallrūpniecības produkcijas īpatnību, kas raksturīga ar samērā augstāku ražojumu vērtību uz ik nodarbināto strādnieku lielākajos uzņēmumos, kā arī to, ka statistikas neuztvertie uzņēmumi ir ļoti sīki un to skaitā ietilp 4 tūkst. kalves un rinda remontdarbnieku, var pieņemt, ka kontrolējamā šīs rūpniecības daļa aptver 80—85% no metallrūpniecības kopprodukcijas vērtības. Saskaņā ar Valsts statistiskās pārvaldes aprēķiniem/pēdējo gadu caurmērā viena mazā uzņēmuma, kas nodarbina līdz 19 strādniekus, produkcijas vērtība uz vienu nodarbinātu strādnieku bija 2,4 tūkst. latu. Turpretim to uzņēmumu, kas nodarbināja 50 un vairāk strādnieku, ražojumu caurmēra vērtība uz vienu strādnieku sasniedza 3,8 tūkst. latu.

Metallrūpniecība pēdējos gados uzrāda ļoti strauju attīstību. Pieaudzis tiklab šīs nozares uzņēmumu, kā arī nodarbināto personu skaits. 1933. un 1936. gadu salīdzinājumā uzņēmumu skaits pieaudzis par 75%, bet nodarbināto personu skaits par 60%. Līdz ar to metallrūpniecībā caurmērā uz vienu uzņēmumu nodarbināto personu skaits slīdējis no 25 līdz 24. Pēdējais izskaidrojams galvenā kārtā ar mazo uzņēmumu skaita straujo pieaugša-

Metallapstrādāšana un mašīnrūpniecība 1933.—1936. g. g.

G a d s	Uzņēmumu skaits	Nodarbināto personu skaits 1000	Ražojumu vērtība milj. ls	Neto produkcija milj. ls
1933. . . .	416	10,6	27,8	18,2
1934. . . .	486	13,3	41,4	26,6
1935. . . .	688	15,0	45,9	28,1
1936. . . .	703	16,9	57,9	32,5

nu. 1933. gadā statistika uztvēra šai nozarē tikai 355 uzņēmumus ar strādnieku skaitu zem 20, turpretim 1936. gadā jau reģistrēti 602 šīs lieluma grupas uzņēmumi. Relatīvi līdzīgi audzis arī vidējo un lielo uzņēmumu skaits. Bet šīs uzņēmumu lieluma grupas uzņēmumu skaits ir mazs, tāpēc arī kopējais vidējo un lielo uzņēmumu skaita pieaugums nespēj atsvērt mazo uzņēmumu skaita pieaugumu. Pēc 1933. gada vidējo un lielo uzņēmumu grupā nākuši klāt tikai 40 uzņēmumi. Jāatzīmē, ka 1933. gadā nodarbinātība uz vienu sīko uzņēmumu caurmērā līdzinājās 6,1 pers., 1935. gadā — 5,4 pers., bet 1936. gadā — 5,5 pers. Lielo uzņēmumu grupā attiecīgie skaitļi 1933. gadā bija 280 personas, 1935. g. — 248 un 1936. gadā — 263 personas. Šie skaitļi liecina, ka *metallrūpniecībā 1933. un 1935. gadu salīdzinājumā vērojama uzņēmumu sadrumstalotības attīstība, bet 1936. gadā jau atzīmējama šā procesa ierobežošana*. 1937. gadā, sakarā ar ievērojamu strādnieku pieaugumu atsevišķos lielākos metallrūpniecības uzņēmumos, vidējais šai nozarē vienā uzņēmumā nodarbināto personu skaits, domājams, uzrādīs tālāku pozitīvu attīstību.

Ievērojamu pieaugumu uzrāda tiklab metallrūpniecības ražojumu bruto vērtība, kā arī neto produkcija, pie kam pirmā no tām augusi straujāki. Salīdzināmos gados bruto produkcijas vērtība uzrāda

pieaugumu par 110%, bet neto produkcija augusi tikai par 80%. Pēdējais izskaidrojams ar metallrūpniecības izejvielu cenu celšanos starptautiskajos tirgos, bet pa daļai tas izsaukts ar lata kursa pārkārtošanu 1936. gadā. Izejvielu vērtība 1933. gadā līdzinājās 28% no metallrūpniecības ražojumu bruto vērtības, bet 1936. gadā tā jau pieaugusi līdz 39%.

Lai gan mazo uzņēmumu skaita pieaugšana metallrūpniecībā uzskatāma par nevēlamu parādību, tomēr jāatzīst, ka vispār šai nozarē pēdējā laikā konstatējamās labvēlīgas attīstības tendences. Nodarbinātība metallrūpniecībā augusi par 60% un šajā ziņā tā tālu pārsniedz nodarbinātības pieaugumu pārējās rūpniecības nozarēs, atskaitot būvniecību un ar pēdējo cieši saistītās raktuvju un keramikas uzņēmumu grupas. *Metallrūpniecības uzplaukums izsaukts galvenā kārtā ar būvniecības pieaugumu, bet tās nodarbinātības un produkcijas attīstību lielā mērā ietekmē arī iedzīvotāju pēdējiem gadiem raksturīgā pirkšanas spēju celšanās.* Minētais it sevišķi teicams par radio rūpniecību, kā arī par velosipēdu fabriku darbību. Katrā ziņā metallrūpniecības ražojumu importa samazināšanās nav konstatējama. Tieši otrādi — 1933. un 1936. gadu salīdzinājumā vērojams gandrīz visu svarīgāko metallrūpniecības ražojumu importa pieaugums, pie kam, protams, samērā lielāko pieaugumu uzrāda metallrūpniecības izejvielu ievedumi. Strauju pieaugumu atzīmē arī lauksaimniecības mašīnu un rīku, mēchanisko dzinēju un rūpniecības mašīnu, kā arī braucamo rīku imports. Nedaudz samazinājušies turpretim elektrisko mašīnu un metalla izstrādājumu ievedumi.

Metallrūpniecība pieskaitāma tām ražojošām nozarēm, kas lielā mērā balstās uz importētām izej-

vielām. Pēdējos gados importēto izejvielu loma šīs nozares gatavo ražojumu vērtībā līdzinājās apmēram 25%. Pieskaitot patērētā kurināmā materiāla, smērvielu, dažu citu palīgmateriālu, kā arī pirktās strāvas ražošanai izlietoto akmeņogļu vērtību, jākonstatē, ka šīs rūpniecības nozares gatavo ražojumu vērtībā vismaz 30% dod importpreces. No metallrūpniecības izejvielām caurmērā 55—60%, pēc vērtības, sastāda importētās izejvielas, bet atsevišķās apakšnozarēs, piemēram, elektrotehniskā rūpniecībā, alumīnija trauku izgatavošanā, skārda apstrādāšanā un dažās citās nodarbēs ārzemju izejvielu loma ir vēl daudz augstāka. Neraugoties uz metallrūpniecības lielo atkarību no izejvielu importa, šī nozare, dažas sīkākas nodarbes atskaitot, tomēr nav pieskaitāma rūpniecībai, kam Latvijā nebūtu vietas. Ražojumos ieguldītās iekšzemes izejvielas, bet galvenais — šo ražojumu pagatavošanai patērētais darba spēks — tomēr sastāda to vērtības galveno daļu. Jāievēro arī, ka metallrūpniecībai piekritīkvienas valsts saimniecībā pārāk nozīmīga loma, lai varētu atteikties no šīs nozares izveidošanas; apmierinot visas vajadzības importa ceļā.

Raksturīga metallrūpniecības izejvielu importa attīstība pēdējos gados. 1933. gadā importēts 26,1 tūkst. tonnu rūdu un neapstrādātu metālu 1,9 milj. latu vērtībā. 1936. gadā minētais imports jau sasniedza 43,9 tūkst. tonnas 3,4 milj. latu vērtībā, bet 1937. gada 11 mēnešos importētas 46,1 tūkst. tonnas 5,8 milj. latu vērtībā. 1937. gadā sasniegti importa rekordapmēri.

Pieaudzis tiklab neapstrādāto, kā arī apstrādāto metālu imports. Sevišķi lielu pieaugumu uzrāda apstrādāto metālu ievedumi. Jāievēro, ka ar 1937. gadā uzsākto lūžņu vākšanu savukārt pastiprināti

Svarīgāko metālrūpniecības izejvielu imports 1936. gadā un
1937. gada 11 mēnešos.

Metāla apzīmējums	1936. g. imports		1937. g. 11 mēn. imports	
	1000 to	1000 Ls	1000 to	1000 Ls
Ķets	14,2	925	9,8	1.840
Dzelzs	5,1	585	4,5	496
Varš	0,7	473	0,03	56
Svins	1,3	416	1,9	1.233
Dzelzs, šķiru, fasonu, plakšņu	13,2	1.978	28,4	8.385
Tērauds, šķiru, fasonu, plakšņu	1,9	733	14,0	4.393
Skārds	6,4	2.003	7,7	4.129

sekmēta metālrūpniecības iekšzemes izejvielu lomas pieaugšana. Pēdējos gados lūžņi sedz apmēram pusi no apstrādājamās dzelzs daudzuma. Pastiprinātais pieprasījums pēc dzelzs un tērauda, kas izsaukts ar intensīvu atsevišķu valstu bruņošanu un ar to saistītu plašu būvprogrammu izvešanu, kā arī ar lielu rosību kuģu būvniecībā, ietekmēja metāla cenu celšanos. Pēdējos mēnešos cenu augšana ir apstājusies un jau konstatējama pat cenu slīdēšana, it sevišķi krāsainiem metāliem. Sakarā ar lata kursa pārkārtošanu un straujo metālu cenu celšanos starptautiskajos tirgos arī Latvijā nācās dzelzs cenas paaugstināt. Tās tomēr bija visu 1937. gadu ievērojami zemākas par importētās dzelzs cenām. Pēdējais izskaidrojams ar to, ka intensīvo pieprasījumu dēļ ārzemēs uz pasūtījumu izpildīšanu bieži vien nācās gaidīt, un tos pilnos apjomos nevarēja apmierināt. Pašreiz importētās un iekšzemes dzelzs cenas izlīdzinātas. Metālrūpniecība strādā gandrīz vienīgi iekšzemes tirgum. Atskaitot tekstilrūpniecības mašīnu izvedumus uz Lietuvu, ar viena vietējā uzņēmuma filiāles izveidošanu Kauņā, šīs nozares ražojumu eksports pārskata gados nav konstatējams, un statistikā atsevišķos gadījumos atzīmētiem

izvedumiem piemīt gadījuma raksturs. Sākot ar 1935. gadu apstākļi gan mainījušies, jo izveidojoties radio rūpniecībai, pēdējā netikvien lielā mērā apmierina iekšzemes patēriņu, bet pakāpeniski attīsta arī eksportu.

Metallrūpniecības attīstību raksturo pielietotais mēchaniskais dzinējspēks. 1933. gadā no statistikas kontrolētiem uzņēmumiem tikai 396 metālapstrādāšanas un mašīnu rūpniecības uzņēmumos pielietoja mēchanisko dzinējspēku. 1936. gadā dzinējspēku jau pielietoja 680 uzņēmumos. 1933. gadā metallrūpniecībā nodarbināti 2111 elektromotori ar 18,3 tūkst. zirguspēku (ZS) jaudu. 1936. gadā elektromotoru skaits pieaudzis līdz 3308 un to jauda līdzinājās 21,8 tūkst. ZS. Metallrūpniecība strādā galvenā kārtā ar pirktu elektrisko strāvu. Uzņēmumos, kas paši ražo strāvu, 1936. gadā bija nodarbināti tikai 24 elektromotori ar 189 ZS jaudu. Lai gan arī metallrūpniecībā vērojama mēchanizācijas procesa attīstība, tomēr šīs nozares mēchanizācijas koeficients ir vēl samērā zems. Saskaņā ar Valsts statistiskās pārvaldes aprēķiniem, metallrūpniecības mēchanizācijas koeficients 1936. gadā uzdots 1,3 ZS, bet visās rūpniecības nozarēs caurmēra koeficients bija 1,66 ZS. Elektriības patēriņš metallrūpniecībā ir ļoti liels un patērētās strāvas vērtība pārsniedz visu izlietoto kurināmo materiālu kopvērtību un arī pēdējo skaitļi ir visai prāvi. Piemēram, 1935. gadā metallrūpniecībā patērēs 14,6 milj. kW-stundu par 1,3 milj. latu, bet izlietotā kurināmā materiāla vērtība sasniedza tikai 1,2 milj. latu, pie kam pusi minētās summas dod patērēto akmeņogļu vērtība. Akmeņogļu patēriņš metallrūpniecībā pēdējo gadu caurmērā līdzinās 30—35 tūkst. tonnu.

Tālākai metallrūpniecības attīstības raksturošanai noder dati par minētā nozarē nodarbinātiem un fabriku inspekcijā reģistrētiem tvaika katliem. 1933. gadā metallapstrādāšanā un mašīnrūpniecībā reģistrēti 94 tvaika katli ar 4,2 tūkst. kv. metru lielu sildvirsmu. 1936. gadā to skaits jau pieaudzis līdz 101 un sildvirsmā līdz 5,4 tūkst. kv. metru. Šeit gan jāpiezīmē, ka jaunas konstrukcijas katli arī pēdējos gados uzstādīti reti. Pēc 1914. gada būvēto katlu skaits pieaudzis tikai par 2, no 16 līdz 18. Daudz vairāk turpretim pēdējos gados uzstādīti 1900.—1913. gados būvētie katli, tos pārvietojot uz metallrūpniecības uzņēmumiem no citām, darbību izbeigušām fabrikām. Katlu skaita pieaugums pa daļai izskaidrojams ar to katlu pārreģistrēšanu, kas ilgāku laiku netika nodarbināti.

Arī ievesto metallapstrādāšanas mašīnu skaits, bet it sevišķi mašīnbūvju rūpniecības attīstība liecina par metallrūpniecības tālāku izveidošanos. 1933. gadā importētas 23 tonnas mašīnu metālu apstrādāšanai par 74 tūkst. latiem. 1936. gadā to imports jau sasniedz 237 ton. 576 tūkst. latu vērtībā.

Nodarbinātības pieaugums metallrūpniecībā konstatējams arī 1937. gadā. Saskaņā ar slimu kasu statistikas datiem metallrūpniecībā 1937. gada novembrī darbojās 19,3 tūkst. personas, salīdzinot ar 17,4 tūkst. personām 1936. gada novembrī un tikai 12,5 tūkst. personām 1933. gada tajā pašā laikā. Metallrūpniecības produkcijas pieaugšanu 1937. gadā apstiprina arī Valsts statistiskās pārvaldes aprēķinātie šīs nozares aktivitātes indeksi. Pielīdzinot 1930.—1933. gadu skaitļus 100 metallrūpniecības un mašīnbūvju aktivitātes indeksi 1933. gadā bija 78 punkti, 1936. gadā — 183 punkti, bet 1937. gada novembrī — 245 punkti.

Metallapstrādāšana un mašīnrūpniecība pieskaitāmas svarīgākām ražojošām nozarēm. Nodarbināto personu skaita ziņā tās starp pārējām rūpniecības nozarēm stāv pirmajā vietā. Produkcijas vērtības ziņā to pārspēj vienīgi pārtikas un garšvielu rūpniecība un tekstilrūpniecība. Šīs nozares attīstībai ir arī liels svars visā saimnieciskā dzīvē. Tās attīstībai ir ciešs sakars netikvien ar būvniecību, bet arī ar daudzām citām ražojošām nozarēm, tai skaitā arī ar lauksaimniecību. Lai gan pēdējie gadi ir bijuši sevišķi izdevīgi metallrūpniecības attīstībai un tās vairākas apakšnozares uzrāda ievērojamus sasniegumus, tās izveidošanā tomēr konstatējamās dažas ļoti nevēlamas parādības. Neatkarīgi no agrāk minētās sadrumstalotības, *metallrūpniecībā lielā mērā izpaužas organiskas sakarības principa neievērošana atsevišķu uzņēmumu produkcijā*. Vesela rinda uzņēmumu, tiklab lielas fabrikas, kā arī samērā sīkas darbnīcas, ražo visas iespējamās preces, nerēķinoties ar normālos ražošanas apstākļos nepieciešamo aprobežošanu uz organiski radnieciskām nozarēm. Protams, ka šāda rīcība iespējama vienīgi pašreizējās augstās konjunktūras laikā, kad arī mazāk rentābli uzņēmumi arvien vēl var novietot savus ražojumus tirgū. Pakāpeniski šādai parādībai būs jāizzūd un atsevišķiem uzņēmumiem nāksies iespējami speciālizēties un norobežoties ražojumu veidu izvēlē. Pēdējais it sevišķi attiecināms uz uzņēmumiem, kas ražo tipiskas standartpreces, un pie tam tādas, kas normāli apgrozās tirgū lielos vairumos, un kuŗu ražošanai līdz ar to vispiemērotāki lieli uzņēmumi. Aprādītā lielā dažādība atsevišķu rūpniecības uzņēmumu ražošanā un šo uzņēmumu līdzdalība visdažādākās metallapstrādāšanas un mašīnbūvniecības apakšnozarēs

starp citu kavē statistiskas pārskatāmības gūšanu par atsevišķu rūpniecības apakšnozaļu darbību. Šajā ziņā it sevišķi grūti salīdzināt atsevišķos gados statistikas uzrādītos metālrūpniecības apakšnozaļu attīstības skaitļus, un tie var noderēt vienīgi šīs attīstības tendences raksturošanai. Tāpēc arī aprobežosimies ar metālrūpniecības apakšnozaļu pēdējo gadu attīstības vispārējo iztīrājumu, tuvāk apskatot vienīgi konkrētu preču produkcijas kustību. Labāku pārskatāmību par metālrūpniecības attīstību varēs gūt tikai pēc dažiem gadiem, pēc tam, kad atsevišķi uzņēmumi būs vairāk piemērojušies ražošanā tās organiskās sakarības principiem un pēc tam, kad būs izveidota attiecīgā statistika. Valsts statistiskā pārvalde šķiro sekojošas 7 metālapstrādāšanas un mašīnbūvniecības apakšnozares, tās savukārt tālāk dalot šaurākās uzņēmumu grupās: metāllietuves un mašīnfabrikas, elektrotehniskās rūpniecības uzņēmumi, kuģu, satiksmes un transporta līdzekļu ražošanas uzņēmumi, mehāniskās remontu darbnīcas, precīzu instrumentu rūpniecība, dārgmetālu apstrādāšana un dažādu metālizstrādājumu rūpniecība.

Metāllietuvju un mašīnfabriku apakšnozarē 1936. gadā ietilpa 25 metāla kausētavas un lietuves, kas nodarbināja 576 personas un sasniedza 1,7 milj. latu ražojumu bruto vērtību. Metāllkausētavu un lietuvju attīstība, protams, pilnā mērā atkarīga no metālrūpniecības attīstības vispār un sakarā ar tās labvēlīgo norisi minētā uzņēmumu grupa uzrāda augošu darbības tendenci. Svarīgāko vietu šinī apakšnozarē ieņem rūpniecības mašīnu fabrikas. No 1933. g. līdz 1936. g. to skaits pieaudzis no 31 līdz 41, nodarbināto personu skaits no 1,7 tūkst. līdz 2,1 tūkst. un ražojumu bruto vērtība no 5,7 līdz 8,8

milj. latu. Mašīnrūpniecības straujā attīstība ir sevišķi raksturīga rūpniecības vispārējām attīstības tendencēm. Neskatoties uz straujo mašīnrūpniecības produkcijas pieaugumu, vienlaikus pieaugumu uzrāda arī mēchanisko dzinēju un rūpniecības mašīnu imports. 1933. gadā importētas 1,9 tūkst. tonnas mēchanisko dzinēju un rūpniecības mašīnu 3,7 milj. latu vērtībā, bet 1936. gadā to imports jau pieaudzis līdz 3,5 tūkst. tonnu par 7,8 milj. latu. Importā dominē iekšdedzes motori, lokomobiles, mašīnas pārtikas vielu apstrādāšanai, kokrūpniecības un papīrrūpniecības mašīnas, kā arī tekstilrūpniecības mašīnas un diezgan ievērojamos daudzumos ievestas arī mašīnas metalla apstrādāšanai. Arī 1937. gadā mašīnrūpniecībā vērojama liela darbības intensīvitāte. Valsts statistiskās pārvaldes aprēķinātie metallietuvju, mašīnu fabriku, vagonu un kuģu būvētavu kopējie rūpniecības aktivitātes indeksi (1930.—1935. gadu baze) 1936. gadā sasniedz 127 punktus un 1937. gada novembrī — 162 punktus. Ļoti svarīga vieta Latvijas rūpniecībā piekrīt *lauksaimniecības mašīnu fabrikām*. Pēdējo skaits no 1933. gada līdz 1936. gadam pieaudzis no 7 līdz 10 un tajās nodarbināto personu skaits no 515 līdz 799, bet ražojumu bruto vērtība no 1,3 līdz 3,3 milj. latu. Lauksaimniecības mašīnu rūpniecības izveidošanās izskaidrojama ar pakāpenisku lauksaimniecības mēchanizācijas procesu, kā arī ar sējumu platības un ražu pieaugumu pēdējos gados. Līdztekus lauksaimniecības mašīnu iekšzemes produkcijai pieaug arī lauksaimniecības mašīnu un rīku imports. 1933. gadā importētas 855 tonnas dažādu lauksaimniecības mašīnu un rīku par 1,1 milj. latu, bet 1936. gadā to imports jau pieaudzis līdz 3,7 tūkst. tonnu par 3,6 milj. latu. Importā dominē traktori, mašīnas graudu

un sēklu tīrīšanai, zāļu un labības plāvēji, zirga grābekļi, izkaptis, separātori, piena kannas un dažādas citas piensaimniecības mašīnas. Lauksaimniecības mašīnu iekšzemes patēriņu raksturo sekojošie salīdzinošie dati: arklū un ecēšu imports visus pēdējos gadus ir bijis ļoti mazs un tas iekšzemes patēriņa apmierināšanā lielāku lomu nespēlē. No 1933. g. līdz 1936. gadam arklū iekšzemes produkcija pieaugusi no 3,5 tūkst. gabaliem līdz 6,9 tūkst. gabaliem, bet ecēšu produkcija pieaugusi no 2,6 tūkst. līdz 6,1 tūkst. gabaliem. Lauksaimniecības mašīnu būvniecībai valdība piegriež ļoti lielu vērību un tās kontrolei, kā arī piemērota mašīnu un rīku standarta noteikšanai 1936. gadā izdots likums par lauksaimniecības un zvejniecības mašīnu un rīku kontroli. Likums nosaka, ka visi iekšzemē ražotie, kā arī importētie lauksaimniecībā lietojamie rīki, mašīnas un to daļas, pakļauti Zemkopības ministrijas kontrolei. Likums piešķir finansu ministram tiesības uz zemkopības ministra priekšlikumu aizliegt ražot vai laist tirgū tādas mašīnas, rīkus un to daļas, kas kontrolē atzītas par nepiemērotām vai nederīgām, kā arī dot saistošus norādījumus par mašīnu, rīku, materiāla vai konstrukcijas uzlabošanu vai grozīšanu. Pie Zemkopības ministrijas pastāv lietpratēju kontroles komisija, kas attīsta jo rosīgu darbību. Kontroles komisija savas darbības laikā jau pārbaudījusi sekojošas mašīnas un rīkus: piena dzesinātājus, atsperu kultivātoru zarus, atsperu ecēšu zarus, mēsļu dakšas, cukurbiešu cēlājus, arklū rezerveš daļas, biešu cēlāju daļu materiālu, traktorus, kuļmašīnas, kāstuves, mēsļu sējmašīnas un rindu citu mašīnu un rīku, dodot norādījumus nederīgo mašīnu un rīku ražošanu to līdzšinējā izveidojumā pārtraukt un nelaist iekšzemes tirgū, kā arī

dodot norādījumus par šo mašīnu vēlamiem uzlabojumiem. Izcilus atzīmējams Valsts un Ministru Prezidenta lielais atbalsts un aktīvā līdzdalība šīs idejas reālizēšanā. Šāda kontrole piemērota arī rindai importēto lauksaimniecības mašīnu un rīku. Katrā ziņā lauksaimniecības mašīnu rūpniecība pieskaitāma tām metallrūpniecības nozarēm, kam vēl tuvākā nākotnē ir tālākas izveidošanās izredzes.

Elektrotehniskā rūpniecība sevišķi strauji attīstījās tieši pēdējos gados. Minētā nozarē 1933. gadā darbojās 24 uzņēmumi ar 1,1 tūkst. nodarbinātām personām un ar 3,2 milj. latu ražojumu bruto vērtību. 1936. gadā uzņēmumu skaits pieaudzis līdz 54, tajos nodarbināto personu skaits līdz 2,5 tūkst., bet ražojumu bruto vērtība līdz 9,7 milj. latu. Arī 1937. gadā konstatējama elektrotehniskās rūpniecības labvēlīga attīstība. Šīs rūpniecības aktivitātes mēnešu indekss 1936. un 1937. gadu novembra mēnešu salīdzinājumā pieaudzis no 284 līdz 403 punktiem. Samazinājies gan līdz ar to elektrisko mašīnu, aparātu un to piederumu imports. 1933. gadā minētās preces importētas 608 tonnu kopsvarā, bet 1936. gadā ievedumi samazinājušies līdz 518 tonnām. Protams, importa neliela samazināšanās vēl tālu neatsver elektrotehniskās rūpniecības iekšzemes produkcijas ievērojamo pieaugumu, bet pēdējais katrā ziņā liecina par iekšzemes patēriņa labvēlīgām attīstības tendencēm. Tās izskaidrojamas daļai ar lielo rosību būvniecībā, bet daļai tās izsauktas ar iedzīvotāju pirkšanas spēju celšanos. Pirkšanas spēju celšanās uzskatāmi izpaužas radio rūpniecības attīstībā. 1933. gadā, kad iekšzemes radio rūpniecība gan vēl atradās attīstības pašos sākumos, pavisam izgatavoti 2600 radio aparāti. 1936. gadā to skaits jau pieaudzis līdz 25 tūkst.

Radio rūpniecības attīstība pa daļai arī izskaidrojama ar šīs nozares eksporta pieaugumu. 1935. gadā eksportēti radio aparāti par 142 tūkst. latiem, bet 1936. gadā to eksporta vērtība sasniedza jau 709 tūkst. latu.

Arī *kuģu, transporta un satiksmes līdzekļu ražošanas uzņēmumi* uzrāda labvēlīgu attīstību. Minētajā apakšnozarē precīzai salīdzināšanai noteikti skaitļi nav pieejami, bet par vispārēju tās tendenci ir iespējams spriest. Katrā ziņā arī šai nozarē nodarbinātība no 1933. g. līdz 1936. g. pieaugusi vismaz par 50%, bet produkcijas bruto vērtība gandrīz divkāršota. Sevišķi labvēlīgi attīstās velosipedu rūpniecība. Pēdējās sasniegumus raksturo sekojošie skaitļi: 1933. gadā iekšzemē ražoti 7,9 tūkst. velosipedu, bet 1936. gadā iekšzemes produkcija pieaugusi līdz 32,4 tūkst. Velosipedu rūpniecības attīstība pilnā mērā izskaidrojama ar tautas labklājības celšanos, pie kam šīs nozares produkcijas pieaugums konstatējams arī 1937. gadā. Pielīdzinot 1930.—1933. gada skaitļus 100, velosipedu rūpniecības aktivitātes indekss 1936. gadā līdzinājās 325 punktiem, bet 1937. gada otrajā pusē atsevišķos mēnešos svārstījās starp 278 un 663 punktiem. Arī kuģu būvniecībā tuvākos gados paredzams produkcijas pieaugums, jo pacelts jautājums par velkoņu un mazākas tonnāžas kuģu būvi iekšzemē.

Mēchanisko remontu darbnīcu attīstībai valsts statistikas kārtējā uztvere nedod pietiekoši drošus pieturas punktus, jo šai nozarē noteikti dominē sīkie uzņēmumi. Protams, ka statistika gan ir tiktāl precīza, ciktāl runā par remontdarbnīcām, kas pielieto mēchanisko dzinējspēku, bet šai nozarē darbojas arī liels skaits tādu uzņēmumu, kas mēchanisku dzinējspēku nelieto. Sevišķi raksturīgs pēdējais ir attie-

cībā uz kalvēm. 1936. gadā statistika uztvērusi pavisam 42 kalves, bet 1935. gada tirdzniecības un rūpniecības skaitīšanā to konstatēti 4 tūkst.

Precīzu instrumentu rūpniecības un dārgmetallu apstrādāšanas uzņēmumu statistika arī nedod pietiekoši skaidru ainu par šīs nozares attīstību. Minētā nozarē ietelp ļoti liels skaits sīku uzņēmumu, kas kārtējās statistikas uztverei nepakļaujas. Piedzīvojumi tomēr rāda, ka tiklab šīs nozares, kā arī augstāk minēto mēchanisko darbnīcu attīstībā pēdējos gados vērojama liela rosība, kas mēchaniskās darbnīcās izsaukta ar metallrūpniecības vispārēju uzplaukumu, bet dārgmetallu un precīzu instrumentu rūpniecībā ar tautas labklājības pieaugumu.

Ļoti plaša ir *dažādo metalla izstrādājumu rūpniecība*. Pēdējā aptveŗ darba rīku, asu, atsperu, būvapkalamu, naglu, stiepuļu izstrādājumu, metalla pogu, skārda izstrādājumu, svaru un rindu citu izstrādājumu rūpniecību. Visās šais rūpniecības apakšnozarēs sākot ar 1933. g. vērojama nodarbinātības un ražojumu vērtības pieaugšana. Nedaudz gan samazinājies metallrūpniecības izstrādājumu imports. 1936. gadā tas līdzinājās 5,6 tūkst. tonnām, 1934. gadā 7,2 tūkst. tonnām, bet 1936. gadā tikai 5,5 tūkst. tonnām.

Metallrūpniecība samērā viegli pārdzīvoja saimnieciskās krīzes gadus, pateicoties vienīgi konsekventam importa ierobežoĶumu režīmam. Šīs nozares pašreizējais atplaukums turpretīm ietekmēts no valsts vispārēĶas saimniecisko apstākļu labvēlīĶas attīstības un no noteiktas un stabīlas lauksaimniecības, rūpniecības un būvniecības politikas. Metallrūpniecības pēdēĶo gadu attīstība uzrāda lielus sasnieĶumus, salīdzinot ar pirmskrīzes gadu stāvokli. Auguši nevien minētās nozares produkcijas ap-

mēri, bet nākuši klāt arī jauni fabrikāti, un daudzos gadījumos ievērojami uzlabota ražojumu kvalitāte. Pēdējais it sevišķi attiecināms uz lauksaimniecības mašīnu rūpniecību, kā arī uz elektrotehnisko rūpniecību. Metallrūpniecības pacelšanā lieli nopelni ir valsts uzņēmumiem, kas atsevišķās apakšnozarēs ieņem vadītāju stāvokli. Valstij piederošos metallrūpniecības uzņēmumos strādā 44% no visiem metallrūpniecībā nodarbinātiem, pie kam šo uzņēmumu produkcija sasniedz 48% no kopprodukcijas. Tomēr metallrūpniecībā vēl ļoti daudz darāms tās pilnīgākai izveidošanai un stabilizēšanai. Katrā ziņā jāpieliek visas pūles šīs nozares sadrumstalotības procesa ierobežošanai, kā arī atsevišķu uzņēmumu ražošanas koncentrācijai uz iespējami radnieciskām nozarēm. Ražošana metallrūpniecībā prasa samērā komplikētu un dārgu mašīnu uzstādīšanu, kas, protams, savukārt saistās ar rentabilitātes noteiktiem ražošanas apmēriem. Rēķinoties ar šīm prasībām, lielu daļu šīs nozares fabrikātu arī turpmāk nāksies segt importa ceļā. Uzmanīgi jāpārbauda arī pašizmaksas kalkulācijas. Metallrūpniecībā darbojas daudz sīku uzņēmumu, kuŗu ražojumos ieguldītā darba spēka loma ir ļoti liela, salīdzinot ar importēto izejvielu izmaksu, bet ražojumu mazais noiets un bieži vien prīmītivi ražošanas paņēmieni izveido gluži neattaisnojamus pašizmaksu aprēķinus, salīdzinot ar ārzemju konkurenci. Liela vērība piegriežama metallrūpniecības kvalitātes izveidošanai. Ceļi un metodes, kā tas ar sekmēm veicams, jau parādīti lauksaimniecības mašīnu un rīku kontroles darbībā. Atsevišķās metallrūpniecības nozares, piemēram, elektrotehniskā rūpniecība patiešām var lepoties ar panākumiem, ražojumu priekšzīmīgu kvalitāti un starptautiskas konkurences spējīgām

cenām. Šie fakti norāda, ka metallrūpniecībai ir no-
teiktas attīstības un pastāvēšanas iespējas, un ka
tās pilnā mērā atkarājas no ražošanas racionālītā-
tes un iekšējā tirgus uzņemšanas spējām.

Tekstilrūpniecība.

1935. g. tirdzniecības un rūpniecības skaitīšanā
konstatēti 1,4 tūkst. tekstilrūpniecības uzņēmumu,
kas nodarbina 18 tūkst. personu. 1936. g. kārtējai
statistiskai reģistrācijai pakļautos 394 uzņēmumos
nodarbinātas 16,7 tūkst. personas, t. i. 92% no tek-
stilrūpniecībā nodarbinātā personu skaita. Savu-
kārt no minētām 16,7 tūkst. personām 14,5 tūkst.
personu vai 87% strādā uzņēmumos, kuŗos algotu
personu skaits pārsniedz 50. *Tekstilrūpniecība pie-
skaitāma tām ražojošām nozarēm, kur noteikti do-
minē lielie uzņēmumi*, pie kam šai ziņā tā stāv, salī-
dzinājumā ar citām rūpniecības nozarēm, pirmajā
vietā. Tekstilrūpniecībā vienā uzņēmumā caurmērā
nodarbinātas 42 personas, bet visas rūpniecības
caurmērā nodarbinātība uz vienu uzņēmumu līdzi-
nās tikai 18 personām. Vidējais nodarbināto personu
skaits vienā uzņēmumā ir samērā augsts visās tek-
stilrūpniecības apakšnozarēs, bet it sevišķi lielus
skaitļus šai ziņā atzīmē linu rūpniecība — 221 per-
sona vienā uzņēmumā, māksl. zīda rūpniecība —
195 personas un kokvilnas rūpniecība — 156 per-
sonas.

Tekstilrūpniecība pēdējos gados uzrāda ļoti lie-
lus panākumus. Pieaudzis tiklab uzņēmumu, kā arī
nodarbināto personu skaits. Nodarbinātība šai no-
zarē no 1933. līdz 1936. g. pieaugusi par 35%. Lab-
vēlīgu attīstību uzrāda arī ražojumu vērtība. Tik-

Tekstilrūpniecība 1933.—1936. g. g.

Gads	Uzņēmumu skaits	Nodarbināto pers. skaits (1000)	Ražojumu brutto vērtība (milj. Ls)	Ražojumu netto vērtība (milj. Ls)
1933.	295	12,4	52,9	26,7
1934.	335	15,9	67,3	40,0
1935.	377	16,6	71,6	39,6
1936.	394	16,7	76,3	38,1

lab ražojumu brutto, kā netto vērtība salīdzināmā periodā pieaugusi par apm. 40%. Ražojumu netto vērtība jau sākot ar 1935. gadu, pretēji brutto vērtībai, uzrāda slīdošu tendenci. No 1934. līdz 1936. gad. tekstilrūpniecības produkcijas brutto vērtība pieaugusi par 14%, bet produkcijas netto vērtība samazinājusies par 5%. Valsts statistiskās pārvaldes aprēķinos netto produkcija līdzinās ražojumu brutto vērtībai, atskaitot no pēdējās izejvielu, palīgmateriālu, kurināmā materiāla, smērvielu un pirktais elektrības vērtību. No minētiem posteņiem svarīgākais ir izejvielu postenis. Bet pēdējā loma ražojumu kopvērtībā minētā perioda sākumā un tā noslēgumā gandrīz nav mainījusies. 1933. g. izejvielu vērtība līdzinājās 45% no ražojumu brutto vērtības, bet 1936. g. — 46%. 1935. g. gan izejvielu vērtības loma bija noslīdējusi līdz 40%. Līdzīgu stabilitāti šai nozīmē uzrāda algu postenis. 1933. g. algu loma brutto produkcijas vērtībā izteicās 23%, bet 1936. g. tā līdzinās 22%. Tomēr jāievēro, ka sākot ar 1935. g. valsts statistiskās pārvaldes materiālos uzrādītas brutto algas un tāpēc salīdzinājumam iepriekšējo gadu algu summas jāpaaugstina par apm. 8%. Katrā ziņā nesakritība tekstilrūpniecības ražojumu brutto un netto vērtības kustībā 1934.—1936. g. g. izskaidrojama galvenā kārtā ar minētam laikam raksturīgo izejvielu vērtības lomas pieaugumu tekstilrūpniecības ražojumu kopvērtībā. No 1934.

līdz 1936. g. izejvielu loma pieaugusi no 37% līdz 46% no produkcijas bruto vērtības. No otras puses jāievēro arī, ka 1936. g. tekstilrūpniecības peļņas procents ir bijis samērā zems. Pa daļai produkcijas bruto un netto vērtības kustības nesakritība izsaukta arī caur pastiprinātu trikotāžas rūpniecības darbību, kuŗas rezultātā daļa tekstilrūpniecības neto produkcijas vērtības statistikā parādās adītavu nozarē.

Ar konsekvētu importa ierobežošanas politiku tekstilrūpniecībai krīzes ietekmi nācās izjust tikai 1931. un 1932. gados. 1933. gadā tekstilrūpniecība jau atzīmē noteiktas atplaukuma tendences, bet sākot ar 1934. gada nacionālās valdības saimniecisko politiku arī tekstilrūpniecībā konstatējama strauja attīstība, jaunu darba spēku paplašināta piesaistīšana ražošanā un ražojumu veidu, daudzumu un vērtību augšana. Pēdējos gados apstākļu uzlabošanās konstatējama visās tekstilrūpniecības apakšnozarēs, bet it sevišķi noteikti tas izpaužas mākslīgā zīda, kokvilnas un līnu diedziņu rūpniecībā. It sevišķi šai ziņā uzsverams, ka *pēdējo gadu atplaukums tekstilrūpniecībā nebūt nav izsaukts ar importu ierobežojošu valsts administratīvu režīmu bet tas radies tautas ienākumu un pirktspēju pieaugšanas rezultātā*. Ievērojamas pārvērtības tekstilrūpniecības ražojumu cenās iekšzemē, kā arī ārvalstīs, izslēdz precīzus salīdzinājumus, tomēr zināmus pieturas punktus iekšzemes patēriņa kustības konstatēšanai iespējams gūt.

1933. gadā tekstilrūpniecības produkcijas netto vērtība līdzinājās 26,7 milj. latu, bet 1936. gadā tā bija jau pieaugusi līdz 38,1 milj. latu. Tekstilrūpniecības fabrikātu importa vērtība 1933. gadā līdzinājās 12,2 milj. latu, bet eksporta vērtība 1,8 milj. latu.

1936. gadā šīs nozares fabrikātu importa vērtība sasniedza 15,3 milj. latu, bet eksporta vērtība 4,8 milj. latu. Pieskaitot iekšzemes netto produkcijas vērtībai fabrikātu importa vērtību un atskaitot fabrikātu eksporta vērtību, dabūjam attiecīgo gadu tekstilrūpniecības iekšējā tirgus tilpumus. Šādā ceļā iegūtie skaitļi, protams, vēl jālabo uz augšu tajos apmēros, kādos iekšzemes produkcijas netto vērtībā nav ieskaitītas primārās jēlvielas. Pēc šādiem aprēķiniem konstatējams, ka 1933. gadā tekstilrūpniecības ražojumu iekšējā tirgus tilpums vērtībā bija 37,1 milj. latu, bet 1936. gadā 48,6 milj. latu. Abi šie skaitļi vēl labojami uz augšu, tiem pieskaitot attiecīgos gadus ražošanā patērētās vilnas, kokvilnas, linu, mākslīgā zīda diedziņu un dažādo palīgmateriālu vērtību. Bet neatkarīgi no minētiem tālākiem aprēķiniem jau redzams, ka tekstilrūpniecības ražojumu iekšējā tirgus tilpuma pieaugums ir bijis visai ievērojams, un tas katrā ziņā pārsniegs 10 milj. latu. Pieaugums konstatējams ne tikai ražojumu kopvērtībā, bet arī ražotos preču daudzumos. Valsts statistiskās pārvaldes aprēķinātie tekstilpreču cenu indeksi iekšējam tirgum liecina, ka pielīdzinot 1913. gada cenas 100, cenu indeksi 1933. g. bija 104 punkti, bet 1936. gadā pat 128 punkti. No teiktā redzams, ka minētajā laikā ražoto tekstilpreču kopvērtība augusi daudz straujāki nekā šo preču cenas, un ka pēdējais norāda uz tekstilrūpniecības iekšējā tirgus paplašināšanos. Šo domu apstiprina arī straujais nodarbinātības pieaugums tekstilrūpniecībā.

Tekstilrūpniecības labvēlīgās pēdējo gadu attīstības tendences rod tālāku apstiprinājumu šai nozarē nodarbināto mašīnu skaitu pieaugumā. No 1933. līdz 1936. g. vērptāmo mašīnu skaits pieau-

dzis no 426 līdz 535; vērējamo spolišu skaits no 125 tūkst. līdz 162 tūkst.; mēchanisko aužamo stellu skaits no 2451 līdz 3064, rokas aužamo stellu skaits no 81 līdz 179.

Tekstilrūpniecības uzņēmumu skaits minētajā periodā uzrāda noteikti augošu tendenci. Pēdējais tomēr izskaidrojams galvenā kārtā ar to, ka atsevišķi uzņēmumi, kas agrāki iztika bez mēchaniska dzinējspēka, tagad tādu sāk pielietot. Bez tam daļa uzņēmumu, pakāpeniski paplašinoties, sasniedz lielākus darbības apjomus. Kā vienā, tā otrā gadījumā jauni uzņēmumi klāt nenāk, bet gan agrākie sīkie uzņēmumi, pielietojot dzinējspēku vai palielinot darbinieku skaitu līdz 5 personām, iekļūst statistikas reģistrējamo uzņēmumu skaitā. Katrā ziņā jauni uzņēmumi tiek atvērti ļoti reti, jo Finanšu ministrija, kuŗas atļauja šādos gadījumos nepieciešama, uzskata, ka tekstilrūpniecības tālāka paplašināšana nav vēlama. Šāda pieeja arī pilnīgi saprotama, ja ievēro, ka tekstilrūpniecība vēl lielā mērā balstās uz ārzemju izejvielu importa. Tekstilrūpniecības vajadzībām 1933. g. importēts 8,5 tūkst. t dažādu jēlvielu 9,6 milj. latu vērtībā. Galvenā kārtā ievesta kokvilna, vilna, nekrāsota, kaņepāji un dažādas lupatas. Šīm importprecēm vēl jāpieskaita kokvilnas diedziņi, vilnas dzijiņas, šķeterētas un nešķeterētas, vilna, kārsta, diegi un diedziņi, mākslīgā zīda un daži citi tekstilrūpniecības pusfabrikāti. 1933. gadā tekstilrūpniecība patērējusi dažādas importētas jēlvielas un pusfabrikātus apm. 18 milj. latu vērtībā. 1936. gadā turpretim importētas 6,9 tūkst. t jēlvielu 10,7 milj. latu vērtībā. Pusfabrikātus ieskaitot, tekstilrūpniecība 1936. gadā patērējusi dažādas ārzemju jēlvielas apm. 19 milj. latu vērtībā. Tiklab 1933. g., kā arī 1936. gada skaitļi vēl palielināmi par

tekstilrūpniecībā patērēto ārzemju ķīmikāliju, dažādu palīgmateriālu un citu šai nozarē izlietoto importpreču vērtību. Statistiskā pārvalde aprēķinājusi, ka 1936. g. tekstilrūpniecība patērējusi dažādas importētas izejvielas 20,5 milj. latu vērtībā. Bez tam jāievēro, ka tekstilrūpniecības ogļu, šķidrā kurināmā un koksa ikgadējais patēriņš vien pārsniedz 1 milj. latu. 1936. gadā tekstilrūpniecībā patērētā kurināmā un smērvielu, pieskaitot arī pirktu elektrisko strāvu, vērtība līdzinājās 2,7 milj. latu; no šīs summas tikai nelielu daļu sastāda malka un zāģu skaidas. Arī 1937. gadā tekstilrūpniecība attīstījās sekmīgi. Saskaņā ar slimo kasu statistiku tekstilrūpniecībā nodarbināto un kasēs apdrošināto personu skaits pieaudzis no 1936. g. līdz 1937. g. novembrim no 17,8 tūkst. līdz 18,5 tūkst. personām. Līdzīgu labvēlīgu attīstību uzrāda tekstilrūpniecības aktivitātes mēnešu indeksi. Pielīdzinot 1930.—1933. gada skaitļus 100, šīs nozares indekss 1936. g. novembrī izteicās ar 175, bet 1937. gada novembrī jau ar 189.

Tekstilrūpniecības galvenās apakšnozares ir: kokvilnas rūpniecība, zīda rūpniecība, vilnas rūpniecība, linu rūpniecība, tīklu rūpniecība, virvju un auklu rūpniecība. Tekstilrūpniecībai pieskaitāmas bieži ar kādas augstāki minētās nozares uzņēmumu apvienotās: apretētavas, veltuves, krāsotavas u. t. l. Tālāk minami lupatu apstrādāšanas uzņēmumi, kā arī adītavas, kas statistiskās pārvaldes publicējumos figūrē apģērbu, apavu, tualetes un galanterijas piederumu grupā. Faktiski tekstilrūpniecībai pieskaitāma visa minētā grupa, atskaitot apavu rūpniecību, daļu cepuru rūpniecības, daļu tūbas rūpniecības, pogu un ķemju rūpniecību.

Tekstīlrūpniecības nozares 1936. gadā.

Nozare	Uzņēmumu skaits	Nodarb. pers. skaits	Ražošanu vērt. (milj. ls)
Kokvilnas rūpn.	37	5.765	28,3
Zīda rūpn.	9	1.752	7,2
Vilnas rūpn.	190	5.307	25,8
Linu stiebrīņu un pakulu rūpniecība	6	235	0,4
Linu vērpt. un austuves	8	2.862	12,4
Tiklu rūpniecība	1	59	0,2
Virvju un auklu rūpn.	16	312	1,1
Apretūras, veltuves, krāsotavas	124	397	0,6
Lupatu apstrād. uzņēmumi	3	52	0,2
K o p ā	394	16.741	76,3

Bez tabulā minētām nozarēm atzīmējamas vēl 1936. gadā statistikās uztvertās 67 adītavas ar 8,3 milj. latu lielu bruto produkciju, 9 veļas rūpn. uzņēmumi ar 1,1 milj. latu lielu produkciju, 123 drēbnieku un kažoknieku darbnīcas ar 4,1 milj. latu lielu produkciju. Pieskaitot vēl dažas sīkākas tekstīlrūpniecības apakšnozares, konstatējams, ka visas tekstīlrūpniecības ražošanu bruto vērtība 1936. gadā sniedzas līdz 90 milj. latu un dod 20% no visas Latvijas rūpniecības ražošanu bruto vērtības.

Tekstīlrūpniecībā dominējošo stāvokli ieņem kokvilnas rūpniecība. Pēdējā strādā viena trešdaļa no tekstīlrūpniecībā nodarbināto personu skaita un tās ražošanu vērtība 1936. gadā līdzinājās 38% no tekstīlrūpniecības ražošanu bruto vērtības. Pieskaitot kokvilnas rūpniecībai vēl daļu trikotāžas rūpniecības uzņēmumu, šīs apakšnozares nozīme vēl ievērojami pieaug. Pēdējos gados jaunas kokvilnas vērptuves un austuves nav atvērtas. 1936. gadā kokvilnas rūpniecībā, trikotāžas rūpniecību atskaitot, darbojās 58 dažāda lieluma uzņēmumi, tanī skaitā 3 va-

tes fabrikas, 11 mākslas austuves, 10 lenšu, apavu saišu un mežģiņu austuves, 15 austuves ar rokas stellēm, 1 lielāka un dažas mazas tīklu austuves. Minētie uzņēmumi pa lielākai daļai pieskaitāmi sīkai un vidējai rūpniecībai. Tie nodarbina ap 450 strādnieku un šo uzņēmumu ražojumu bruto vērtība pēdējos gados caurmērā sasniedz 1,3 milj. latu. Tālāk seko tā kokvilnas rūpniecības uzņēmumu grupa, kas aptver 17 lielākās kokvilnas vērtuves un austuves. Pēc šo uzņēmumu lomas tekstilrūpniecībā, tos savukārt var šķirot divās apakšgrupās. Pirmā no tām aptver 10 samērā mazākas kokvilnas austuves, kas, 1930. gadā nodibinoties Latvijas kokvilnas rūpniecības sindikātam, pēdējam nepieslējās. Minētās 10 austuves nodarbina ap 1100 strādnieku, un to pēdējo gadu produkcijas caurmēra bruto vērtība līdzinās 4 milj. latu. No 7 sindikātā apvienotiem uzņēmumiem piecos izveidotas tiklab vērtuves, kā arī austuves, bet 2 uzņēmumi nodarbina tikai austuves. Pēdīgi minētā uzņēmumu grupa nodarbināja beidzamos gados caurmērā ap 5 tūkst. strādnieku, un to ražojumu bruto vērtība līdzinājās 25 milj. latu, vai 80% no kokvilnas rūpniecības ražojumu vērtības. Sindikātā ietilpa arī visas 5 kokvilnas vērtuves, kādēļ tam radās zināmas kontroles iespējas arī par to kokvilnas rūpniecības daļu, kas sindikātā neietilpa, bet bija spiesta no tā iepirkt kokvilnas diedziņus.

Kokvilnas rūpniecība visus pēdējos gadus uzrādīja sekmīgu attīstību. Sekojot Valsts statistiskās pārvaldes publicējumiem, redzams, ka no 1933. gada līdz 1936. gadam pieaudzis tiklab kokvilnas rūpniecībā strādnieku skaits, kā arī cēlusies šīs nozares ražojumu vērtība. Līdzīgi sekmīga attīstība vērojama arī 1937. gadā, kad kokvilnas rūpniecības

aktivitātes mēnešu indeksi (1930.—1933. g. = 100) septembra, oktobra un novembra mēnešos bija 202, 184, 182, salīdzinot ar 1936. g. attiecīgo mēnešu indekiem — 165, 181, 164.

Valsts statistiskā pārvalde līdz 1934. gadam, pēdējo ieskaitot, kokvilnas un māksl. zīda rūpniecības materiālus nešķiroja, bet par minētām nozarēm publicēja kopīgus skaitļus. 1933. gada skaitļus attiecīgi koriģējot, konstatējams, ka minētajā gadā kokvilnas rūpniecībā darbojās 36 uzņēmumi, kušos strādāja 4000 personas. Kokvilnas rūpniecības uzņēmumu skaits arī turpmāk palicis negrozīts, bet statistikā atsevišķos gados atzīmētās svārstības izskaidrojamas vienīgi ar pārpratumiem, kas viegli iespējami, pieskaitot jaukta rakstura uzņēmumus, kas ražo tiklab kokvilnas, kā linu, kokvilnas, kā arī mākslīgā zīda preces drīz vienai, drīz otrai tekstilrūpniecības apakšnozarei. Kokvilnas rūpniecībā nodarbināto personu skaits turpretim salīdzināmā periodā strauji pieaug un 1936. gadā šai nozarē jau darbojās gandrīz 6 tūkst. personas. Līdzīgi strauju pieaugumu uzrāda kokvilnas rūpniecībā nodarbināto mašīnu skaits. No 1933. g. līdz 1936. g. kokvilnas rūpniecībā vērējamo mašīnu skaits audzis no 186 līdz 216, vērējamo spolišu skaits no 74 tūkst. līdz 89 tūkst., mēchanisko aužamo stēllu skaits no 1165 līdz 1674, rokas aužamo stēllu skaits no 33 līdz 77. Rokas aužamo stēllu skaits bija samērā lielāks 1935. g., kad strādāja 173 rokas stēles. Mēchanisko aužamo stēllu skaits uzrāda nepārtrauktu pieaugumu. Turpretim nodarbināto vērējamo mašīnu un vērējamo spolišu skaits 1935. g. bija nedaudz lielāks nekā 1936. gadā. Starpība tomēr bijusi visai maza un domājams, ka arī šinī gadījumā tā izskaidrojama vienīgi ar statistisku pārpratumu, jo 1935.

tin 1936. gadu salīdzinājumā kokvilnas rūpniecības ražojumu vērtība uzrāda nelielu pieaugumu, pie kam nedaudz audzis arī kokvilnas diedziņu eksports un samazinājies to imports. Saskaņā ar kokvilnas rūpnieku statistiku, šīs nozares vērpjamo vārpstiņu skaits līdzinās 109 tūkst. un līdz ar to kokvilnas vērpšanas 1936. gadā jau nodarbināja 83% no kopīgā vārpstiņu skaita, salīdzinot ar 67% 1933. gadā. Saskaņā ar tās pašas statistikas datiem visās kokvilnas austuvēs uzstādītas apm. 1800 mehāniskās stelles. Daļa šo stello darbam vairs neder, kādēļ var puslīdz droši pieņemt, ka 1936. gadā nodarbināti apm. 95% kopējā stello skaita.

Kokvilnas rūpniecība strādā galvenā kārtā iekšzemes tirgum. Izvērpto diedziņu lielāko daļu patērē kokvilnas austuves. Apmēram 20% diedziņu aiziet citām tekstilrūpniecības nozarēm — trikotāžas, pusvilnas, mākslīgā zīda, lenšu un citām radnieciskām nozarēm. No minētā daudzuma sayukārt lielāko daļu patērē trikotāžas rūpniecība. Kokvilnas diedziņu eksports uzrāda samērā nelielus skaitļus. 1933. gadā eksportētas 150 t, bet 1936. gadā 135 t kokvilnas diedziņu 290 resp. 265 tūkst. latu vērtībā. Eksportē gandrīz vienīgi uz Lietuvu. Nelielos daudzumos eksportēti arī zvejas tīklu diegi. Vispār jā-saka, ka kokvilnas diedziņu eksports no valūtas po-lītikas viedokļa nav uzskatāms par izdevīgu, jo jēl-vielas — kokvilnu nākas apmaksāt efektīvā valūtā, bet diedziņus eksportē uz klīringa valstīm, pie kam kokvilnas diedziņos iestrādāto ārzemju izejvielu loma ir relatīvi augsta, bet cenu atšķirība starp im-portēto kokvilnu un eksportētiem diedziņiem nav liela. Kokvilnas audumu produkcija pēdējos gados svārstās ap 15 milj. kv. metru gadā. Kokvilnas rūp-niecībai izveidojoties, strauji samazinājās gatavo

audumu imports. 1929. gadā vēl importētas 1116 t kokvilnas audumu, bet 1936. g. vairs tikai 533 t. 1937. gadā kokvilnas audumu imports gan uzrāda jaunu pieaugumu un 11 mēnešos tas sasniedza 645 t 7 milj. latu vērtībā. Kokvilnas audumu importa pieaugums pēdējā gadā izskaidrojams galvenā kārtā ar cenu inspekcijas un valūtas komisijas nodomiem radīt brīvāku sacensību iekšzemes tirgū. Kokvilnas diedziņu imports, turpretim, gandrīz pilnīgi izbeidzies un pēdējos gados no ārzemēm ievēd vienīgi smalkākos diegu numurus, kā arī zvejnieku tīklu lāpāmos diegus. Kokvilnas rūpniecības paplašināšanās, protams, bija saistīta ar pastiprinātu izejvielu importa pieaugumu. 1929. gadā importētas 3,2 tūkst. t kokvilnas, bet 1933. gadā 5 tūkst. t. Kopš minētā gada kokvilnas imports svārstās starp 4,7 līdz 5,0 tūkst. t. Kokvilnas audumi eksportēti plašākos apmēros vienīgi agrākos gados Latvijas un SPRS tirdzniecības līguma nospraustās kontingentu robežās. Pēdējos gados statistikas atzīmētais kokvilnas audumu eksports izskaidrojams ar šo audumu izvešanu uz ārzemēm apdrukāšanai, tos vēlāk ievēdot atpakaļ. Piezīmējams, ka 1937. g. izbeidzas arī šīs operācijas un turpmāk apdrukātos audumus pilnos apmēros ievēdīs no ārzemēm, ciktālu neizrādīsies par iespējamu un rentāblu uzsākt to apdrukāšanu iekšzemē.

Lai gan kokvilnas rūpniecība visus pēdējos gadus ļoti labvēlīgi attīstījās, šīs nozares pārkārtošana izrādījās par nepieciešamu. Kokvilnas rūpniecība uzstādīja ļoti lielas prasības valūtas krājumiem importētās kokvilnas apmaksai. 1936. g. par importēto kokvilnu nācās izdot 6,3 milj. latu valūtas, piekam tieši uz valstīm, tirdzniecības bilance ar kurām Latvijai bija pasīva. Bez tam sindikāta cenu

polītika izsauca neapmierinātību un cenu inspekcijai nācās atkārtoti iejaukties iekšzemes ražojumu cenu pieskaņošanai izejvielu un pārējo ražošanas izdevumu kustībai. 1937. gada decembrī valdība nolēma kokvilnas rūpniecību radikāli pārkārtot. Minētā nolūkā nodibināja akciju s-bu „Latvijas kokvilna“, ar kuŗas palīdzību valdībai būs sagādātas pilnīgākas kontroles iespējas pār kokvilnas rūpniecību, tās pašizmaksas kalkulācijām un pareizo cenu politiku. Līdz ar to kokvilnas rūpnieku sindikāta darbība kļuva lieka un Ministru kabinets nolēma, atceļot sindikāta statūtus, to likvidēt.

Kokvilnas rūpniecības pārkārtošana, domājams, izpaudīsies galvenā kārtā šīs ļoti svarīgās ražojošās nozares racionālizēšanā, tehniski pilnīgāku un modernāku mašīnu uzstādīšanā, ražojumu kvalitātes pacelšanā un pašizmaksas, bet līdz ar to arī pārdošanas cenu tuvināšanā ārzemju ievērojami zemākām cenām.

Ļoti svarīga loma tekstilrūpniecībā piekrit arī vilnas rūpniecībai. Vilnas rūpniecībā saskaņā ar 1935. g. tirdzniecības un rūpniecības skaitīšanas datiem darbojās skaitīšanas laikā 690 uzņēmumi, kuŗos strādāja 6,1 tūkst. personu. Valsts statistiskās pārvaldes kārtējā statistika turpretim 1936. gadā uztvēra 190 šīs nozares uzņēmumus ar kopsummā 5,3 tūkst. nodarbināto personu. Līdz ar to statistikas uztverei padoti 87% no vilnas rūpniecībā strādājošo personu skaita. Tādēļ kontrolējamās vilnas rūpniecības dati raksturo arī visas šīs apakšnozares stāvokli.

Arī vilnas rūpniecība pēdējos gados visai sekmīgi attīstās. 1933. g. 148 uzņēmumos strādāja 4 tūkst. personu un šo uzņēmumu produkcijas brutto vērtība bija 19 milj. latu. 1936. g. vilnas rūpniecības

uzņēmumu skaits pieaudzis līdz 190, tanīs nodarbināto personu skaits līdz 5,3 tūkst., bet produkcijas bruto vērtība līdz 25,8 milj. latu. Līdzīgi sekmīga attīstība vērojama arī 1937. gadā. Minētajā gadā vilnas rūpniecības aktivitātes mēnešu indeksi (1930.—1933. g. = 100), septembra, oktobra un novembra mēnešos bija 179, 185, 157, salīdzinot ar 1936. g. attiecīgo mēnešu indekiem — 177, 197, 152. Labvēlīgos apstākļus vilnas rūpniecībā raksturo arī nodarbināto mašīnu skaita pieaugums. No 1933. g. līdz 1936. g. vērējamo mašīnu skaits pieaudzis no 168 līdz 222, bet vērējamo spolišu skaits no 39 tūkst. līdz 58 tūkst. Mēchanisko aužamo stēļu skaits gan samazinājies no 792 līdz 730, bet, salīdzinot ar 1935. g., tas tomēr nedaudz pieaudzis. Rokas aužamo stēļu skaits pieaudzis no 17 līdz 58.

Vilnas rūpniecība strādā vienīgi iekšzemes tirgum. Izvērpto diedziņu lielāko daļu patērē vilnas austuves, bet vienu daļu arī adītavas un vispār trikotāžas rūpniecība. Vilnas dzijiņu eksports ir ļoti niecīgs un tā attīstība arī turpmāk nav paredzama. Arī vilnas rūpniecība pagaidām vēl lielā mērā atkarīga no ārzemju izejvielām. 1936. g. importētas 1250 t vilnas un tās izsuku un 375 t vilnas dzijiņu. Minētam daudzumam vēl pieskaitot vilnas lupatu un vilnas audumu importu, jākonstatē, ka iekšzemes vilnas raža, pēdējo gadu caurmērā svārstoties ap 2,4 tūkst t, dod tikai nepilnu pusi vilnas rūpniecībai nepieciešamo izejvielu. Vilnas rūpniecības izejvielu imports prasa apm. 6 milj. latu gadā. Tāpēc arī valdība nolēmusi pastiprināti veicināt vietējo aitkopību, un šai ziņā liela nozīme piekritīs akc. sab-bas „Ādu un vilnas centrāle“ turpmākai darbībai. Vilnas rūpniecības dziju kopprodukcija pēdējos gados līdzinās 1,0—1,2 tūkst. t. Vilnas audumu produkcija

aug, un 1936. g. pavisam ražoti 3,9 milj. m. vilnas audumu, salīdzinot ar 3,4 milj. m. 1933. gadā.

Vilnas rūpniecība 1936. g. pārdzīvoja lielākas grūtības, sakarā ar lata kursa pieskaņošanu angļu mārciņai. Grūtības izsauktas ar to, ka vilnas rūpniecības uzņēmumi bija ļoti plašos apjomos izmantojuši ārzemju kreditus, kurus vēlāk nācās atmaksāt pēc augstākiem kursiem. Prakse tomēr pierādīja, ka izsauktie sarežģījumi ir pārvarami, un nevienam uzņēmumam nenācās pārtraukt darbību.

Arī vilnas rūpniecībā pēdējos gados nācās konstatēt dažus defektus, kas galvenā kārtā izpaudās šīs nozares ražojumu ne vienmēr pietiekoši augstā kvalitātē. Sakarā ar to valdība nolēma ierosināt arī vilnas rūpniecībā pārkārtojumus, ar nolūku ietekmēt vilnas rūpniecības uzņēmumus, pamudinot tos piegriezt vairāk vērības ražošanas racionālizēšanai un fabrikātu kvalitātes pacelšanai. Šo nolūku sekmēšanai un kontroles radīšanai 1937. gada vasarā nodibināja jaunu vilnas rūpniecības uzņēmumu akc. sab-bu „Rīgas vilnas rūpnieks“.

Linu rūpniecība stāv tekstīlrūpniecībā trešā vietā tiklab nodarbināto personu skaita, kā arī tās ražojumu vērtības ziņā. Linu rūpniecība dalās 2 apakšnozarēs: linu stiebriņu un pakulu apstrādāšanas rūpniecībā un linu vērptuvēs un austuvēs. 1935. g. tirdzniecības un rūpniecības skaitīšanā gan konstatēti 365 linu rūpniecības uzņēmumi ar 3,4 tūkst. nodarbinātām personām. Šinī skaitā ietilpst arī visas nodarbeidīgi strādājošās lauku vērtpējas un audēji uz rokas stellēm. Statistikas kārtējai uztverei padoti 14 uzņēmumi ar 3,1 tūkst. nodarbinātām personām, t. i. 90% no kopēji linu rūpniecībā nodarbināto skaita. Tādēļ arī kārtējas statistikas dati uzskatāmi

par pietiekošiem linu rūpniecības stāvokļa raksturošanai.

Pretēji kokvilnas rūpniecībai un pa daļai arī pretēji vilnas rūpniecībai, linu rūpniecība pilnā apjomā strādā ar iekšzemes izejvielām. Tāpēc arī šis nozares attīstība lielā mērā atkarājas no linu sējumu platības un ražām. Tas jāteic galvenā kārtā par linu stiebriņu un pakulu apstrādāšanas rūpniecību. Linu vērptuvju un austuvju darbība no linu ražām mazāk atkarīga. Lielāko daļu šķiedras eksportē. 1934.—1936. g. linu šķiedras kopražā bija 500 tūkst. kvintāli, un minēto gadu kopējais linu eksports sasniedza 300 tūkst. kvintālu. Pēdējos gados, ar valdības uzmanīgu linu cenu politiku, vērojama sējumu un ražu pieaugšana. 1925.—1934. g. caurmērā linu sējumu platība bija 54 tūkst. ha, bet 1937. g. — jau 69 tūkst. ha. Linu rūpniecība pieskaitāma tām nozarēm, kas var raudzīties pretim lielām attīstības iespējām. 1936. g. darbojās 6 linu stiebriņu un pakulu apstrādāšanas uzņēmumi, nodarbinot 235 personas un uzrādot 446 tūkst. latu ražojumu vērtību. Pēdējos gados sevišķi labyēlīgi attīstās linu vērptuves. 1933. g. linu vērptuvju un austuvju grupā statistika atzīmēja 10 uzņēmumus (ieskaitot arī tīklu rūpniecību) ar 2 tūkst. personām un 6,3 milj. latu ražojumu brutto vērtību. 1936. g., tīklu austuves izdalot atsevišķā grupā, statistika konstatē 8 linu vērptuves un austuves, kas nodarbina 2,9 tūkst. personu un uzrāda 12,4 milj. latu ražojumu vērtību. Linu rūpniecības labvēlīgu attīstību apstiprina arī šai nozarē nodarbināto mašīnu skaita pieaugums. No 1933. g. līdz 1936. g. linu rūpniecībā vērptamo mašīnu skaits pieaudzis no 72 līdz 97, vērptamo spoliņu skaits no 12 tūkst. līdz 15 tūkst., mēchanisko aužamo stelli skaits no 273 līdz 317. Ievērojamu

pieaugumu atzīmē arī atsevišķi linu rūpniecības ražo-
jumu daudzumi. Tā linu diegu un diedziņu kop-
ražā pieaugusi no 1,5 tūkst. t 1933. g. līdz 2,4 tūkst.
t 1936. g. Tanī pašā laikā linu un pakulu audumu
kopražā pieaugusi no 1,6 milj. m līdz 3,1 milj. met-
ru. Linu audumu kopražas pieaugšana pilnā mērā
izsaukta no iedzīvotāju pirkšanas spēju pieaugša-
nas, jo visa linu audumu kopprodukcija tiek patē-
rēta iekšzemē. Jāievēro, ka tanī pašā laikā ļoti
strauji pieaug arī kokvilnas, vilnas un mākslīgā zī-
da audumu produkcija un iekšzemes patēriņš. Linu
audumu produkcijas pieaugums, protams, labvēlīgi
ietekmējis arī linu diedziņu produkciju. Pēdējās pie-
augums tomēr lielā mērā izsaukts no straujas
linu diedziņu eksporta attīstības. 1933. gadā eks-
portētas 769 t linu diedziņu 1,1 mij. latu vērtībā, bet
1936. g. linu diedziņu eksports jau sasniedza 1,6
tūkst. t par 3,4 milj. latu. Linu rūpniecība turpinā-
jusi visai sekmīgi attīstīties arī 1937. gadā, un tā
pieskaitāma tām rūpniecības nozarēm, kurās vēl
iespējama ievērojama darbības paplašināšana. Pē-
dējā virzienā pa daļai jau pašreiz strādā, izmēģinot
pakulu kotonizēšanu, lai vēlāk pārbaudītu iespējas
piejaukt jaunradīto, kotonizēto šķiedrvielu kokvil-
nas rūpniecības ražojumiem. Katrā ziņā linu rūp-
niecības tālāka izkopšana ir ļoti vēlama.

*Mākslīgā zīda rūpniecība pieskaitāma jaunākām
Latvijas tekstilrūpniecības nozarēm, kas plašāku
darbību uzsāka tikai 1929. gadā. Kopš tā laika
māksl. zīda rūpniecība tomēr ļoti ātri attīstījies
un 1936. g. 9 šīs nozares uzņēmumos strādāja 1,8
tūkst. personu un zīda rūpniecības ražojumu vē-
rtība bija 7,2 milj. latu. Zīda rūpniecībā darbojas ti-
kai austuves. No 1933. g. līdz 1936. g. mēchanisko
aužamo stēllu skaits māksl. zīda rūpniecībā pie-*

audzis no 221 līdz 343, bet rokas aužamo stēļu skaits no 31 līdz 42. Zīda audumu kopprodukcija pieaugusi no 1,5 līdz 2,4 milj. m. Mākslīgā zīda rūpniecība pilnā mērā atkarīga no ārzemju izejvielu importa. Tāpēc arī šīs nozares darbībai sekmīgi attīstoties, pieaug mākslīgā zīda diegu un diedziņu imports. 1933. g. mākslīgā zīda diedziņu imports bija 349 t 2 milj. latu vērtībā. Mākslīgā zīda rūpniecība nostādīta priekšzīmīgi, fabrikas ir modernī un racionāli iekārtotas, un šī rūpniecība arī pieskaitāma tām nozarēm, kam nākotnē paredzamas tālākas attīstības iespējas. Tas it sevišķi jāteic par mākslīgā zīda rūpniecībai nepieciešamo izejvielu ražošanu iekšzemē.

Virvju, striķu un auklu rūpniecībā 1935. g. tirdzn. un rūpn. skaitīšanā konstatēti 87 uzņēmumi, kas nodarbināja 443 personas. Šie uzņēmumi pa lielākai daļai ir ļoti sīki, jo gadskārtējā statistika no tiem uztver tikai 16 uzņēmumus ar 312 nodarbinātām personām un 1,1 milj. latu ražojumu brutto vērtību 1936. gadā.

Vēl minamas *apretūras, veltuves un krāsošanas uzņēmumi*. Tirdzn. un rūpn. skaitīšanā konstatēti 166 šīs grupas uzņēmumi, ar 537 nodarbinātām personām. 1936. g. statistika atzīmē 124 apretūras, veltuves un krāsošanas uzņēmumus ar 400 nodarbinātām personām un 615 tūkst. latu ražojumu brutto vērtību.

Pēdējo 4 gadu laikā tekstilrūpniecība ļoti sekmīgi attīstījusies, un atsevišķās nozarēs tā jau pašreiz sasniegusi tautsaimnieciski maksimāli vēlamo plāšumu. Šīs nozares tālāka izveidošana iespējama galvenā kārtā to racionālizējot un paceļot ražojumu kvalitāti. Labākās attīstības iespējas katrā ziņā paredzamas linu rūpniecībai un tās blakusnozarēm.

Uzstādot pēdējo četru gadu tekstilrūpniecības attīstības bilanci, jāpatur vērā, ka šīs nozares sasniegumi izsaukti nevis ar importa izslēgšanu, bet gan vienīgi ar iedzīvotāju labklājības un pirkšanas spēju pacelšanu un iekšējā tirgus uzņemšanas spēju paplašināšanu.

Ķīmijas un ādu rūpniecība.

Ķīmijas rūpniecībā dominē sīkie uzņēmumi. 1935. gada tirdzniecības un rūpniecības skaitīšanā šai nozarē konstatēti 365 uzņēmumi ar 5,2 tūkst. nodarbinātām personām. Statistikas kārtējai kontrolei turpretī 1935. gadā pakļāvās tikai 156 uzņēmumi ar 4,8 tūkst. personām. 1936. gadā ķīmijas rūpniecībā konstatēti 180 uzņēmumi ar 4,7 tūkst. personām. No minētā skaita 155 uzņēmumos strādnieku skaits nenasniedza 20 un tikai 11 uzņēmumos tas pārsniedza 50. Kārtējās kontroles uztverei padotā ķīmijas rūpniecības daļa aptver apm. pusi no šīs nozares uzņēmumu skaita un 90% no visā ķīmijas rūpniecībā saistītā darba roku skaita. Kārtējās statistikas uztverei nepakļautie uzņēmumi ir ļoti sīki, un tajos nodarbināto personu skaits nenasniedz 500. Šai grupā ietelp galvenā kārtā kosmētiskas laboratorijas, vulkānizācijas darbnīcas, mazāku apmēru uzņēmumi sveču, vikses, ratu smēres un līdzīgu ražojumu izgatavošanai. Šīs uzņēmumu grupas ražojumu vērtība ir samērā maza, un tai nepiekrīt atzīmējama loma ķīmijas rūpniecības kopprodukcijas vērtībā. Tāpēc ķīmijas rūpniecības stāvokļa un attīstības raksturošanai var aprobežoties ar kārtējās statistikas materiālu analīzi.

Ķīmijas rūpniecība pēdējos gados uzrāda ievēro-

jamu attīstību. Pieaudzis tiklab šīs nozares uzņēmumu, kā arī tajos nodarbināto personu skaits.

Ķīmijas rūpniecība 1933.—1936. gados.

G a d s	Uzņēmumu skaits	Nodarbināto personu sk. 1000	Ražojumu vērtība milj. ls	Neto produkcija milj. ls
1933. . .	125	4,3	26,4	13,4
1934. . .	138	4,7	31,2	15,3
1935. . .	156	4,8	29,5	14,1
1936. . .	180	4,7	33,3	14,5

Arī 1937. gadā ķīmijas rūpniecībā vērojams nodarbinātības pieaugums. 1936. un 1937. gadu decembra salīdzinājumā slimo kasēs apdrošināto ķīmijas rūpniecības strādnieku skaits pieaudzis no 4,6 līdz 5,2 tūkst. Strauju attīstību uzrāda arī šīs nozares aktivitātes mēnešu indeksi. Ar 1930./1933. gadu bazi 100, ķīmijas rūpniecības aktivitātes mēnešu indekss 1936. gadā līdzinājās 110, bet 1937. gadā — 137 punktiem. Atsevišķu ķīmijas rūpniecības apakšnozaļu aktivitātes indeksi minētā salīdzinājumā pieauguši: sērskābes rūpniecībā no 46 līdz 55, gumijas rūpniecībā no 90 līdz 99, krāsu ražošanā no 77 līdz 89, eļļas spiestuvēs no 105 līdz 141, superfosfāta rūpniecībā no 154 līdz 217. Samazināšanās konstatējama ziepju un sveču rūpniecībā, kur indekss slīdējis no 128 līdz 119 punktiem. Rūpniecības uzņēmumos ar 20 un vairāk strādniekiem 1937. gadā ražotas 1,5 tūkst. tonnas linu eļļas, t. i. 191% no 1936. gada kopražas. Šai pat salīdzinājumā par 78% pieaugusi kokosa eļļas produkcija, par 16% — linu, kokosa un sojas raušu un smalkumu produkcija. Superfosfāta produkcija 1937. gadā sasniegusi 99 tūkst. tonnas, salīdzinot ar 71 tūkst. tonnām 1936. gadā. Šeit produkcija pieaugusi par 40%.

1933. un 1936. gadu salīdzinājumā uzņēmumu skaits ķīmijas rūpniecībā pieaudzis par 45%, bet nodarbināto personu skaits par 10%. Jau minētie skaitļi norāda uz sadrumstalotības procesa attīstību šai nozarē. Vēl nelabvēlīgāku ainu gūst, salīdzinot 1935. un 1936. gadu skaitļus. 1936. gadā ķīmijas rūpniecībā nākuši klāt 24 jauni uzņēmumi, bet nodarbinātība vienlaikus samazinājusies par 93 personām. Nodarbinātības samazināšanās gan pilnā mērā izskaidrojama ar gumijas rūpniecības mazāk-labvēlīgām attīstības tendencēm. Salīdzinot 1935. un 1936. gadu strādnieku skaitu gumijas rūpniecībā, tas slīdējis no 2 līdz 1,8 tūkst. personām. Bet izslēdzot arī gumijas rūpniecību, ķīmijas rūpniecībā pēdējo divu gadu salīdzinājumā tomēr konstatējama vidējā uz viena uzņēmuma aprēķinātā strādnieku skaita samazināšanās. 1933. gadā viens ķīmijas rūpniecības uzņēmums caurmērā nodarbināja 34 personas, 1935. gadā — 31 personu, bet 1936. gadā vairs tikai — 26 personas. 1936. gadā visas rūpniecības caurmērā uz vienu uzņēmumu nodarbināto personu skaits līdzinājās 18. Atskaitot no ķīmijas rūpniecības pēc ražošanas rakstura ļoti plašās sērskociņu, gumijrūpniecības un mākslīgo mēslu fabrikas, — kopsummā 6 uzņēmumus ar 2,4 tūkst. nodarbinātām personām — jākonstatē, ka atlikušajos 174 uzņēmumos nodarbinātas tikai 2,3 tūkst. personas, vai caurmērā 13 personas vienā uzņēmumā, kas ir daudz mazāk nekā visā rūpniecībā. Tas arī pilnīgi saprotams, jo šai nozarē atsevišķu uzņēmumu grupu darbība bieži vien aprobežojas ar importētu fabrikātu sajaukšanu vai pārsainošanu.

Ķīmijas rūpniecība — gumijas, sērskociņu un mākslīgo mēslu rūpniecību atskaitot — attīstījās sevišķi strauji, pateicoties krīzes gadu importa iero-

bežojumiem. Šīs rūpniecības ievērojamākā daļa pieskaitāma tām ražojošām nozarēm, kas lielā mērā balstās uz importētām izejvielām. Atsevišķās apakšnozarēs, piemēram, skābju un bazu, gumijas, superfosfāta, krāsu un laku, naftas un vēl dažās citās, importētās izejvielas sastāda galveno daļu no gatavo ražojumu pašizmaksas. Ķīmijas rūpniecības apakšnozaļu loma saimniecībā, kā arī šais apakšnozarēs ietilpstošo uzņēmumu ražošanas raksturs nav vienveidīgs, tāpēc arī, lai novērtētu to nozīmi un turpmākās attīstības iespējas, jāapskata atsevišķi svarīgākās uzņēmumu grupas.

Ķīmijas rūpniecības svarīgākās apakšnozares 1936. gadā.

Apakšnozare	Uzņēmumu skaits	Nodarb. personu skaits	Ražojumu bruto vērtība milj. ls
Visa ķīmijas rūpniecība	180	4718	33,3
Tai skaitā:			
Sērkokociņu fabrikas	2	227	1,2
Gumijas fabrikas	3	1838	7,0
Ziepju un sveču fabrikas	22	270	2,7
Kosmētiskās laboratorijas	20	192	1,4
Augu eļļu fabrikas	13	351	4,8
Kaulu pārstrādašanas fabrikas	3	170	0,7
Krāsu fabrikas	14	203	1,7
Naftas destilācijas fabrikas	1	57	0,8
Skābju, bazu un sāļu ražoš. uzņ.	30	296	2,3
Kazeīna un mākslīgā raga fabrikas	1	48	0,5
Mākslīgo mēslu fabrikas	1	321	4,4
Laku fabrikas	3	129	1,3
Farmaceutisku raž. uzņēm.	12	137	1,3

Sērkokociņu rūpniecības darbību noteic 1928. gadā ar Zviedrijas sērkokociņu trestu (STAB'u) noslēgtais līgums un šā līguma 1935. gada grozījumi. Sērkokociņu rūpniecībā 1936. gadā darbojās divas sērkokociņu un divas sērkokociņu skaliņu fabrikas ar 434 nodarbinātām personām. Sērkokociņu skaliņu rūpniecība gan pieskaitāma kokrūpniecības apakšnoza-

rēm, bet, ievērojot tās ciešo sakaru ar sērkociņu rūpniecību, tā jāapskata reizē ar pēdējo. Sērkociņu skaliņu rūpniecība pamatojas uz labas kvalitātes iekšzemes izejvielām, ko šai rūpniecībai sagādā apses meži, kas netikvien pilnā mērā apmierina iekšzemes rūpniecības vajadzības, bet vienlaikus izveido ievērojamu eksporta nozari. 1936. g. sērkociņu rūpniecībā patērētas 817 tūkst. kub. pēdas apšu koka 620 tūkst. latu vērtībā; apšu kluču eksports sasniedza 543 tūkst. kub. pēdas 704 tūkst. latu vērtībā. Cenu relatīvā starpība izskaidrojama ar to, ka sērkociņu rūpniecībā parasti izlieto 2. un 3. šķiras apšu kokus, bet eksportē 1. šķiru. 1937. gadā eksportētas 588 tūkst. kub. pēdas apšu kluču 1,1 milj. latu vērtībā. Sērkociņu skaliņu produkcija 1933. gadā līdzinājās 4,9 tūkst. tonnām, bet 1936. gadā tā sasniedza 5,3 tūkst. tonnu. Sērkociņu produkcija noslīdēja no 121 milj. līdz 67 milj. kastīņu. Sērkociņu produkcijas samazināšanās izskaidrojama ar eksporta izbeigšanos. Pirmskrīzes gados sērkociņu eksports sasniedza 1,6 tūkst. tonnu gadā, bet sākot ar 1933. gadu, to novietošana ārzemēs saistījās ar pieaugošām grūtībām. 1935. gadā, grozot līgumu ar Zviedrijas sērkociņu trestu, sērkociņu eksports pilnīgi izbeigts. Sērkociņu eksports līgumā atvietots ar attiecīgas vērtības sērkociņu skaliņu eksportu. Līguma pārveidošana atzīstama par izdevīgu, it sevišķi, raugoties no valūtas politikas viedokļa, jo sērkociņos lielā mērā iestrādā importētas izejvielas. Sērkociņu patēriņš iekšzemē uzrāda augošu tendenci un līdz ar to 1936. gadā nelielu pieaugumu atzīmē šai nozarē saistīto darba roku skaits. Labvēlīgi attīstījušies arī apstākļi sērkociņu skaliņu rūpniecībā, kas savukārt izsaukts ar iekšzemes patēriņa pieaugšanu, bet it sevišķi ar lab-

vēlīgu eksporta norisi. Sērkociņu skaliņu, kā arī sērkociņu rūpniecība pieskaitāma dabīgām rūpniecības nozarēm, jo pie 1,2 milj. latu lielas ražojumu vērtības sērkociņu rūpniecības importēto izejvielu vērtība sasniedz tikai 100 tūkst. latu. *Šīs nozares attīstības iespējas noteiktas ar iekšzemes tirgus apjomiem, kā arī ar eksporta apmēriem, kas nodrošināti līgumā ar Zviedrijas sērkociņu trestu.*

Gumijas rūpniecība pirmskrīzes gados strādāja galvenā kārtā eksportam. 1928. gadā gumijrūpniecības ražojumu eksporta vērtība bija 15 milj. latu, t. i. 84% no šīs nozares ražojumu bruto vērtības. Krīzes gadi smagi skāra gumijrūpniecības produkcijas apmērus. Šais gados galvenos eksporta tirgos izveidojās patstāvīgas gumijas fabrikas, kā arī ievērojami tika paceltas importa muitas. 1933. gadā gumijas apavu eksporta vērtība jau noslīdēja līdz 2,4 milj. latu, bet 1935. gadā tā bija vairs tikai 636 tūkst. latu. Sakarā ar valūtas reformu eksporta apstākļi nedaudz uzlabojušies, un 1937. gadā eksportēto apavu vērtība sasniedza 1,1 milj. latu. Galvenie gumijrūpniecības ražojumu noņēmēji ir Igaunija, Somija, Šveice, Rumānija un Austrija. *Katrā ziņā gumijrūpniecības turpmākās attīstības iespējas ir visai ierobežotas un tās lielā mērā būs atkarīgas no iekšzemes tirgus.* Eksporta pastiprinātu izveidošanu nav pamata gaidīt, jo tieši gumijrūpniecība lielā mērā balstās uz importētām izejvielām. Triju gumijas fabriku produkcijas bruto vērtība 1936. gadā uzdota 7 milj. latu. No minētās summas 3 milj. latu sastāda izejmateriālu vērtība. Pēdējos dominē importētie: kaučuks, benzīns, audumi, krāsas, ķīmikālijas, kā arī tādi iekšzemes materiāli, kuŗu ražošanā savukārt izlietotas ārzemju izejvielas, kā piemēram, kokvilnas audumi, svina gludums un līdziģi.

Gumijas rūpniecībā visus pēdējos gadus darbojās 3 uzņēmumi. Racionālākas pārdošanas izveidošanai iekšējā tirgū tie 1935. gadā apvienojās Gumijas ražojumu pārdošanas akciju sabiedrībā.

Ziepju un sveču ražošanā pēdējos gados caurmērā darbojās 22 uzņēmumi ar 300 nodarb. personām. 1936. gadā šīs nozares uzņēmumi sasniedza 2,7 milj. latu lielu produkcijas bruto vērtību, no kuŗas lielāko daļu sastāda ražoto ziepju vērtība. Minētajā gadā ražotas 2,2 tūkst. tonnas veļas ziepju par 1,5 milj. latu, 183 tonnas tualetes ziepju — 487 tūkst. latu un 438 tonnas zaļo ziepju 230 tūkst. latu vērtībā. Sveču ražots 90 tonnas 145 tūkst. latu vērtībā. Arī ziepju rūpniecība pa daļai balstās uz importētām izejvielām. Ziepju un sveču rūpniecības izejvielu vērtība 1936. gadā sasniedz 1,8 miljonus latu; no šīs summas apm. 40% samaksāti par importētām izejvielām. Ziepju rūpniecības ražošanas apmērus pilnā mērā noteic iekšzemes tirgus uzņemšanas iespējas. *Šīs nozares tālāka paplašināšana katrā ziņā nav gaidāma*, bet gan drīzāk jāreķinās ar pastāvošo uzņēmumu skaita samazināšanu. Līdztekus kārtējās statistikas atzīmētiem 22 ziepju un sveču rūpniecības uzņēmumiem darbojas vēl 26 sīkāki uzņēmumi, kuŗos strādnieku skaits nerasniedz 5.

Kosmētiskās laborātorijas pieskaitāmas sīkākiem rūpniecības uzņēmumiem. 1935. gada tirdzniecības un rūpn. skaitīšanā reģistrētais 48 laborātorijas ar 244 nodarb. personām un ar tikai 145 strādniekiem. Šai nozarē vienā uzņēmumā caurmērā nodarbinātas tikai 5 personas. Tāpēc arī statistikas kārtējai kontrolei pakļauti tikai 20 uzņēmumi ar 192 nodarb. personām un ar 1,4 milj. latu lielu produkcijas bruto vērtību. Kosmētiskās laborātorijas izlieto galvenā kārtā importētās izejvielas — ēteriskas eļļas, para-

finu un dažādas ķīmikālijas. Saskaņā ar Valsts statistiskās pārvaldes datiem šīs rūpniecības nozares izlietoto izejvielu vērtība 1936. gadā uzdota apm. 450 tūkst. latu, bet iesaiņojamo materiālu vērtība vien sasniedz 170 tūkst. latus. No minētiem 450 tūkst. latiem lielākā daļa samaksāta par importētām izejvielām. Lielā skaitā gadījumu importēto izejvielu apmaksā slēpj arī atlīdzību par licences izmantošanas tiesībām. Kosmētisko laboratoriju līdzšinējā darbībā vērojami ļoti daudzi trūkumi un novēršamas parādības atsevišķu ražojumu kvalitātes, kā arī izgatavošanas tehnikas un pārdošanas cenu ziņā. *Nākotnē paredzēts šīs nozares uzraudzību pastiprināt, pie kam iespējama uzņēmumu skaita samazināšana.*

Ar *augu eļļu* izgatavošanu 1936. gadā nodarbojās 13 uzņēmumi, kas nodarbināja 351 personu un sasniedza 4,8 milj. latu produkcijas bruto vērtību. Šī nozare pēdējos gados labvēlīgi attīstījās. Ražojumu vērtībā ar 1,3 tūkst. tonnām 1,3 milj. latu vērtībā dominē pernica. Tālāk seko dažādas eļļas, piemēram, linsēklu, kokosa, palmu kodolu, sojas pupu un citas. Eļļu produkcija 1936. gadā bija 2,4 tūkst. tonnas 2,2 milj. latu vērtībā. Ievērojamus daudzumos ražoti arī dažādi rauši. Linsēklu raušu produkcija vien 1936. gadā sasniedza 3,2 tūkst. tonnu 387 tūkst. latu vērtībā. Linsēklu, kokosa un sojas smalkumu produkcija sasniedza apm. 2 tūkst. tonnas 600 tūkst. latu vērtībā. Augu eļļu rūpniecība 1936. gadā patērējusi par 1,1 milj. latu importētās izejvielas, galvenā kārtā kopru, palmu kodolus un sojas pupas un par 2,3 milj. latu vietējās linsēklas. *Eļļas rūpniecības attīstības iespējas aprobežojas ar iekšzemes tirgus apmēriem.* Atsevišķu eļļu šķirnes, piemēram, palmu un sēzameļļu, pašlaik vēl importē.

Kaulu pārstrādāšanas rūpniecībā 1936. gadā darbojās 3 uzņēmumi ar 113 nodarbinātām personām, bet attīstot pilnu produkciju, nodarbinātība sasniedza 170 personu. Šīs nozares ražojumu bruto vērtība minētajā gadā bija 682 tūkst. latu. Labvēlīgu eksporta apstākļu ietekmē kaulu pārstrādāšanas rūpniecība uzrādīja tālāku attīstību arī 1937. gadā. Minētā gada 12 mēnešos kaulu un ādu līmes eksports sasniedza 349 tonnas 273 tūkst. latu vērtībā, salīdzinot ar 272 tonnām 122 tūkst. latu vērtībā 1936. gadā. Eksportē galvenā kārtā kaulu līmi. Kā galvenie šīs nozares eksportražojumu noņēmēji minami Lielbritānija, Vācija, Francija un Zviedrija. *Kaulu pārstrādāšanas rūpniecība pieskaitāma zemes dabīgām rūpniecībām.* Atskaitot nelielus daudzumus ķīmikāliju, tā patērē gandrīz vienīgi iekšzemes izejvielas. 1936. g. patērēto iekšzemes izejvielu — galvenā kārtā kaulu un līmādu — vērtība līdzinājās 286 tūkst. latu. Šīs nozares produkcijas galveno daļu sastāda kaulu un ādu līme. 1936. g. ražotas 350 tonnas kaulu līmes par 215 tūkst. latu un 130 tonnas ādu līmes par 132 tūkst. latu. 75% no kaulu līmes produkcijas eksportē. Bez tam, kā šīs nozares blakusprodukti ražotas 1,2 tūkst. tonnas kaulu miltu mēslošanas vajadzībām par 105 tūkst. latu, kā arī 275 t kaulu tauku tehniskām vajadzībām. Apskatot kaulu pārstrādāšanas rūpniecību, sakarā ar minētajā nozarē ražoto ādu līmi, jāatzīmē vēl viena Liepājas uzņēmuma darbība, kas ražo tikai ādu līmi un sasniedz apm. 50 tonnu lielu gada produkciju. Kaulu pārstrādāšanas fabrikas patērē apm. 4 tūkst. tonnu kaulu gadā. Pašreiz tomēr vērojams kaulu trūkums, un daļu nākas importēt. Kaulu importu varētu izbeigt, izdodot noteikumus, kas aizliegtu kaulu sadedzināšanu vai citādu to iznīcināšanu. Pilsētās

kaulu savākšana jau noorganizēta samērā labi, bet uz laukiem, pastāvot līdzšinējai savākšanas kārtībai, ikgadus zūd 500—1000 tonnu kaulu. Minētās parādības novēršanai būtu daudz pakalpot ar agronomisko darbinieku propagandu.

Krāsu rūpniecībā statistika 1936. gadā atzīmē 14 uzņēmumus ar 203 nodarb. personām un 1,7 milj. latu lielu produkcijas bruto vērtību. Šī nozare strādā galvenā kārtā iekšējam tirgum, bet daļu tās ražojumu arī eksportē. 1937. gadā eksportētas 789 tonnas dažādu krāsu un krāsvielu par 667 tūkst. latiem. Eksportē galvenā kārtā ultrāmarīnu, svina baltumu, svina sūriku un svina gludumu. Kā galvenie noņēmēji minami Igaunija, Zviedrija un Polija. Eksporta apstākļiem uzlabojoties un sakarā ar pastiprinātas būvniecības labvēlīgu konjunktūru iekšzemē, krāsu rūpniecībā pēdējos gados vērojams produkcijas pieaugums. *Tālāka paplašināšanās šai nozarē tomēr nav gaidāma*, jo krāsu rūpniecība gandrīz pilnā apmērā balstās uz importētām izejvielām. Iekšzemes izejvielu loma ir niecīga, un tā pat nesasniedz 10% no patērēto materiālu kopvērtības. Pie tam, atskaitot 4 šīs nozares uzņēmumus, pārējie nodarbojas gandrīz vienīgi ar importēto krāsvielu sajaukšanu un pārsaiņošanu. Zināma attīstība iespējama iekšzemes krāsu zemju izmantošanā un šīnī ziņā jau pašreiz atzīmējami sasniegumi. Ar iekšzemē ražotām okera, bet pa daļai arī umbras krāsām lielā mērā izdevies atvietot iepriekšējo gadu attiecīgo krāsu importu. Sakarā ar krāsu rūpniecību apskatāma arī *laku rūpniecība*. Šai nozarē 1936. gadā darbojās 3 uzņēmumi, kas uzrādīja 1,3 milj. lielu produkcijas bruto vērtību. Līdztekus dažādu laku, galvenā kārtā eļļas, nitro un spirta laku, ražošanai šīs nozares uzņēmumi izgatavo ievērojamos daudz-

mos eļļas, kā arī minerālu un organiskās krāsvielas, pernicu, pašdarbīgus mazgāšanās līdzekļus un rindu citu ķīmisku fabrikātu.

Naftas destillācijas produktu rūpniecībā darbojas viens uzņēmums, kas pārstrādā importēto naftu un eļļas, ražojot benzīnu, petroleju un mazutu, mašīnu un dažādas citas eļļas. Minētā uzņēmuma nozīme izpaužas galvenā kārtā lielākas neatkarības nodrošināšanā iepretim šīs nozares ārzemju fabrikātu piegādātājiem.

Mākslīgo mēslu rūpniecībā darbojas viens uzņēmums, kas pēdējo gadu caurmērā nodarbina 300 personas. Uzņēmums ražo gandrīz vienīgi superfosfātu. 1936. gadā superfosfāta fabrikas produkcijas bruto vērtība bija 4,4 milj. latu. Superfosfāta ražots 71 tūkst. tonnu par 4,2 milj. latu. Nelielos daudzumos ražoti arī tomāsa fosfāti un natrija silikāti. Arī superfosfāta rūpniecība pamatojas uz importētām izejvielām — fosforītiem, pirītiem, salpetri un citiem. Importētās izejvielas sastāda apm. 55% no gatavo ražojumu vērtības. 1937. gadā superfosfāta produkcija sasniedza 99 tūkst. t.

Farmacijas rūpniecība 1936. gadā uzdod 12 uzņēmumus ar 137 nodarbinātām personām un ar 1,3 milj. latu produkcijas bruto vērtību. Farmācijas rūpniecībā 1936. gadā izlietas dažādas izejvielas un iesaiņojamie materiāli par 588 tūkst. latu; no šīs summas apm. pusi dod importētās izejvielas. Atzīmējams, ka pēdējos gados, pastiprināti izveidojot dažādu medicīnisku stādu audzēšanu iekšzemē, pieaug iekšzemes izejvielu loma farmācijas ražojumu produkcijas brutovērtībā. Farmācijas rūpniecībai ir arī tālāka pozitīva nozīme. Par importētiem farmaceitiskiem ražojumiem parasti nākas ievērojami pārmaksāt dažādu licenču un patentu tiesību honorē-

šanai. Šai ziņā iekšzemes rūpniecībai ir ierobežojoša nozīme. *Farmaceutiskā rūpniecība pieskaitāma nozarēm, kuŗu tālāka attīstība un izveidošanās vēl iespējama.*

Noslēgumā vēl pieminama *kazeīna rūpniecība*, kas pēdējos gados ļoti strauji attīstās, sasniedzot 1935.—1936. gadu salīdzinājumā, ar 500 tūkst. latiem bruto vērtības, produkcijas pieckārtojumu. Līdz ar to kazeīna imports samazinājies no 650 līdz 375 tonnām. Šīs nozares attīstības iespējas ir ļoti lielas, un nav izslēgts, ka jau tuvākā nākotnē varēs piegriezties piensaimniecības produktu tālākai pārstrādāšanai, izveidojot sintetiskās vilnas — *lanitāla* — ražošanu.

Bez uzskaitītām apakšnozarēm ķīmijas rūpniecība aptver vēl rindu uzņēmumu, piemēram, vulkānizācijas darbnīcas, koka destillācijas produktu fabrikas, pirotehnikas uzņēmumus, fotoķīmiskus uzņēmumus un citus.

Ķīmijas rūpniecības apakšnozaŗu analīze liecina, ka tieši šai rūpniecības daļā vērojams ļoti asā veidā organiskās sakarības principa trūkums atsevišķu preču ražošanā. Līdz ar to oficiālā statistika nedod arī pietiekošu materiālu atsevišķu apakšnozaŗu nošķirošanai un to stāvokļa precīzēšanai. Pēdējais it sevišķi teicams par to ķīmijas rūpniecības grupu, kas aptver skābes, bāzes un sāļus ražojošos uzņēmumus. Šeit atsevišķos gados vērojamās svārstības uzņēmumu, nodarbināto personu un ražojumu vērtības skaitļos pa lielākai daļai izskaidrojamas ar atsevišķu uzņēmumu nestabilitāti vienu un to pašu preču produkcijā. Rezultātā šādi uzņēmumi statistikas uztverē pāriet to produkcijas pilnās apmēros kādā citā ķīmijas rūpniecības apakšnozarē. Pārkārtojot rūpniecību, nāksies pievērst pastiprinātu uz-

manību tieši ķīmijas rūpniecībai, jo šeit lielā mērā sastopama tādu preču ražošana, kas gandrīz pilnā apjomā atkarīga no importētām izejvielām. Sastopami arī uzņēmumi, kuŗu galvenā nodarbošanās ir importēto izejvielu sajaukšana vai pārsaiņošana. Šādi uzņēmumi, protams, nerada atzīmējamas jaunas saimnieciskas vērtības, bet tie gan sagādā valstij ievērojamus fiskālus zaudējumus, izpaliekot muitas ienākumiem, kādi rastos fabrikātus importējot patēriņam gatavā veidā.

Ādu rūpniecība. Kārtējās statistikas uztverē ādu rūpniecības uzņēmumu skaits ir ļoti mazs. 1936. gadā konstatēti tikai 96 uzņēmumi ar 1,7 tūkst. personām. Turpretim 1935. gada tirdzniecības un rūpniecības skaitīšanā atzīmēti 819 uzņēmumi ar 2,6 tūkst. personām. Šai nozarē lielā pārsvarā ir sīkie uzņēmumi. Pat no kārtējās statistikas uztvertiem 96 uzņēmumiem 76 uzņēmumos, t. i. 75%, nodarbināto strādnieku skaits nesasniedz 20 un tikai 5 uzņēmumos tas ir lielāks par 50. Ādu rūpniecības sadrumstalību lielā mērā noteic tās īpatnējais raksturs. Šai nozarē galvenā kārtā ietelp uzņēmumi ar amatniecisku raksturu, piemēram, seglinieku darbnīcas, ādu micētavas un līdzīgi. 1935. g. skaitīšanā konstatētas 315 ādu micētavas, 414 seglinieku darbnīcas, 59 ādas un tās imitāciju izstrādājumu darbnīcas. Kārtējās statistikas kontrolei pakļautie uzņēmumi nodarbina tikai 65% no ādu rūpniecībā saistītā darba roku skaita. Lielākos uzņēmumos tomēr uz ik strādnieku ražoto preču vērtība arī ādu rūpniecībā ir samērā augstāka nekā mazajos uzņēmumos. Sīkās seglinieku darbnīcas plašos apjomos nodarbojas ar dažādiem remontu darbiem, kas lielos uzņēmumos sastopams samērā reti, tādēļ var domāt, ka statistikas kontrolei pakļautie uzņēmumi aptver apmēram

75% no visas rūpniecības produkcijas vērtības. Atsevišķu ādu rūpniecības attīstības faktoru apsvēršanu attiecīgi koriģējot var gūt puslīdz pareizu ainu par minētās ražojošās nozares stāvokli.

Statistiski kontrolējamā ādu rūpniecība 1933.—1936. gados.

G a d s	Uzņēmumu skaits	Nodarbināto personu sk. 1000	Ražojumu vērtība milj. ls	Neto-produkcija milj. Ls
1933.	74	1,2	10,7	4,1
1934.	84	1,4	11,7	4,3
1935.	101	1,6	13,4	4,5
1936.	96	1,7	15,7	4,4

Ādu rūpniecība uzrāda ļoti strauju attīstību. Salīdzinot 1933. un 1936. gadus, par 30% pieaudzis šīs nozares uzņēmumu skaits un apm. tikpat strauji augusi arī nodarbinātība. 1936. un 1937. gadu salīdzinājumā, saskaņā ar slimo kasu datiem, tālākas nodarbinātības pieaugums ādu rūpniecībā gan nav konstatējams.

Sakarā ar ādu rūpniecības svarīgo tautsaimniecisko lomu, valdība piegriež pastiprinātu vērību ādu tirgus kārtošanaī. Šinī nolūkā 1937. gada 19. janvārī izdots likums par ādu un vilnas tirgus kārtošānu. Likuma mērķis panākt iekšzemes ādu racionālāku izmantošanu, kā arī par ādām iegūtās pretvērtības iespējami taisnīgu novadīšanu lauksaimniecībā. Ādu rūpniecība lielā mērā atkarīga no iekšzemes izejvielām. Iekšzemes tirgus lomu izejvielu piegādē raksturo sekojoši skaitļi. 1936. gadā lopkautuvēs nokauti 129 tūkst. liellopi, 175 tūkst. teļi, 128 tūkst. aitas, 200 zirgi. Šie skaitļi vēl koriģējami uz augšu tais apmēros, cik lopu ikgadus kautā veidā ieved izmeklēšanas stacijās. Pēdējo skaits ir sevišķi liels teļiem un aitām, bet mazāks liellopiem. Bez tam vēl pieskaitāmi tie lopi, ko ikgadus nokauj

lauku saimniecībās. Lietpratēji pēdējos skaitļus vērtē liellopiem ar 10 tūkst. gab., teļiem ar 350 tūkst. gab., aitām ar 250 tūkst. gab. Tirgū piedāvāto iekšzemes ādu daudzumu var aprēķināt liellopu ādām apm. ar 175 tūkst. gab., teļu ādām ar 630 tūkst. gab., aitu ādām ar 500 tūkst. gab. Lopkautuves dod apm. 75% no liellopu ādām un nedaudz mazāk par pusi no teļu un aitu ādām.

Ādu rūpniecības svarīgākās apakšnozares 1936. gadā.

Apakšnozare	Uzņēmumu skaits	Nodarb. personu skaits	Ražojumu brutovērtība milj. ls
Visa ādu rūpniecība	96	1653	15,7
Tai skaitā:			
Ādu miecētavas	67	1092	11,5
Kažokādu apstrādāšanas uzņ.	8	220	2,8
Dzensiksnu rūpniecība	4	41	0,3
Seglinieku darbnīcas	5	35	0,2
Ādas un ādu imitāc. rūpn.	12	265	0,9

Ādu miecētavās 1936. gadā pārstrādātas 2,9 tūkst. t govslōpu jēlādu, 116 t zirgu un kumelju ādu, 435 t teļu ādu, 53 t aitu un jēru ādu. Bez tam vēl mazākos daudzumos pārstrādātas stirnu un kazu ādas. Visas uzskaitītās ādas pirktas iekšzemes tirgū. No importētām ādām pārstrādātas vienīgi 1035 t govslōpu ādu 1,9 milj. latu vērtībā. Importētās ādas izlieto zoļādu pagatavošanai, jo iekšzemes ādas nepmierina kvalitātes prasības. Ādu miecētavu produkcijas vērtība 1936. gadā bija 11,5 milj. latu. Ražotas 1,0 tūkst. t zoļādu par 2,7 milj. latu, 1,1 tūkst. t vaches ādu par 2,8 milj. latu, 182 t postalādu par 580 tūkst. latu, 81 tūkst. kv. metru Rind box par 920 tūkst. latu, 131 tūkst. kv. metru box calf par 1,6 milj. latu, 136 tūkst. kv. metru juchtādu par 590 tūkst. latu un vairākas citas ādas. No patērētām

izejvielām par 4,8 milj. latu ir vietējās, bet par 3,4 milj. latu importētās. Pēdējās ir importētās govslomu ādas, ģērvielas, krāsas, dažādi sāļi un ķīmikālijas.

Kažokādu rūpniecība 1936. gadā uzrādīja 2,8 milj. latu lielu produkciju. Minētā nozare galvenā kārtā atkarīga no importētām kažokādām. Šai nozarē izstrādāto importēto kažokādu vērtība 1936. g. bija 1,5 milj. latu. Ievestas galvenā kārtā roņu, oposuma, karakula, trušu, skunksa un aitu ādas, bet mazākos daudzumos arī bizama, kenguru un citas ādas. No iekšzemes kažokādām pārstrādātas galvenā kārtā aitu, jēru, teļu un lapsu ādas, bet mazākos daudzumos arī zaķu, vāveņu, sesku, āpšu, ūdru un citas ādas.

Seglinieku, tāpat arī dzensiksnu rūpniecība atkarīga gandrīz pilnā apmērā no iekšzemes izejmateriāliem.

Pēdējos gados spēji attīstījusies ādas un tās imitāciju izstrādājumu rūpniecība. Salīdzinot ar 1933. gadu, šai nozarē nodarbināto personu skaits pieaudzis no 166 līdz 265 un produkcijas brutovērtība no 464 tūkst. līdz 868 tūkst. latu 1936. gadā. Tas izskaidrojams galvenā kārtā ar krīzes gadu importa ierobežojumiem.

Ādu rūpniecība lielā mērā strādā eksportam. 1937. gadā importētas 1,1 tūkst. t govslomu ādu par 2,9 milj. latu un 54 t kažokādu par 2,4 milj. latu. Eksportētas 834 t neapstrādātu ādu par 4 milj. latu un 129 t kažokādu par 1,5 milj. latu. No nemītām ādām eksportē vienīgi teļu ādas. To galvenie noņēmēji ir Vācija, SPRS un Holande. Kažokādu eksportā atzīmējamās aitu, lapsu, sesku, vāveņu un zaķu ādas.

Ādu tirgus kārtošanā liela loma piekrīt akciju sab-bas „Ādu un vilnas centrāle“ darbībai. Līdztekus stabilai cenu politikai minētā s-ba rūpējas arī par ādu kvalitātes pacelšanu, propagandējot lopu nokaušanu un ādu apstrādāšanu tādā veidā un apstākļos, kur ādas netiek bojātas, tās sagraizot, savārtot, nepareizi novelkot. Lieli nopelni ādu kvalitātes pacelšanā piekrīt arī Latv. Lauksaimn. kame-ras propagandai, it sevišķi zīmējoties uz dažādo lopu ādu slimību novēršanu un kukaiņu nodarīto bojā-jumu ierobežošanu.

Vēl īsumā atzīmējama Valsts stat. pārv. atsevišķi apskatītā *apavu rūpniecība*. Šai nozarē saskaņā ar 1935. gada skaitīšanas datiem darbojas: 12 apavu fabrikas ar 650 nodarbinātām personām, 5,3 tūkst. kurpnieku darbnīcas ar 7,1 tūkst. nodarb. personām un 297 virsu taisītāju darbn. ar 547 nodarb. pers. Uzskaitīto uzņēmumu lielākai daļai piemīt amatniecības raksturs, un no tiem kārtējās statistikas uz-tverei 1936. gadā bija pakļauti tikai 69 apavu izga-tavošanas un izlabošanas uzņēmumi ar 1,2 tūkst. nodarb. pers. un 3,3 milj. latu lielu produkcijas bruto vērtību.

Kokrūpniecība.

Kokrūpniecība pieskaitāma mūsu svarīgākām rūp-niecības nozarēm. Uzņēmumu skaita ziņā tā ieņem pirmo vietu aiz pārtikas un garšvielu rūpniecības, bet nodarbinātības un ražojumu bruto vērtības ziņā to pārspēj vienīgi pārtikas un garšvielu rūpniecība un tekstilrūpniecība. Apskatot kokrūpniecības līdz-šinējo attīstību un tās turpmākās izveidošanas ie-spējas, pirmā kārtā jāpakavējas pie kokrūpniecības izejvielu jautājuma. Kokrūpniecība pilnā mērā pa-

matojas uz iekšzemes izejvielām un, atskaitot atsevišķas apakšnozares, importēto izejvielu loma ir niecīga.

Izejvielu piegādes ziņā kokrūpniecība ieņem īpatu stāvokli. No Latvijas teritorijas, saskaņā ar 1935. gada skaitīšanas datiem, meži aizņem apmēram 27%, un to kopplatība līdzinās 1747 tūkst. ha. No minētā skaita 1,4 milj. ha, t. i. 80%, mežu pieder valstij, 306 tūkst. ha vai 18% privātiem un 50 tūkst. ha, t. i. 2,8% pieder pašvaldībām. *Skaitļi rāda, ka valstij jau tīri dabīgi pieder noteicošā loma koksaimniecības attīstībā.* Šai ziņā Latvijas stāvoklis ir ļoti īpats, jo, atskaitot SPRS un Igauniju, pārējās koku eksportieru valstīs lielākā daļa mežu platību atrodas privātu īpašnieku rokās. Jāievēro, ka Latvijā valstij pieder samērā labākie meži, un līdz ar to valsts loma koksaimniecībā kļūst vēl lielāka. Apm. pusi no mežu platības sastāda priežu meži, 25% egļu meži, 15% — bērzu meži, 4% — apšu meži, 3% — melnalkšņu meži u. t. t. Saskaņā ar lietpratēju aprēķiniem mežu vidējais pieaugums gadā līdzinās apmēram 4,4—4,6 milj. m³. Valsts mežu koksnes pieaugums aprēķināts apm. ar 4 milj. m³ gadā. *Augstāki aprādītais pieaugums uzskatāms par normālo robežu, kam būtu jānoteic ikgadīgo izcirtumu apmērs.* Visus iepriekšējos gadus minētais princips tomēr nav ievērots, bet sistematiski pārcirsts tiklab valsts, kā privātajos mežos. Tā 1932./33. gadā izcirsti 6 milj. ciešmetru būv- un lietas koku un 4,8 milj. ciešmetru dedzināmās malkas. Turpmākajos gados izcirtumi pakāpeniski samazinās. It sevišķi, sākot ar 1933./34. gadu, vērojama izcirtumu tuvināšana normālajam koksnes pieaugumam. 1935./36. gadā izcirsti 3,6 milj. ciešmetri būv- un lietas koku un 2,5 milj. ciešmetru dedzināmās

malkas. 1937. gadā konstatējama tālāka izcirtumu samazināšana. Katrā ziņā, vadoties no racionālas mežsaimniecības viedokļa, pārcirtumi noteikti ierobežojami, bet pastiprināta koksnes rezervju izlietošana pielaižama vienīgi izņēmumu gadījumos — pārejošu saimniecisku grūtību pārvarēšanai. Jāievēro, ka *mežsaimniecība, koku tirdzniecība, bet it sevišķi eksports, un koku rūpniecība ir organiski saistītu jautājumu komplekss*, un pārmaiņas vienā no minētām koksaimniecības apakšnozarēm ietekmē arī pārējo koksaimniecības apakšnozaļu stāvokli.

Ievērojama loma koksaimniecības attīstībā piekrīt arī *izejvielu sagatavošanas veidam*. Līdz 1930./31. gadam kokrūpniecība ieguva izejvielas galvenā kārtā augoša meža izsolēs. Saimnieciskā kārtā meži tika izstrādāti gandrīz vienīgi vietējo vajadzību apmierināšanai. Pakāpeniski stāvoklis grozījies, un pēdējos gados saimnieciskā kārtā izstrādāto mežu materiālu daudzumi jau pārsniedz izsolēs pārdotos daudzumus. Mežu materiālu izstrādāšana saimnieciskā kārtā bieži apstrīdēta tiklab no mežsaimniecības racionālītātes, kā arī no valsts fiskālo interešu viedokļa. Šā jautājuma dēfinitīvā izšķiršana būtu vēlama, ievērojot valdības nolūkus nostādīt koksaimniecību noteikta plāna robežās. Jautājuma izšķiršana ievērojami atvieglota ar jaunās mežu izmantošanas akciju sabiedrības „Latvijas koks” nodibināšanu.

Apskatot koksaimniecības izveidošanas iespējas, bet it sevišķi, nospraužot kokmateriālu eksporta apmērus, *jāievēro ikgadīgs diezgan ievērojams koksnes patēriņš iekšzemes vajadzībām*. Pēdējais aprēķināts apm. 3,8 milj. ciešmetru. Koksnes patēriņš iekšzemes vajadzībām uzskatāms par ļoti augstu, un nākotnē piegriežama pastiprināta vērība tā samazi-

nāšanai. Zināma akcija minētā virzienā jau ievadīta. Lielā mērā koksnes patēriņa samazināšanu panāks ar pastiprinātu ugunsdrošu būvniecību. Tālāku koksnes iekšzemes patēriņa ierobežošanu varēs panākt, veicot valsts elektrifikāciju un tādā ceļā pastiprināti novēršot koksnes sadedzināšanu. Tieši minētajā virzienā daudz būs pakalopts ar kūdras krājumu intensīvāku izmantošanu. Katrā ziņā pirms kokrūpniecības turpmāko attīstības iespēju noteikšanas nopietni pārbaudāmi visi tie jautājumi, kas saistās ar mežsaimniecības pamatlīniju nosprausšanu, noteicot ilgākam gadu skaitam izcirtumu apmērus, kā arī izšķiroties principā par to, kādā virzienā turpmāk jāattīstās mežu izstrādāšanai saimnieciskā kārtā. Atsevišķi pārbaudāms jautājums par izejmateriālu piegādi finieņu rūpniecībai un cellulozas rūpniecībai. Šo jautājumu vienāda vai otrāda atrisināšana tad arī noteiktu atsevišķu kokrūpniecības apakšnozaļu attīstības iespējas.

Atskaitot atsevišķas apakšnozares, *kokrūpniecībā dominē samērā sīki uzņēmumi*. 1935. gada tirdzniecības un rūpniecības skaitīšanā konstatēti 6,6 tūkst. kokrūpniecības uzņēmumi ar 20,7 tūkst. nodarbinātām personām, t. i. nedaudz vairāk kā caurmērā 3 personas vienā uzņēmumā. Kārtējās statistikas uztverei pakļāvās 849 uzņēmumi ar 13,4 tūkst. nodarbinātām personām. Kontrolei pakļautos uzņēmumos nodarbināti 65% no visā kokrūpniecībā saistītā strādnieku skaita. Sīkie uzņēmumi uzrāda mazāku ražošanu vērtību uz 1 nodarbināto strādnieku nekā lielākie uzņēmumi, tādēļ var aprobežoties kokrūpniecības stāvokļa un attīstības raksturošanai ar kārtējās statistikas materiālu analīzi. Kārtējās statistikas uztverei nepakļaujas galvenā kārtā uzņēmumi mēbeļu rūpniecības apakšnozarē, kā arī ratu,

riteņu, kurvju, koka trauku un vēl dažās citās, galvenā kārtā amatnieciska rakstura apakšnozarēs.

Kokrūpniecība 1933.—1936. gados.

G a d s	Uzņēmumu skaits	Nodarbināto personu sk. tūkst.	Ražojumu vērtība milj. Ls	Neto produkcija milj. Ls
1933.	459	10,6	23,1	11,4
1934.	567	13,3	31,0	14,4
1935.	849	13,4	29,9	13,9
1936.	1040	14,6	42,4	19,0

Kokrūpniecība uzrāda ļoti strauju attīstību. Nodarbinātība minētajā nozarē no 1933. līdz 1936. g. pieaugusi apm. par 40%, bet vēl daudz straujāki audzis šīs nozarēs uzņēmumu skaits. Pēdējais noteikti norāda uz sadrumstalotības procesa attīstību kokrūpniecībā. Uzņēmumu skaita pieaugums statistikas uztverē gan pa daļai izskaidrojams ar to, ka atsevišķi sīki uzņēmumi pēdējos gados pastiprināti pielieto dzinējspēku un līdz ar to nokļūst statistikas kontrolējamu uzņēmumu skaitā. Bet neatkarīgi no tā *sadrumstalotības procesa attīstība kokrūpniecībā nav noliedzama*. Arī 1937. gadā konstatējama tālāka kokrūpniecības attīstība. Saskaņā ar slimu kasu statistikas datiem 1936. un 1937. gadu salīdzinājumā nodarbinātība kokrūpniecībā pieaugusi par 2,8 tūkst. personām. Ievērojamu pieaugumu atzīmē arī rūpniecības aktivitātes indeku attīstība. Pielīdzinot 1930.—1933. gada skaitļus 100, kokrūpniecības aktivitātes indeks 1936. g. līdzinājās 118, bet 1937. gadā tas jau sasniedza 145 punktus. Koksaimniecības straujais uzplaukums lielā mērā izskaidrojams ar eksporta apstākļu uzlabošanos, kas savukārt izsaukta no valūtas reformas un no koku cenu pieaugšanas starptautiskajos tirgos. Koka materiālu eksporta pieaugumu raksturo sekojoši

skaitļi. 1936. gadā eksportētas 683 tūkst. tonnas dažādu kokmateriālu par 37 milj. latu, bet 1937. gadā — 1,6 milj. tonnas par 118 milj. latu.

Tuvāki apskatot kokrūpniecības atsevišķās apakšnozares, tās var sadalīt divās lielākās grupās. Pirmā no tām ietelp uzņēmumi, kas darbojas fabrikveidīgi un pārstrādā kokmateriālus ar plašu un komplicētu mēchanisku ierīču palīdzību. Šai grupā ietelp zāģētavas, finieņu fabrikas un sērkociņu skaliņu fabrikas. Otrā grupā skaitāmi uzņēmumi, kam galvenā kārtā ir amatniecisks raksturs un kuņu darbības apmēri līdz ar to ir samērā mazi. Šī grupa aptver dažādās koka trauku un mājturības piederumu darbnīcas, rotaļu un piemiņlietu darbnīcas, liestu un koku zoļu darbnīcas u. t. t. Atsevišķi vēl varētu šķirot to uzņēmumu grupu, kas, lai gan uzrāda samērā plašākus darbības apjomus, tomēr ierobežojas ar stipri vienveidīgu darbību un pilnīgi iztiek bez mēchaniskā dzinējspēka. Šeit atzīmējama kapbaļķu un slīpeņu tēšana, tālrunu stabu drāšana u. tml.

No statistikas uztvertiem 1040 kokrūpniecības uzņēmumiem 935 jeb 90% ietelp uzņēmumu grupā, kas nodarbina mazāk par 20 strādniekiem; 46 uzņēmumi sastāda vidējo uzņēmumu grupu, bet 59 uzņēmumi nodarbina vairāk par 50 strādniekiem un ir lielāko rūpniecības uzņēmumu grupa. No atsevišķām apakšnozarēm samērā lielākā vidējā nodarbinātība konstatējama saplākšņu rūpniecībā, kur uz ik uzņēmumu 1936. gadā caurmērā bija nodarbinātas 264 personas. Tālāk nodarbinātības apmēru ziņā, uz ik uzņēmumu, seko sērkociņu skaliņu rūpniecība, korķu rūpniecība, gulšņu mērcētava, kastu daļu rūpniecība. Zāģētavās nodarbinātība 1 uzņēmumā visas apakšnozares caurmērā līdzinās vairs

tikai 15 personām. Pārējām kokrūpniecības apakšnozārēm piemīt galvenā kārtā amatniecības raksturs, un šeit vidējā nodarbinātība ir ļoti maza.

Ģeografiskās novietnes ziņā kokrūpniecība ieņem labvēlīgāku stāvokli, tā ir decentralizētāka nekā visa rūpniecība caurmērā. Rīgā novietota apmēram $\frac{1}{3}$ kokrūpniecības uzņēmumu, un šeit saistīti 63% no minētās nozarē nodarbināto personu skaita. Sevišķi labvēlīgi apstākļi ir zāģētavām. No 449 minētās apakšnozares uzņēmumiem tikai 31 zāģētava atrodas Rīgā. Rīgas zāģētavās gan nodarbināta apm. puse no kopējā zāģētavās saistītā darba roku skaita. Mēbeļu rūpniecībā jau vērojama atsevišķu uzņēmumu pastiprināta koncentrācija galvas pilsētā. No statistikas uztvertiem 359 minētās apakšnozares uzņēmumiem Rīgā novietoti 45% ar apmēram 60% no kopējā nodarbināto personu skaita. Finiešu rūpniecība gandrīz pilnā apmērā koncentrēta Rīgā.

Kokrūpniecības svarīgākās apakšnozares 1936. gadā.

A p a k š n o z a r e s	Uzņēmumu skaits	Nodarbināto personu skaits	Ražojumu bruto vērtība milj. Ls
Visa kokrūpniecība	1040	14.590	42,4
Tai skaitā:			
Zāģētavas	449	6.639	16,8
Ēvelētavas	30	135	0,6
Finiešu fabrikas	15	3.954	14,4
Mēbeļu rūpniecība	359	2.167	4,2
Gulšņu mērcētavas	1	42	1,3
Sērkokociņu skaliņu rūpniecība	2	276	1,4
Virpotāju darbnīcas	46	181	0,3
Kastu rūpniecība	15	418	1,4
Kurvju un suku darbnīcas	15	154	0,4
Korķu darbnīcas	3	134	0,5
Spieķu, lietus un saules sargu rūpn.	5	59	0,3

Zāģētavas pieskaitāmas apakšnozarei, kas pēc ražošanas rakstura prasa samērā lielus uzņēmumus. Statistika tomēr liecina, ka caurmērā nodarbinātība

uz ik uzņēmumu zāģētavās līdzinās tikai 15 personām. 346 zāģētavās vidējā nodarbinātība vienā uzņēmumā ir mazāka par 4 personām, 40 zāģētavās tā svārstās starp 5 un 19 personām, 25 uzņēmumos starp 20 un 49 personām, un tikai 37 uzņēmumos caurmērā nodarbinātas vairāk par 50 personām. Aprādītais liecina, ka *kokzāģētavām lielāko daļu ir sīkrūpniecības raksturs*. Šie sīkie uzņēmumi, protams, nevar strādāt racionāli, kā arī tie nespēj ražot augstvērtīgas kvalitātes preces. Jāievēro arī, ka kārtējās statistikas kontrolei pakļaujas tikai daļa zāģētavu, un saskaņā ar 1935. gada skaitīšanas datiem kopējais zāģētavu skaits ir 881. 1933. gadā kārtējās statistikas uztverei pakļāvās 186 zāģētavas un ēvelētavas, turpretī 1936. gadā to skaits jau sasniedza 479. Šāda attīstības tendence nav uzskatāma par vēlamu, jo *lielā sadrumstalotība ievērojami kavē rūpniecības mēchanizāciju*. 1935. gadā kokrūpniecības mēchanizācijas koeficients līdzinājās 1,55 punktiem, bet 1936. gadā — 1,52 punktiem. Koeficienta samazināšanās gan izskaidrojama daļai ar to, ka, produkcijai pieaugot, vairāk izmantota rūpniecības kapacitāte. Apskatot kokrūpniecības apgādi ar darba mašīnām, aina arī sevišķi nepriecina. 1936. gadā pavisam atzīmēti 528 gateri. Tīri aritmētiski tas nozīmētu, ka visā rūpniecībā ir tikai 79 gateri vairāk par zāģētavu skaitu. Salīdzinot ar 1934. gadu, gan atzīmējams ievērojams pieaugums, jo minētā gadā 245 zāģētavās konstatēti tikai 318 gateri. Jāatzīmē arī, ka lielai daļai zāģētavu vēl pašreiz trūkst vairāku nepieciešamu palīgmašīnu, piemēram, galu zāģu, mēchanisku baļķu uzvilcēju u. tml. Arī tās darba mašīnas, ko statistika atzīmē, ļoti lielā daļā ir novecojušās un nemodernas. Pēdējais, protams, neveicina racionālu

darbību un maksimāli saimniecisku koksnes izmantošanu. Nolietotās mašīnas ievērojami pacel ekspluatācijas izdevumus, kā arī nepielaiž precīzu darba tehnisku izpildījumu. Tieši šai virzienā, kokrūpniecību pārveidojot, nāksies daudz strādāt, jo, kā to liecina Finanšu ministrijai iesniegtie lūgumi pēc darbības atļauju pārjaunošanas, koku zāģētavas arī nākotnē nav paredzējušas jaunu darba mašīnu uzstādīšanu.

Vispār zāģētavu tehniskā iekārta nav atzīstama par apmierinošu. Pēdējais attiecināms arī uz koku materiālu uzglabāšanu un žāvēšanu. Saskaņā ar Valsts statistiskās pārvaldes aprēķiniem zāģētavu produkcija 1936. gadā līdzinājās 164 tūkst. standartiem zāģu materiālu, kas pārstrādāti ar 523 gateriem. Zem 200 standartu pārstrādājis 361 uzņēmums ar 345 gateriem, no 200—500 standart. — 54 uzņēmumi ar 76 gateriem, no 500—1000 standart. — 35 uzņēmumi ar 54 gateriem, no 1000—2000 standart. — 15 uzņēmumi ar 42 gateriem, bet pāri par 2000 standartiem — 3 uzņēmumi ar 6 gateriem. Moderni ierīkotās zāģētavās par vidējo normu, kas pārstrādājama ar vienu gateri, uzskata apm. 2000 standartus. Samērā mazā vidējā produkcija, ko atzīmē mūsu kokzāģētavas, izskaidrojama ar darba trūkumu un ar nepilnīgu zāģētavu kapacitātes izmantošanu. Teiktais, protams, nav attiecināms uz visām zāģētavām. Daļa uzņēmumu jau pašreiz var lepoties ar modernām iekārtām un priekšzīmīgu darba kvalitāti. 1936. gadā statistikas kontrolējamās zāģētavās sazāģēti 700 tūkst. ciešmetri egles un priedes baļķu, 5 tūkst. ciešmetru bērza baļķu un mazākos daudzumos vēl daži citi kokmateriāli. Zāģētavu izejmateriālu vērtība aprēķināta 8,3 milj.

latu. Produkcijā dominē egles un priedes dēļi un plankas — apm. 66 tūkst. standartu par 11 milj. latu.

Ēvelētavu skaits nav liels. Kārtējā statistika atzīmē 30 šīs apakšnozares uzņēmumus, bet 1935. g. skaitīšanā konstatētas 44 ēvelētavas. Statistikas kontrolei pakļautie uzņēmumi 1936. gadā pārstrādājuši dažādus izejmateriālus 437 tūkst. latu vērtībā. Ražoti galvenā kārtā egles ēvelēti dēļi, kastu dēļi, bet mazākos daudzumos arī koka vilna. Ēvelētavu sekmīgu attīstību galvenā kārtā traucē ēvelētavu materiālu cenu slīdēšana eksporta tirgos, pie kam atsevišķos gadījumos ēvelēto materiālu cenas jau tuvojas zāģmateriālu cenām.

Finieņu rūpniecība pieskaitāma ievērojamākām kokrūpniecības apakšnozarēm. Finieņu rūpniecība izveidojusies galvenā kārtā pēckaŗa gados. Pirmskaŗa gadu šīs apakšnozares produkcija nepārsniedza 20 tūkst. ciešmetru gadā, 1933. gadā finieņu rūpniecības produkcija jau līdzinājās 50 tūkst. ciešmetru, bet 1936. gadā produkcija sasniedza 76 tūkst. ciešmetru, 13 milj. latu vērtībā. 1937. gadā finieņu rūpniecības nodarbinātība vēl pieaug un produkcija sasniedza 92 tūkst. ciešmetru. *Finieņu rūpniecība strādā galvenā kārtā eksportam. 1936. gadā no kopējās produkcijas daudzuma eksportēti 93%.* Līdz ar to finieņu rūpniecības attīstība pilnā mērā atkarājas no starptautiskās konjunktūras. Finieņu eksports jau 1929. gadā bija sasniedzis 42 tūkst. ciešmetru par 13,4 milj. latu. Saimnieciskai krīzei iestājoties, samazinājās eksporta daudzumi, bet it sevišķi tā vērtība, un 1932. gadā eksportēti vairs tikai 40 tūkst. ciešmetri par 6,7 milj. latu. Sākot ar 1933. gadu, finieņu eksports atkal pakāpeniski pieaudzis. Jāievēro, ka finieņu eksporta samazināšanās krīzes gados būtu vēl samērā daudz straujā-

ka, ja šo rūpniecības nozari valsts nebūtu pabalstījusi, piegādājot ļoti lētus izejmateriālus un pielietojot eksportprēmiju sistēmu. Sākot ar 1937. gadu, kokmateriālu cenas ievērojami paceltas, bet ievēdmuitu atmaksa ierobežota ar faktiski importētām izejvielām. Finieŗrūpniecība uzskatāma par visai ievērojamu eksporta nozari ar nozīmi tirdzniecības un valūtas bilances izveidošanas ziņā. Pašreiz tās attīstība tomēr sasniegusi tādu pakāpi, ka par tālāku paplašināšanu vairs nenākas runāt, bet gan drīzāk jādomā par darbības sašaurināšanu. Finieŗu rūpniecības uzņēmumi pēdējos gados gandrīz bez izņēmuma strādāja 2—3 maiņās, un šīs apakšnozares nodarbinātība 1933.—1935. gados pieaugusi no 2,2 tūkst. personām līdz 4 tūkst. personām. Finieŗrūpniecības tālāka attīstība ierobežota arī ar iekšzemes izejvielu trūkumu. 1936. gadā finieŗrūpniecībā pārstrādāti 132 tūkst. ciešmetri bērzu baļķu un kluču, 49 tūkst. ciešmetru alkšņu kluču, 17 tūkst. ciešmetru priežu kluču. Šie daudzumi sagādāti iekšzemes tirgū. Bez tam 1936. gadā finieŗrūpniecības vajadzībām importēti 7,6 tūkst. ciešmetri bērzu baļķu un kluču, un 800 ciešmetru ozola kluču. Finieŗrūpniecības vajadzībām importēto kokmateriālu vērtība 1936. g. līdzinājās 500 tūkst. latiem. *Tālākas grūtības finieŗrūpniecības līdzšinējās darbības apmēru uzturēšanai sagādā strādnieku jautājums.* Pētījumi liecina, ka tieši finieŗrūpniecībā lielā mērā saistīti no laukiem ienākušie strādnieki. Finieŗrūpniecības ražošanas pārkārtošana ir kļuvusi ļoti aktuāla, bet šim darbam jāpieiet uzmanīgi, jo finieŗrūpniecība pieskaitāma dabīgām rūpniecības nozarēm, kas lielā mērā paceļ eksportētos materiālos iestrādātās koksnes vērtību. Bez tam pēdējos gados finieŗrūpniecība iekarojusi stabilas pozīcijas

starptautiskajos tirgos, un pašreiz eksportēto daudzumu ziņā tā arī pasaules apmērā jau ieņem atzīmējamu vietu. Galvenie finieŗu noņēmēji ir Anglija un Vācija. Eksports uz Vāciju ierobežots ar piešķirtiem kontingentiem, kas sadalīti noteiktā attiecībā starp atsevišķiem finieŗrūpniecības uzņēmuņiem. Samēra izdevīgāku cenu dēļ Vācijas tirgus ir sevišķi pievilcīgs. 1936. gadā finieŗrūpniecībā patērētas dažādas iekšzemes izejvielas par 6,7 milj. latu. Līdztekus kokmateriāliem, kas ar 5,9 milj. latu dominē iekšzemes izejvielu vērtībā, atzīmējams vēl kazeīns, asiņis, bieziens, kaļķi un daži citi materiāli. Importēto finieŗrūpniecības izejvielu vērtība 1937. g. bija 1,7 milj. latu. No minētās summas apm. 500 tūkst. latu dod importētie kokmateriāli. Bez tam importētas 650 tonnas kazeīna par 454 tūkst. latu. Iekšzemes kazeīna patērēts apm. 200 tonnas. Asiņš imports līdzinās 1,1 tūkst. tonnas par 130 tūkst. latu. Iekšzemes tirgū iepirkta 1,8 tūkst. tonnas asiņu par 305 tūkst. latu. No importētām izejvielām vēl atzīmējams albumīns, līme un dažādas citas ķīmikālijas. Apmēram 80% finieŗrūpniecības izejvielu vērtības sastāda iekšzemē sagādātās izejvielas. Pēdējā laikā pacelts arī jautājums par pastiprinātu iekšzemes kazeīna patēriņu finieŗrūpniecībā, iespējami atsakoties no tā importa. Šīs problēmas atrisināšana atkarāsies no pašreiz pārbaudāmā jautājuma par *lanitāla* ražošanu iekšzemē. Ja šis jautājums tiktu izšķirts pozitīvi, tad atkrīstu grūtības vājpiena pilnīgā izmantošanā. Pārjaunojot finieŗrūpniecības darbības atļaujas, visas šeit minētās problēmas nāksies izšķirt pašos pamatos. Šai sakarībā sīki pārbaudāms, kādā apmērā turpmāk pielaižama importēto kokmateriālu pārstrādāšana finieŗrūpniecībā. Katrā ziņā finieŗrūpniecība jau

pašreiz nostādīta samērā moderni, un atsevišķu uzņēmumu iekārta un darbība izveidota racionāli, un tie ir pilnīgi sacensības spējīgi starptautiskajos tirgos. Izšķirot finier rūpniecības turpmākās attīstības apmērus, jānoskaidro arī jautājums par iekšzemes izejvielu piegādi. Samērā izdevīgā starptautiskā konjunktūrā un ievērojot eksporta lielo nozīmi šīs nozares produkcijā, minētais jautājums liekas pareizāki būtu atrisināms tādā ceļā, ka izejmateriālu cenu un daudzumu noteikšanu atstātu brīvai sacensībai. Jāizšķir arī jautājums, kādam no finieru līmēšanas veidiem ierādāma priekšroka un kas līdz ar to būtu pastiprināti veicināms.

Sērkociņu skalīņu rūpniecība, lai gan pieskaitāma kokrūpniecībai, apskatīta reizē ar sērkociņu rūpniecību — ķīmisko rūpniecību iztirzājot.

Mēbeļu rūpniecības vai galdniecības grupa aptver 359 uzņēmumus. 1935. gada skaitīšanā konstatēti 3073 šīs apakšnozares uzņēmumi ar 5,6 tūkst. nodarbinātām personām. Kārtējās statistikas uztverei pakļaujas apm. 10% šīs apakšnozares uzņēmumu un nepilni 40% tanīs nodarbināto personu skaita. Galdniecībām ir tīri amatniecisks darbības raksturs. Lielākā daļa šo uzņēmumu ir ļoti sīka, nepielieto mēchanisko dzinējspēku un strādā ar primitīvu iekārtu. Šīs nozares uzņēmumu skaits jau uzskatāms par pārāk lielu, un, darbības atļaujas pārjaunojot, nāksies nopietni apsvērt uzņēmumu skaita samazināšanas iespējas. Pastiprināta vērība piegriežama arī mēbeļu rūpniecības un galdniecības uzņēmumu darbības mēchanizācijai. Finanšu ministrijai iesniegtie lūgumi pēc darbības atļauju pārjaunošanas, liecina, ka, dažus izņēmumus atskaitot, šīs nozares uzņēmumi arī turpmāk nav paredzējuši jaunu modernāku mašīnu uzstādīšanu. Galdniecības uzņē-

mumu skaits ievērojami samazināsies arī tai gadījumā, ja realizēs principu, ka nodarbošanās ar amatniecību pieļaujama vienīgi leģitimētiem amata lietpratējiem. Mēbeļu rūpniecība pārstrādā galvenā kārtā iekšzemes izejvielas. Ārzemju izejvielu vērtība līdzinās apm. 15% no šai nozarē patērēto izejmateriālu vērtības. No importētām izejvielām atzīmējami dažādi dārgkoku finieři, jūras zāle un mēbeļu drāna.

Kastu rūpniecībā darbojas 15 uzņēmumi ar 418 nodarbinātām personām un ar 1,4 milj. latu lielu ražojumu bruto vērtību. Šī nozare attīstījusies tieši pēdējos gados. 1933. gadā kārtējās statistikas uztverei pakļāvās tikai 8 kastu darbnīcas ar 90 nodarbinātām personām un ar 97 tūkst. latu ražojumu bruto vērtību. Jāatzīmē, ka pirmskrizes gados šī rūpniecības apakšnozare ļoti plaši attīstījās. 1929. gadā eksportēti 39 tūkst. standarti kastu daļu par 11,6 milj. latu. Kastu daļu rūpniecības grūtības lielā mērā ietekmēja 1930. gada eksportmuitu atcelšana zāģu materiāliem. 1935. gadā kastu daļu eksports līdzinājās vairs tikai 4,5 tūkst. standartiem par 703 tūkst. latu. 1937. gadā eksports atkal ievērojami pacelts, un tas sasniedza 23,8 tūkst. standartu 7,6 milj. latu vērtībā. Kastu daļu rūpniecības turpmāka attīstība veicināma, jo šādā ceļā iekšzemes kokmateriālu eksports tiek izvērtēts augstāki, nekā zāģētus materiālus eksportējot. Kastu daļu rūpniecībā izlietoti galvenā kārtā egles un priedes kluči — 91 tūkst. ciešmetru 835 tūkst. latu vērtībā. Šīs nozares produkcijas vērtība 1937. g. līdzinās 1,4 milj. latu.

Korķu darbnīcas pārstāvētas ar trim uzņēmumiem, kas nodarbina 134 personas ar 500 tūkst. latu bruto vērtību. Šai nozarē pirmskrizes gados darbojās 5 uzņēmumi ar pāri par 400 personām un apm.

3 milj. latu lielu ražojumu bruto vērtību. Pirmskrīzes gadu samērā plašie darbības apjomi izskaidrojami ar ievērojamu eksportu. Korķu rūpniecības ražojumu eksports 1929. gadā pārsniedza 1,2 tūkst. tonnas, bet pašreiz tas gandrīz pilnīgi izbeidzies. Korķu rūpniecība, atšķirībā no pārējām kokrūpniecības apakšnozarēm, pamatojas galvenā kārtā uz importējamām izejvielām. 1937. gadā korķu rūpniecība patērējusi apm. 500 ton. korķu koku mizas par 290 tūkst. latu. No iekšzemes materiāliem atzīmējami vienīgi iesaiņošanas līdzekļi. Dažos iepriekšējos gados līdztekus korķu koku mizai nelielos daudzumos importēti arī korķu atkritumi. Korķu koku miza ievesta gandrīz vienīgi no Portugales. Korķu rūpniecības produkcija 1937. gadā līdzinās 327 tonnas dažādu korķu 440 tūkst. latu vērtībā. Bez tam ražotas korķa izolācijas plātnes 55 tūkst. latu vērtībā.

Pārējām kokrūpniecības apakšnozarēm, atskaitot lietus un saules sargu rūpniecību, ir gandrīz pilnā apmērā amatniecības raksturs. Šai grupā atzīmējamas virpotāju darbnīcas, kurvju darbnīcas, suku darbnīcas, zārku darbnīcas, liestu un koka zoļu izgatavošanas uzņēmumi, apavu tapiņu darbnīcas, koka trauku darbnīcas, rotaļu un piemiņlietu uzņēmumi, dažādu virpotu izstrādājumu uzņēmumi, ratu, riteņu, ragavu un slieču darbnīcas, bilžu rāmju darbnīcas un citas.

Tiklab mežsaimniecībai, kā arī koku rūpniecībai un koku eksportam piekrīt ļoti liels svars valsts saimnieciskā dzīvē. Vienmēr jāievēro, ka mežos ieguldītais milzīgais tautsaimnieciskais vērtības un ka līdzšinējais valsts jaunbūves darbs lielā mērā veikts ar tām summām, kas valsts kasē ieplūdušas, mežus izmantojot. 1937. gadā eksporta kopvērtība sasniedza 261 milj. latu, bet kokmateriālu eksporta vērtība

bija 118 milj. latu, un koku izstrādājumu, finieņu un sērskociņu stiebrīņu, eksporta vērtība 24 milj. latu. Bez tam arī eksportam strādājošā papīrrūpniecība lielā mērā balstās uz mežos sagādājamām izejvielām. Ievērojama nozīme visas rūpniecības apmērā, tiklab nodarbinātības, produkcijas vērtības, kā arī ražošanā ieguldīto kapitālu ziņā piekrīt atsevišķām kokrūpniecības apakšnozarēm. Tāpēc arī saprotama valdības gādība un rūpes par koksaimniecības racionālāku izveidošanu un tās nostādīšanu zināma plāna nospraustās robežās. Vienmēr jāievēro, ka jau minētās koksaimniecības līdzšinējās attīstības gaitās vērotās nelabvēlīgās parādības, bet it sevišķi kokrūpniecības un koku tirdzniecības defekti ietekmējuši kokmateriālu starptautisko kotāciju un līdz ar to arī koku saimniecības fiskālo efektu. Koku tirdzniecības, bet it sevišķi koka eksporta lietu kārtošanai pieņemta rinda svarīgu likumu un atzinumu. Jau 1932. gadā noteikta eksporta koku šķirošanas kārtība zāģētiem skuju koku materiāliem. Koku eksporta koncentrēšanai solidu uzņēmēju rokās 1935. gadā izdots likums par koka materiālu eksportu, transitu un koku tirdzniecības aģentūru. Saskaņā ar likumu kokmateriālu eksports, transits, kā arī nodarbošanās ar aģentūru koka tirdzniecībā, atļauta vienīgi no Finanšu ministrijas licencētām firmām. Koksnes iekšzemes patēriņa ierobežošanai 1936. gadā pārgrozīta instrukcija par būvmateriālu izsniegšanu lauksaimniecības būvniecībai. Šo pārgrozījumu nolūks ir veicināt ugunsdrošu būvniecību, un saskaņā ar jauno kārtību Zemkopības ministrijai ierādītas tiesības piešķirt lauku būvniecības vajadzībām par pazeminātu cenu — līdz 50% no tirgus vērtības — ķieģeļus, kūdras izolācijas plātes un šiferi. Nopelni koku tirdzniecības un koku rūpnie-

cības stabilizēšanā piekrīt arī Latvijas tirdzniecības un rūpniecības kameras darbībai. Kameras attiecīgā sekcija jau 1936. gadā izstrādāja kastu daļu šķirošanas kārtību. Pēdējā stājās spēkā ar 1936. g. 1. oktōbri. 1937. gada 10. augustā publicēta kameras izstrādātā jaunā eksporta koku šķirošanas kārtība, kas satur noteikumus par zāģētu skuju koku materiāliem, ēvelētiem un tēstiem skuju koku materiāliem, apaļiem skuju koku materiāliem un tā tad arī par stutmalku un papīrmalku un par zāģētiem un apaļiem lapu koku materiāliem. Atzīmējami arī kameras nopelni koku tirdzniecības solidāku paņēmieni veicināšanā, stingri sekojot uzņemto saistību korrektaī pildīšanai. Turpinot kokrūpniecības ražojumu eksporta stabilizēšanu, 1936. gada decembrī pieņemti pārgrozījumi likumā par koka materiālu eksportu, transitu un koktirdzniecības aģentūru, attiecinot šā likuma noteikumus arī uz finieŗa eksportieŗiem un finieŗu eksporta tirdzniecības aģentiem. Koku materiālu eksporta stabilizēšanai Latvija pievienojusies Eiropas koku eksportieŗu konvencijai (ETEC). 1936. gadā saskaņā ar šo konvenciju Latvijai noteiktais kontingents ar 127 tūkst. standartu zāģētu materiālu eksportam — kastu daļas neieskaitot — kopējo Eiropas valstu kontingentu samazinot, pašreiz reducēts par tālākiem 15%.

Izveidojot nākotnē koksaimniecību pēc noteikta plāna, nāksies piegriezt vislielāko uzmanību koksnes krājumu racionālai, bet arī augstvērtīgai izmantošanai. Šai ziņā apskatāms jautājums par celulozas rūpniecības tālāku izveidošanu, koka vilnas un mākslīga zīda ražošanu.

Papīra un poligrafiskā rūpniecība.

Papīrrūpniecībā dominē lieli uzņēmumi. 1935. gada tirdzniecības un rūpniecības skaitīšanā uztverti 86 šīs nozares uzņēmumi ar 3,2 tūkst. nodarbinātām personām. Kārtējās statistikas uztverei minētā gadā pakļāvās 53 uzņēmumi ar 3,1 tūkst. personām. Statistikas uztverei nepakļāvās tikai 33 uzņēmumi, kas nodarbināja nedaudz vairāk kā 100 personas. Šie uzņēmumi ir ļoti sīki un to darbībai nepiekrīt atzīmējama loma papīrrūpniecības kopprodukcijā. Tāpēc papīrrūpniecības stāvokļa un attīstības raksturošanai var aprobežoties ar kārtējās statistikas materiālu analīzi.

Papīrrūpniecība 1933.—1936. gados.

G a d s	Uzņēmumu skaits	Nodarbināto personu sk. 1000	Ražojumu vērtība milj. ls	Neto produkcija milj. ls
1933.	37	2,1	12,3	5,8
1934.	39	2,4	12,0	7,7
1935.	53	3,1	14,6	8,4
1936.	57	3,3	17,9	10,4

1933. un 1936. gadu salīdzinājumā papīrrūpniecība uzrāda ļoti strauju attīstību. Tiklab uzņēmumu, kā tajos nodarbināto personu skaits pieaudzis vairāk nekā par 50%. Pavairojusies arī produkcijas vērtība. Papīrrūpniecības produkcija pašreiz jau ievērojami pārsniedz pirmskrīzes gadu augstāko līmeni. Produkcijas pieaugums šai ražojošā nozarē izskaidrojams ar vispārēju saimniecisku apstākļu uzlabošanu, bet it sevišķi ar uzlabotiem eksporta apstākļiem.

Papīrrūpniecība pieskaitāma zemes dabīgām ražotājām nozarēm. Tā pamatojas galvenā kārtā uz

bagātīgiem iekšzemes izejvielu krājumiem. Importētās izejvielas papīrrūpniecības ražojumu vērtībā ieņem samērā mazu lomu. 1936. gadam papīrrūpniecības izejvielu vērtība aprēķināta 5,6 miljonos latu, no šīs summas tikai 1,3 milj. latu, t. i. apm. 25% samaksāti par importētām izejvielām. Papīrrūpniecības ražošanas raksturs noteic samērā lielu uzņēmumu eksistenci šai nozarē. 1936. gadā no statistikas uztvertajiem 57 uzņēmumiem 12 uzņēmumi nodarbināja vairāk par 50 personām, pie kam visās *papīra fabrikās*, atskaitot vienu, nodarbinātība pārsniedza 50 personas; 20—49 strādniekus nodarbināja 8 uzņēmumi, bet mazāk par 20 strādniekiem — 37 uzņēmumi.

Papīrrūpniecība bija sasniegusi ļoti augstu produkciju 1929. un 1930. gados. Kopš minētā laika šai nozarē iestājās depresija, un 1933. gadu var atzīmēt kā šīs depresijas asākā izpauduma periodu. Šai ziņā apstākļi papīrrūpniecībā bija nelabvēlīgāki nekā visas rūpniecības caurmērā, kur 1933. gadā jau saskatāmas atzīmējamās atplaukuma pazīmes. Pēdējais izskaidrojams ar to, ka papīrrūpniecība vienmēr lielā mērā strādājusi eksportam. 1929. gadā eksportētas 12,9 tūkst. tonnas dažādu papīrrūpniecības ražojumu par 6,9 milj. latu. Eksporta lielā loma kļūst skaidra, ja ievēro, ka minētā gadā papīrrūpniecības neto produkcijas vērtība līdzinājās 12,1 milj. latu. 1936., 1937. gadā, eksporta apstākļiem tālāk uzlabojoties, papīrrūpniecības produkcija jau pārsniedza, daudzumos aprēķinot, 1929. un 1930. gadu labvēlīgos skaitļus. Papīrrūpniecības labvēlīgās attīstības tendences konstatējamās arī 1937. gadā. Saskaņā ar slimo kasu statistikas datiem nodarbinātība papīrrūpniecībā 1936. un 1937. gadu salīdzinājumā pieaugusi par 300 personām.

Produkcijas pieaugumu apliecina arī rūpniecības aktivitātes indeksi. Pielīdzinot 1930.—1933. gadu skaitļus 100, papīrrūpniecības produkcijas indekss 1936. gadā bija 157 punkti, bet 1937. gadā 160 punkti. Teikto apstiprina arī statistika par dažu svarīgāko ražojumu produkciju rūpniecības uzņēmumos ar 20 un vairāk strādniekiem. Saskaņā ar pēdējo, ķīmiskās cellulozas produkcija 1936. gadā līdzinājās 20 tūkst. tonnām, bet 1937. gadā — 26 tūkst. tonnām. Rotācijas papīra produkcija minēto gadu salīdzinājumā pieaugusi no 5,6 tūkst. tonnām līdz 6,1 tūkst. tonnām, iespējamā papīra lokšņu produkcija — no 3,2 līdz 3,8 tūkst. tonnām, rakstāmā papīra produkcija — no 3,9 līdz 4,3 tūkst. tonnām u. t. t. Aprādītās labvēlīgās attīstības tendences diemžēl nav konstatējamas 1938. gada sākumā. Nelabvēlīga konjunktūras veidošanās starptautiskajos tirgos pēdējā laikā sagādā arvien lielākas grūtības papīrrūpniecības ražojumu eksportam. Ievērojami samazinājušās netiekvien eksporta cenas, bet atsevišķos gadījumos arī neatkarīgi no pēdējām papīrrūpniecības ražojumu novietošana ārzemēs nav iespējama pieprasījuma trūkuma dēļ.

Papīrrūpniecības apakšnozares 1936. gadā.

Apakšnozare	Uzņēmumu skaits	Nodarb. personu skaits	Ražojumu bruto vērtība milj. Ls
Viša papīrrūpniecība	57	3.278	17,9
Tai skaitā:			
Cellulozas un papīra ražošana	8	2.216	14,6
Papīra apstrādāšana spec. vajadz.	5	83	0,5
Ķartonāžas darbnīcas	22	751	1,1
Čaulišu darbnīcas	7	60	0,3
Papīra kuļišu, aplokšņu u.t.t. darbn.	11	90	0,8
Jumta papes rūpniecība	4	78	0,6

Cellulozas un papīra ražošana ieņem noteicošu lomu papīrrūpniecības produkcijā. Lai gan šai

apakšnozarē nodarbināti tikai 8 uzņēmumi, tajos saistīti 70% no visā papīrrūpniecībā nodarbināto personu skaita, un minētie uzņēmumi dod pāri par 80% papīrrūpniecības produkcijas bruto vērtības. Papīrfabrikas visas ietelp lielo uzņēmumu grupā. Tikai vienā no šīs apakšnozares uzņēmumiem strādnieku skaits ir mazāks par 50. No minētām 8 papīrfabrikām tikai viena atrodas Rīgā, bet pārējās 7 koncentrētas Vidzemē.

Apskatot papīrfabriku stāvokli un darbību, vispirms jāapstājas pie cellulōzas ražošanas. Ar cellulōzas produkciju nodarbojas viens uzņēmums. Ražota tiek vienīgi sulfīta cellulōza, izlietojot egles papīrmalku, bet pa daļai arī šāļu malku. Pēdējās patēriņš ir samērā mazs. 1936. gadā cellulōzas ražošanai patērēti 130,5 tūkst. steru papīrmalkas un apm. 1 tūkst. m³ šāļu malkas. Cellulōzas produkcija 1936. gadā līdzinājās 20 tūkst. tonnām, bet 1937. gadā tā jau sasniedza 26 tūkst. tonnas. Produkcijas pieaugums izskaidrojams ar pēdējiem gadiem raksturīgo samērā labvēlīgo konjunktūru, un tās ietekmē cellulōzu ražojošais uzņēmums pacēlis produkcijas kapacitāti. Pēdējā pašreiz aprēķināta 35 tūkst. tonnas gadā. Konjunktūras pasliktināšanās, kas konstatējama 1938. gada sākumā, domājams pagaidām kavēs minētās kapacitātes, pilnīgu izmantošanu. Arī cellulōzas cenas pašreiz uzrāda slīdošu tendenci. Cellulōzas fabrika tehniskā ziņā ir samērā labi nostādīta, un tā netikvien apmierina pilnā apjomā iekšzemes patēriņu, bet strādā arī eksportam. 1928. gadā cellulōzas eksports pārsniedza 7 tūkst. tonnas, bet kopš minētā gada tas pakāpeniski slīdēja, un 1931. gadā līdzinājās vairs tikai 1,7 tūkst. tonnām. 1934. gadā eksports no jauna sasniedza 5 tūkst. tonnas, pēc tam, sakarā ar pieaugušo patēriņu iekšze-

mē, atkal strauji samazinājās. 1937. gadā cellulōzas eksports jau sasniedza 7,8 tūkst. tonnas 1,6 milj. latu vērtībā. Izejot no iekšzemes patēriņa apmierināšanas interesēm, iespējama vēl tālāka cellulōzas eksporta pacelšana, bet pēdējais atkarāsies no starptautiskās konjunktūras. Cellulōzas nodrošināšanai ar cenu ziņā pieņemamām izejvielām, sākot ar 1938. g. 1. janvāri, eksportējamai papīrmalkai noteikta izvedmuita Ls 5 par steru, bet, cenu tālākai stabilizēšanai iekšzemē, valdība nodrošina cellulōzas rūpniecību ar papīrmalku no valsts mežiem par izņēmuma cenām.

Līdztekus ķīmiskai cellulōzai papīra ražošanai kā izejviela tiek izlietota arī koka masa. Pēdējās ražošanai 1936. gadā izlietoti 48 tūkst. steru papīrmalkas, un koka masas produkcija minētā gadā līdzinājās 12,7 tūkst. tonnu. 1937. gadā koku masas produkcija pēc iepriekšējiem aprēķiniem būs pieaugusi apm. līdz 20 tūkst. tonnām. Neskatoties uz samērā straujo iekšzemes papīrrūpniecības attīstību, arvien augošu tendenci uzrāda arī papīra malkas eksports. 1933. g. eksportētas 180 tūkst. tonnas papīra malkas, 1935. gadā 108 tūkst. tonnas, 1936. gadā 144 tūkst. tonnas, bet 1937. g. 469 tūkst. tonnas.

Ārkārtīgi straujais eksporta pieaugums izskaidrojams galvenā kārtā ar pastiprinātiem privātu mežu izcirtumiem, bet daļai arī ar ārkārtējo eksportu, ko izsauca paredzamā eksportmuita. 1938. g. janvārī eksportētas 2,9 tūkst. tonnas papīrmalkas.

No 8 papīrfabrikām 5 uzņēmumos konstatējama papīra ražošana un 5 uzņēmumos papes ražošana. Papi jumtu fabrikām ražo tikai 2 uzņēmumi. Koku masa tiek ražota visās 8 fabrikās. Ražotā koka masa tiek pārstrādāta uz vietas papē un papīrā, un tās tālākpārdošana notiek tikai izņēmuma gadīju-

mos. 1936. gadā papīrrūpniecībā patērēti 177 tūkst. steru papīrmalkas 1,2 milj. latu vērtībā un 1 tūkst. m³ šāļu malkas. Bez tam patērēta 1,1 tūkst. tonnas veca papīra 30 tūkst. latu vērtībā. Vecs papīrs patērēts gandrīz vienīgi iesaiņojamā papīra ražošanai, jo tas parasti ir apdrukāts un to nevar balināt. Tālāk patērētas 285 tonnas linu lupatu 107 tūkst. latu vērtībā. Linu lupatas patērē galvenā kārtā cigarešu papīra ražošanai, bet atsevišķos gadījumos arī dažu sevišķi smalku šķirņu papīru izgatavošanai. Linu lupatu patēriņš papīrrūpniecībā uzrāda augošu tendenci, jo pēdējā laikā pieaug cigarešu papīra eksports. Sakarā ar to rodas grūtības linu lupatu piegādē, jo pēc lietpratēju aprēķiniem iekšzemē iespējams sasāstīt ne vairāk par 300 tonnām lupatu gadā. Atlikumu nākas importēt. Produkcijai iespējams izlietot vienīgi lupatas, ko dod samērā rupji linu audumi. Tādas nāk galvenā kārtā no Latgales. Pārstrādāšanai nav derīgas tādas linu lupatas, kas izlietošanai dažādiem tehniskiem nolūkiem impregnētas, darvotas vai citādi ķīmiski apstrādātas. Kokvilnas lupatu patēriņš papīrrūpniecībā 1936. gadā līdzinājās 106 tonnām. Pēdējās izlieto galvenā kārtā juntu papes un sausināmā papīra ražošanai. Bez uzskaitītām 1936. gadā patērētas vēl apmēram 320 tonnas dažādu citu lupatu, galvenā kārtā pusvilnas. Arī pēdējās izlietotas juntu papes ražošanai. No pārējām papīrrūpniecības izejvielām atzīmējami dolomīti, kaļķis, ādu līme, krīts, stērķele un citi. Papīrfabrikās 1936. gadā patērēto iekšzemes izejvielu vērtība bija 2,8 milj. latu. Importēto izejvielu vērtība minētā gadā bija 1,1 milj. latu. Pēdējās dominē dažādas ķīmikālijas, piemēram, sērs, kaolīns, alauns, allumīnija sulfāts, soda, sveķi, sveķu līme, dažādas krāsvielas u. t. t. Sveķu imports izskaidrojams ar to, ka

iekšzemes skuju koki dod pārāk tumšas krāsas sveķus un pie tam samērā nelielos daudzumos, kas sadārdzinātu to produkciju. No importētām izejvielām atsevišķi atzīmējama sulfāta cellulōza. Pēdējo izlieto sevišķi izturīgu papīra šķirņu ražošanai un it sevišķi papīra ražošanai cementa maisiem. Sākot ar 1938. gadu, paredzēta cementa maisu izgatavošana no importēta, sevišķi izturīga papīra.

Papīrrūpniecības ražojumos vispirms atzīmējams rotācijas papīrs. Pēdējā produkcija 1936. gadā bija 5,6 tūkst. tonnas, 1,2 milj. latu vērtībā; 1937. gadā rotācijas papīra produkcija jau sasniedza 6,1 tūkst. tonnas. Rotācijas papīru patērē vienīgi iekšzemē, un produkcijas pieaugums izskaidrojams ar arvien augošu laikrakstu tirāžu. Laikrakstu iespiešanai, līdztekus rotācijas papīram, nelielos daudzumos patērē arī lokšņu papīru. Tā patēriņš minētām vajadzībām 1937. gadā sasniedza 515 tonnas. Iespiedlokšņu papīra produkcija 1936. gadā bij 3,2 tūkst. tonnas 1,5 milj. latu vērtībā, bet 1937. gadā tā jau sasniedza 3,8 tūkst. tonnas. Rakstāmpapīra produkcija 1936. gadā līdzinājās 3,9 tūkst. tonnām 1,7 milj. latu vērtībā, bet 1937. gadā — 4,3 tūkst. tonnām. Iesaiņojamā papīra produkcija no 13,7 tūkst. tonnām 1936. gadā pieauga līdz 14,2 tūkst. tonnām 1937. gadā. No pārējiem papīrrūpniecības 1936. gada ražojumiem atzīmējami vēl sekojošie: čaulišu papīrs — 247 tonnas par 734 tūkst. latu, pergaments — 396 tonnas 267 tūkst. latu vērtībā, lignīns — 159 tonnas 131 tūkst. latu vērtībā, kartons — 313 tonnas 276 tūkst. latu vērtībā, brūnā pape — 1,4 tūkst. tonnas 464 tūkst. latu vērtībā, baltā pape — 300 tonnas par 96 tūkst. latiem. Zīmējoties uz papīra tehnisko izgatavošanu, jānorāda, ka cellulōza tirā veidā papīra ražošanai pielietota reti. Parasti tai pie-

jauc koka slīpējumu, kā arī dažāda veida lupatas vai vecu papīru. Piemēram, rotācijas papīrs tiek izgatavots galvenā kārtā no koka masas, un tas satur cellulōzu 35—40% no svara. Arī rakstāmpapīra izgatavošanai atsevišķos gadījumos izlieto līdz 60% koku slīpējumu un apm. 40% cellulōzu. Labāko šķirņu papīra ražošanā izlietotās cellulōzas procents ir samērā augstāks.

Pēdējā laikā apsvērts arī projekts par sulfāta cellulōzas fabrikas ierīkošanu Ventspilī. Attiecīgi ar šā plāna realizēšanu saistītie tehniski aprēķini pa daļai jau veikti.

Papīrrūpniecība, tieši *eksporta* ziņā, pieskaitāma pie svarīgākām rūpniecības nozarēm. Papīra eksports uzrāda arvien augošus skaitļus. 1931. gadā eksportētas 4,3 tūkst. tonnas dažādu papīrrūpniecības ražojumu, 1933. gadā 6,4 tūkst. tonnas, 1935. gadā 9,8 tūkst. tonnas, 1936. gadā jau 12 tūkst. tonnas, un 1937. gadā papīra, kartona un papes eksports sasniedza 13,1 tūkst. tonnas 5,6 milj. latu vērtībā. Papīru eksportē uz 52 valstīm, un pie tam lielā mērā arī uz tādām, ar kuŗām mūsu ārējās tirdzniecības sakari, bet it sevišķi eksporta attiecības nav pārāk dzīvas. Tas izskaidrojams lielā mērā ar papīrrūpniecības ražojumu priekšzīmīgu kvalitāti un ilgos gados nodibinātām labām veikala attiecībām. No atsevišķām eksportējamām papīra šķirnēm vispirms atzīmējams iesaiņojamā papīra eksports. 1936. gadā eksportētas 6,9 tūkst. tonnas iesaiņojamā papīra par 1,5 milj. latu. Kā galvenie iesaiņojamā papīra noņēmēji atzīmējami Lielbritānija, Polija, Ēģipte, Austrālija, Ķīna, Dienvidāfrikas savienība un rinda aizjūras valstu. Tālāk atzīmējams rakstāmā papīra eksports. 1936. gadā eksportētas 2,3 tūkst. tonnas rakstāmā papīra par 662 tūkst. latu. Kā tā galvenie

noņēmēji atzīmējami Ēģipte, Dienvidafrikas savienība, Malaja, Indija, Ceilona un citas valstis. Rakstāmā papīra eksports uzrāda strauji augošu tendenci, jo 1934. gadā tas sasniedza tikai 355 tonnas. Augošu tendenci uzrāda arī cigarešu papīra eksports. 1934. gadā eksportētas 38 tonnas, bet 1936. gadā 141 tonna. 1937. gadā cigarešu papīra eksports pieaudzis vēl tālāk, un iespējams, ka 1938. gadā, sakarā ar eksportu uz SPRS, izvedumu kopsumma jau tuvosies 300 tonnām. Pieaugumu uzrāda arī papes eksports, kas 1936. gadā jau sasniedzis 140 tonnas 112 tūkst. latu vērtībā. Strauji attīstās plānā papīra, t. i. kopējamā un zīda papīra eksports. Pēdējais 1936. gadā jau sasniedza 602 tonnas par 150 tūkst. latu.

Apskatot *papīra izstrādājumu rūpniecību*, vispirms jāapstājas pie tās uzņēmumu grupas, kas ražo *papīru dažādām speciālām vajadzībām*. Minētā apakšgrupa 1936. g. aptvēra 5 uzņēmumus ar 83 nodarbinātām personām un 502 tūkst. latu ražojumu brutovērtību. Šīs apakšgrupas ražojumos vispirms atzīmējams chrōmpapīrs — 160 tonnas 166 tūkst. latu vērtībā, spodrūpāpīrs — 27 tonnas 62 tūkst. latu vērtībā, parafinapīrs — 33 tonnas 34 tūkst. latu vērtībā, ogļpapīrs — 3,6 tonnas 45 tūkst. latu vērtībā. Bez tam mazākos daudzumos ražoti vēl daži citi papīra izstrādājumi speciālām vajadzībām. Šai apakšgrupā patērētas dažādas izejvielas par 244 tūkst. latu, no kādas summas 173 tūkst. latu krīt uz papīru, bet atlikums pa lielākai daļai uz dažādām importētām ķīmikālijām.

Kartonāžu rūpniecībā darbojas 22 uzņēmumi ar 751 nodarbināto personu un 1,1 milj. latu ražojumu brutovērtību. Šī ir lielākā papīrizstrādājumu apakšnozare, pie kam, atskaitot vienu uzņēmumu, visi pā-

rējie uzņēmumi novietoti Rīgā. Kartonāžas rūpniecība patērē gandrīz vienīgi iekšzemes izejvielas, un pēdējo vērtība 1936. gadā bija 423 tūkst. lati, salīdzinot ar 25 tūkst. latu importēto izejvielu vērtību. Iekšzemes izejvielās dominē papīrs, pape, līme un audumi, bet importētās izejvielās — dažādas ķīmiskālijas. Kartonāžas rūpniecības ražojumos atzīmējama kartonāža — 1055 tūkst. latu vērtībā, tekstilhilzes un spoles — 41 tūkst. latu vērtībā un daži sīkāki ražojumi.

Čaulišu rūpniecība aptver 7 uzņēmumus ar 60 nodarbinātām personām un 296 tūkst. latu ražojumu bruto vērtību. Šī apakšnozare aptver tikai tos čaulišu uzņēmumus, kas savus ražojumus pārdod brīvā tirgū. Šai apakšgrupā nodarbināta 41 čaulišu mašīna, un to produkcija 1936. gadā sasniedza 241 milj. gabalu. Samērā daudz lielāku produkciju uzrāda čaulišu izgatavošanas apakšnozares, kas pastāv pie tabakas fabrikām. Šādas apakšnozares 1936. gadā konstatētas pie 10 tabakas fabrikām ar 90 nodarbinātām čaulišu mašīnām un 1084 milj. gabalu lielu čaulišu produkciju. Tabakas un papirosu fabrikas izgatavo čaulītes vienīgi pašu uzņēmumu vajadzībām, un tās pārdošanā neparādās. Čaulišu produkcijas kustību raksturo sekojoši skaitļi: patstāvīgos čaulišu izgatavošanas uzņēmumos 1933. gadā ražoti 217 milj. čaulišu, bet 1936. gadā to skaits pieaudzis līdz 241 milj. gabalu; tabakas un papirosu fabrikās 1933. gadā ražoti 977 milj. papirosu, bet 1936. gadā to skaits pieaudzis līdz 1084 milj. gabalu. Salīdzināmā periodā čaulišu produkcija pieaugusi apm. par 130 milj. gabalu. Patstāvīgi strādājošo čaulišu uzņēmumu skaits nav liels, bet daļa no tiem tomēr uzrāda niecīgu produkciju, un to eksistence, ņemot vērā

šai nozarē nepieciešamo administratīvo uzraudzību, nav visai racionāla.

Papīra kulīšu un aplokšņu rūpniecībā darbojas 11 uzņēmumi ar 90 strādniekiem un 800 tūkst. latu lielu produkcijas brutovērtību. Minētā nozare patērējusi 1936. gadā par 544 tūkst. latiem izejvielas; no šīs summas 530 tūkst. latu samaksāts par papīru, bet atlikums par līmvielām. No produkcijas atzīmējamās papīra kulītes — 1,1 tūkst. tonnu 540 tūkst. latu vērtībā, aplokšnes — 22 milj. gab. 204 tūkst. latu vērtībā un mazākos daudzumos papīra salvetes, mežģīnes un citi ražojumi.

Jumtu papes rūpniecībā darbojas 4 uzņēmumi ar 78 nodarbinātām personām un 590 tūkst. latu produkcijas brutovērtību. Šai apakšnozarē nepieciešamo jēlpapī izgatavo tikai divi uzņēmumi. Jumtu papes rūpniecība 1936. gadā patērējusi dažādas iekšzemes un ārzemju izejvielas par 325 tūkst. latiem. Iekšzemes izejvielu vērtība līdzinās 192 tūkst. latiem, un pēdējā ar 162 tūkst. latiem dominē jēlpape, bet ievērojamos daudzumos patērēta arī akmeņogļu darva. Importētās izejvielās dominē akmeņogļu pikis, akmeņogļu darva, bitūmens, karbolinejs un citas ķīmikālijas. No ražojumiem atzīmējama darvota pape — 123 tūkst. ruļļu 504 tūkst. latu vērtībā un nedarvota pape — 82 tūkst. ruļļu 69 tūkst. latu vērtībā.

Papīrrūpniecība pieskaitāma dabīgām rūpniecības nozarēm, un tai ir plašas tālākas izveidošanās izredzes, it sevišķi zīmējoties uz eksporta nozarēm. Iekšzemes patēriņš jau pašreiz gandrīz pilnos apmēros apmierināts ar iekšzemes produkciju. 1937. gadā papīrrūpniecības izstrādājumu imports bija tikai 313 tonnas par 807 tūkst. latu. Importēts gal-

venā kārtā pergaments, chrōma papīrs un gaismas jūtīgais papīrs.

Poligrafiskā rūpniecība pieskaitāma nozarēm, kur dominē samērā sīki uzņēmumi. 1935. gada skaitīšanā šai nozarē konstatēts 801 uzņēmums ar 4 tūkst. nodarbinātām personām. Kārtējās statistikas uztverei minētā gadā pakļāvās 150 uzņēmumi ar 3,2 tūkst. nodarbinātām personām un 12,2 milj. latu ražojumu brutovērtību. Lai gan kārtējās statistikas uztverei pakļaujas tikai 20% no poligrafiskās rūpniecības uzņēmumu skaita, tomēr, ievērojot to, ka šais uzņēmumos nodarbināti pāri par 80% no visas nozares strādniekiem, var aprobežoties ar kārtējās statistikas datiem poligrafiskās rūpniecības stāvokļa un attīstības raksturošanai. Tieši poligrafiskā rūpniecībā lielākie uzņēmumi uzrāda samērā augstāku produkcijas vērtību uz vienu nodarbināto strādnieku.

Poligrafiskā rūpniecība 1933.—1936. gados.

G a d s	Uzņēmumu skaits	Nodarbinātās personas tūkst.	Ražojumu vērtība milj. ls	Neto produkcija milj. ls
1933.	153	2,9	11,3	7,4
1934.	157	3,2	12,3	8,1
1935.	150	3,2	12,2	8,2
1936.	147	3,3	13,6	9,1

Pēdējā laikā poligrafiskā rūpniecība sekmīgi attīstās. Salīdzinot ar 1933. gadu, pieaugusi tiklab šīs nozares nodarbinātība, kā arī produkcijas vērtība. Saskaņā ar slimo kasu statistikas datiem nodarbinātība poligrafiskā rūpniecībā turpinājusi augt arī 1937. gadā. Aktīvitātes indeksi 1936. un 1937. gadu salīdzinājumā gan uzrāda nelielu samazināšanos. Poligrafiskās rūpniecības attīstībai ir ne tikai saimnieciska, bet lielā mērā arī kultūrāla nozīme. Šī nozare strādā vienīgi iekšzemes tirgum, tādēļ

no tās attīstības var spriest par kultūrālās dzīves, ciktāl tā izpaužas rakstniecībā un žurnālistikā, augšanu un veidošanos. Starptautiskā statistika liecina, ka iespiesto grāmatu ziņā uz 1 iedzīvotāju Latvija ieņem ļoti augstu vietu, salīdzinājumā ar citām valstīm. Atzīmējams arī, ka visus pēdējos gadus iespiesto grāmatu skaits un laikrakstu tirāža aug. 1933. gadā iespiesta 821 grāmata ar 124 tūkst. lappusēm un 1,9 milj. lielu tirāžu. 1936. gadā iespiesto grāmatu skaits jau sasniedza 1,6 tūkst., to lappušu skaits — 232 tūkst., bet tirāža — 4 milj. eksemplāru. Pieaugumu uzrāda arī žurnālu un laikrakstu tirāža. It sevišķi tas attiecināms uz 1937. gadu. *Šai ziņā neatsverams nopelns piekrit Valsts un Ministru Prezidenta Dr. K. Ulmaņa 1935. g. 28. janvāra draudzīgajam aicinājumam.*

Poligrafiskās rūpniecības svarīgākās apakšnozares 1936. gadā.

A p a k š n o z a r e	Uzņēmumu skaits	Nodarbināto personu skaits	Ražojumu bruto vērtība milj. lš
Visa poligrafiskā rūpniecība	147	3346	13,5
Tai skaitā:			
Burtu lietuves un cinkograf. uzņēmumi	5	87	0,3
Tipolitografijas	124	2891	11,9
Tapēšu fabrikas	1	26	0,2
Kantorgrāmatu fabrikas	3	173	0,8
Grāmatsietuves	13	157	0,3

Poligrafiskā rūpniecībā dominē *tipolitografijas* tiklab šo uzņēmumu skaita ziņā, kā arī nodarbinātības un produkcijas vērtības ziņā. Tipolitografiju skaits turpinājies augt visus pēdējos gadus, bet it sevišķi tieši pēdējā laikā pieaugusi tipolitografiju nodarbinātības intensitāte. Valsts statistiskās pārvaldes aprēķinātie strādnieku nostrādāto stundu indeksi liecina, ka pie 1930.—1933. gadu bāzes 1932. gadā indekss izteikts ar 100 punktiem, 1935. gadā ar

139 punktiem, bet 1936. gadā jau ar 159 punktiem. It sevišķi vēl piezīmējams, ka pēdējos gados vairākas spiestuves modernizētas, uzstādot jaunas ātri un precīzi strādājošas mašīnas un pārkārtojot uzņēmumu darbību. Saliekamās mašīnas 1936. gadā konstatētas 28 spiestuvēs. Minētā gadā tipografijās nodarbinātas 138 vārstspiedes, 201 ātrspiede, 122 rokas spiedes un 11 rotācijas mašīnas. Daļa tipolitografiju arī pēdējā laikā nav bijusi nodarbināta pilnā apmērā, un līdz ar to šīs nozares mašīnu skaits ir vēl lielāks par uzrādīto. Arī tipolitografijās samērā racionālāku darbību uzrāda lielākie uzņēmumi. 1936. gadā no statistikas kārtējai kontrolei pakļautiem 124 uzņēmumiem tikai 24 spiestuvēs strādnieku skaits pārsniedza 20, bet minētie uzņēmumi deva vairāk kā 80% no visas nozares brutoprodukcijas vērtības. Lielākajos uzņēmumos, t. i. tādos, kas nodarbina 50 un vairāk strādnieku, uz 1 personu aprēķināta ražojumu vērtība bija 5 tūkst. lati, turpretī vidējos uzņēmumos tā sasniedz tikai 3,4 tūkst. latus, bet mazākajās spiestuvēs, kas nodarbina no 1—19 strādniekiem, produkcijas vērtība nepārsniedza 2,8 tūkst. latus uz personu. Vēl mazāka, protams, ir produkcijas bruto vērtība kārtējās statistikas neuztvertajos uzņēmumos.

1936. gada kārtējā statistika atzīmē 5 *burtu lietuves* ar 87 nodarbinātām personām un 299 tūkst. latu ražojumu brutovērtību. Burtu lietuvis un cinkografiju uzņēmumu skaits un tāpat to darbības apjomi atzīmējamas svārstības neuzrāda. Salīdzinot ar 1933. gadu, šai apakšnozarē klāt nācis tikai viens uzņēmums, bet nodarbinātība pieaugusi par 25 personām.

Tapēšu fabriku apakšnozarē darbojas tikai 1 uzņēmums ar 26 nodarbinātām personām un 200 tūkst.

latu ražojumu brutovērtību. Tapēšu rūpniecība attīstījies tikai pēdējos gados, pie kam tiek ražotas samērā vienkāršākas kvalitātes tapētes. 1931. gadā tapēšu imports sasniedza 192 tonnas, bet 1936. gadā tas noslīdēja līdz 11 tonnām. 1937. gadā, sakara ar pastiprināto būvniecību, tapēšu imports pieaudzis līdz 33 tonnām. Atzīmējams, ka, sākot ar 1933. g., pakāpeniski izveidojās tapēšu eksports. 1936. gadā tas jau sasniedza 74 tonnas, bet 1937. gadā 116 tonnas par 86 tūkst. latiem. Tapētes eksportē vienīgi uz Igauniju un Lietuvu. Eksporta skaitļi nav sevišķi lieli, bet pašreizējās tapēšu produkcijas apmēros tie ieņem atzīmējamu vietu.

Kantorgrāmatu fabrikas 1936. gada kārtējā statistikā atzīmētas 3, ar 173 nodarbinātām personām un 833 tūkst. latu lielu ražojumu bruto vērtību. Kantorgrāmatu rūpniecība salīdzināmā periodā svārstības neuzrāda. Apmēram līdzīgu attīstības pakāpi kā pašreiz tā ieņēma arī 1933. gadā. Šī nozare strādā vienīgi iekšzemes tirgum, un pēdējā prasības tā apmierina gandrīz pilnos apmēros.

Kārtējā statistika atzīmē 13 *grāmatniecības* ar 157 nodarbinātām personām un 280 tūkst. latu produkcijas bruto vērtību. Sakarā ar pastiprinātu grāmatrūpniecības attīstību arī minētā nozarē konstatējams ievērojams produkcijas pieaugums. 1933. g. šīs apakšnozares uzņēmumu skaits bija tāds pats, turpretī tie nodarbināja tikai 100 personas; produkcijas bruto vērtība bija 150 tūkst. latu. Jāpiezīmē, ka kārtējā statistika uztver tikai nelielu daļu grāmatniecības. 1935. gada tirdzniecības un rūpniecības skaitīšanā konstatēta 101 grāmatniecība ar 270 nodarbinātām personām. Gandrīz 40% no grāmatniecībā nodarbināto personu skaita paliek ārpus kārtējās statistikas uztveres. No pēdējā jāsecina,

ka kārtējās statistikas aprādītie šīs apakšnozares produkcijas apmēri ievērojami paaugstināmi, un tie katrā ziņā pārsniegs 400 tūkst. latu gadā. Grāmatietuves pieskaitāmas ļoti nozīmīgiem amatniecības uzņēmumiem, un pie tam tādiem, kam arī nākotnē ir paliekošas un plašākās attīstības iespējas.

Pārējām poligrafiskās rūpniecības apakšnozarēm piekrīt mazāka loma šīs rūpniecības nodarbinātības un produkcijas vērtības ziņā.

Pārtikas un garšvielu rūpniecība.

Pārtikas un garšvielu rūpniecība pieskaitāma rūpniecības lielākām nozarēm. Uzņēmumu skaita un produkcijas bruto vērtības ziņā šī nozare ieņem pirmo vietu, bet nodarbināto personu ziņā to pārspēj vienīgi tekstilrūpniecība. Saskaņā ar 1935. gada tirdzniecības un rūpniecības skaitīšanas datiem pārtikas un garšvielu rūpniecībā ietilp 10% no kopējā rūpniecības uzņēmumu skaita un 13% no rūpniecībā kopsummā nodarbināto personu skaita. 1935. gada skaitīšanā pārtikas un garšvielu rūpniecībā uztverti 3152 uzņēmumi ar 18,6 tūkst. nodarbinātām personām. Kontrolei pakļautā rūpniecībā tajā pašā laikā konstatēti 1953 uzņēmumi ar 17,1 tūkst. nodarbinātām personām. Lai gan kontrolei pakļautā šīs nozares daļa aptver tikai 62% no kopējā nozares uzņēmumu skaita, kontrolei pakļauto uzņēmumu attīstība ir pietiekoši raksturīga visas nozares attīstības analīzei, jo šais uzņēmumos saistīti 92% no visā pārtikas un baudvielu rūpniecībā nodarbināto strādnieku skaita. Jāievēro, ka samērā lielākie uzņēmumi uzrāda parasti augstāku produkcijas vērtību. Kārtējās statistikas uztverei nepakļauto uzņēmumu

grupā ietelp galvenā kārtā maiznīcas un konditorejas, tauku kausētavas, lopu un putnu kautuves, dažas ļoti sīkas vīndarītavas un minerālūdeņu iestādes.

Pārtikas un garšvielu rūpniecība 1933.-1936. gados.

G a d s	Uzņēmumu skaits	Nodarbināto personu skaits 1000	Ražojumu vērtība milj. Ls	Neto produkcija milj. Ls
1933.	1.614	14,1	103,3	34,8
1934.	1.798	16,0	110,1	42,7
1935.	1.953	17,1	122,7	45,1
1936.	1.886	16,6	137,5	40,6

1933. un 1935. gadu salīdzinājumā pārtikas un garšvielu rūpniecībā vērojama strauja attīstība. Minētājā laikā pieaugumu uzrāda tiklab uzņēmumu, kā arī tajos nodarbināto personu skaits, un pieaugusi arī visas nozares produkcijas vērtība. 1935. un 1936. gadu salīdzinājumā konstatējama pretēja attīstība. Uzņēmumu skaits samazinājies par 3,4%, bet tajos nodarbināto personu skaits — par 2,8%. Uzņēmumu skaita samazināšanās izsaukta galvenā kārtā ar pienotavu darbības iecirkņu pārkārtošanu, likvidējot apm. 50 tādas pienotavas, kuŗu darbība bez traucējumiem varēja tikt pārnesta uz tuvumā novietotām citām pienotavām. Nodarbinātības samazināšanās turpretim izskaidrojama galvenā kārtā ar dzirnavu apgrozījumu samazināšanos, kā arī ar nodarbinātības samazināšanos cukura rūpniecībā. Nodarbinātības slīdēšanai pārtikas un garšvielu rūpniecībā 1936. gadā bija pārejošs raksturs, un 1937. gadā minētā nozare uzrāda jaunu nodarbinātības un produkcijas pieaugumu. Sākot ar 1934. gadu apstākļi pārtikas un garšvielu rūpniecībā bijuši ļoti labvēlīgi, jo, pieaugot tautas ienākumiem, līdztekus cēlušās arī iedzīvotāju pirkšanas spējas, un

pēdējās galvenā kārtā ceļ arī pārtikas vielu patēriņu. Statistika liecina, ka Latvija pārtikas vielu patēriņa ziņā visus pēdējos gadus ieņem vienu no pirmajām vietām pasaulē un pirmo vietu Eiropā.

Pārtikas un garšvielu rūpniecība pieskaitāma pie nozarēm, kur dominē samērā sīki uzņēmumi. No kopējā minētā nozarē saistītā strādnieku skaita vairāk kā puse nodarbināta uzņēmumu grupā, kurā nodarbinātība uz 1 uzņēmumu nepārsniedz 19 personas. Samērā lielāki uzņēmumi sastopami vienīgi saldumrūpniecībā, zivju konservu rūpniecībā, cukurrūpniecībā, tabakas rūpniecībā un alus rūpniecībā. Visā nozarē uz 1 uzņēmumu vidējais nodarbināto personu skaits līdzinās 9. Sevišķi sīki nodarbinātības ziņā ir dzirnavrūpniecības uzņēmumi. Minētā apakšnozarē nodarbinātība 1 uzņēmumā līdzinās caurmērā tikai 3 personām. Pateicoties galvenā kārtā pienotavu darbības racionālizācijai, 1933. un 1936. gadu salīdzinājumā visas nozares caurmērā sadrumstalotības procesa attīstība nav vērojama. Lai gan minētajā laikā nākuši klāt 272 uzņēmumi, tomēr nodarbinātības pieaugums uzrāda apm. līdzīgu relāciju.

1935. un 1936. gadu salīdzinājumā konstatējamā pretējā attīstība ražojumu bruto vērtībā un ražojumu neto vērtībā savukārt lielā mērā izskaidrojama ar atsevišķu apakšnozaļu, galvenā kārtā pienesaimniecības uzņēmumu, racionālizāciju un ar to saistīto ražošanas izdevumu samazināšanos.

1937. gadā konstatējama pārtikas un garšvielu rūpniecības tālāka attīstība. Saskaņā ar slimo kases statistikas datiem nodarbinātība minētajā nozarē, 1936. un 1937. gadu salīdzinājumā, augusi no 14,5 līdz 15,2 tūkst. personām. Pieaugumu uzrāda arī šīs nozares aktivitātes indeksi 1936. un 1937. ga-

du attiecīgos mēnešos. Pārtikas un garšvielu rūpniecības aktivitātes mēnešu indekss 1936. gada novembrī atzīmēts ar 225 punktiem, bet decembrī ar 214 punktiem. Turpretim 1937. gada novembrī indekss līdzinājās 272 punktiem, bet decembrī — 264 punktiem. Sevišķi strauju produkcijas pieaugumu 1937. gadā atzīmē saldumu rūpniecība un alus rūpniecība.

Pārtikas un garšvielu rūpniecība pieskaitāma dabīgām rūpniecībām, jo tā pamatojas galvenā kārtā uz iekšzemes izejvielām. Pēdējās sastāda apmēram 90% no kopējās patērēto izejvielu vērtības. Importētās izejvielas patērē galvenā kārtā saldumrūpniecībā un tabakas rūpniecībā, bet pa daļai arī alus darītavās.

Pārtikas un garšvielu importa un eksporta attiecības raksturo sekojoši skaitļi.

Gads	Imports		Eksports	
	1000 to	1000 ls	1000 to	1000 ls
1933.	58,9	7,4	22,2	25,1
1934.	60,0	5,6	72,7	22,1
1935.	46,8	4,7	189,7	33,2
1936.	47,6	6,8	120,9	38,1
1937.	108,5	24,5	29,5	54,8

Importā parasti dominē dažādas garšvielas, augļi, siļķes, sāls, koloniālpreces, rauši. 1937. gadā konstatētais pārtikas vielu importa pieaugums galvenā kārtā izskaidrojams ar kviešu importu, kā arī ar pastiprinātiem siļķu ievadumiem. Pārtikas vielu eksportā pirmo vietu ieņem sviests, bet ievērojamos daudzumos eksportēti arī zivju konservi un saldumrūpniecības ražojumi. Atsevišķos gados atzīmējams arī labības eksports.

Rīgā novietoti apmēram 15% no kopējā šīs nozares uzņēmumu skaita, pie kam minētajos uzņē-

mumos nodarbināti apm. 50% no pārtikas un garšvielu rūpniecībā kopsummā saistīto darba roku skaita. Šajā ziņā minētās nozares uzņēmumu ģeografiskā novietne uzrāda samērā labvēlīgu ainu, kas ievērojami atšķiras no visas rūpniecības caurmērā konstatējamās uzņēmumu centralizācijas galvas pilsētā. Pēdējais izskaidrojams galvenā kārtā ar to, ka šai nozarē ietelp liels skaits dzirnavu, pienotavu, spirta dedzinātavu, lopkautuvju un citu uzņēmumu, kas pēc sava rakstura dabīgi piesaistīti pie laukiem.

Pārtikas un garšvielu rūpniecības svarīgākās apakšnozares 1936. gadā.

A p a k š n o z a r e	Uzņēmumu skaits	Nodarbināto personu skaits	Ražošanu bruto vērtība milj. Ls
Visa nozare	1.886	16.622	137,5
Tāi skaitā:			
Dzirnavas	923	2.422	6,6
Maiznīcas un konditorejas	183	1.791	12,2
Saldumu fabrikas	31	2.367	11,3
Zivju konservu fabrikas	14	527	2,4
Gaļas konservu fabrikas (ari desas)	164	1.109	7,1
Lopu kautuves	11	376	6,2
Piena rūpniecības uzņēmumi	330	2.792	46,9
Zarnu slīmētavas	6	80	0,5
Ogu, augļu un dārz. konservu uzņēm.	12	245	0,8
Kartupeļu cietes un sīrupa fabrikas	26	187	1,1
Cukura fabrikas	3	1.140	13,3
Spirta rūpniecības uzņēmumi	59	879	7,1
Rauga darītavas	4	222	1,9
Līķieņu un vīnu darītavas	9	84	1,4
Alus darītavas	28	823	4,1
Minerālūdeņu rūpniecība	30	280	0,9
Tabakas un papirosu rūpniecība	13	926	11,2
Sālsmaļtaves	7	45	1,0

Dzirnavrūpniecības uzņēmumi skaita ziņā ieņem pirmo vietu pārtikas un garšvielu rūpniecībā. 1936. gadā šai apakšnozarē darbojās gandrīz 50% no nozares uzņēmumu skaita un apm. 15% no nozarē no-

darbināto personu skaita. No statistikas konstatētām 923 dzirnavām 604 ir ūdens dzirnavas, 148 — tvaika dzirnavas, 143 — iekšdedzes motoru dzirnavas un 28 elektromotoru dzirnavas. Vējdzirnavas statistika neuztver. Kopējais dzirnavu skaits pēdējo gadu salīdzinājumā lielas pārmaiņas neuzrāda. 1934. gadā jau darbojās 942 dzirnavas ar kopsummā 2,7 tūkst. nodarbinātām personām. 1933. gadā gan darbojās tikai 824 dzirnavas, bet iepriekšējos gados to skaits bijis vēl daudz mazāks. Dzirnavrūpniecības uzņēmumu skaita pieaugums izskaidrojams galvenā kārtā ar labības ražas pieaugumu un labības importa samazināšanos. Agrākajos gados importēto labību samala gandrīz pilnā apmērā Rīgas lielajās dzirnavās. Arī nodarbināto strādnieku skaits salīdzināmā periodā lielas pārmaiņas neuzrāda, un atzīmētās svārstības pa daļai izskaidrojamas ar pārmaiņām dzirnavu blakus nozaru darbībā. Jāievēro, ka provincēs dzirnavas lielā mērā saistītas arī ar kādu blakus nozari, visvairāk kokrūpniecības vai tekstilrūpniecības apakšnozarē. Saskaņā ar Finanšu ministrijas statistiku 1936. gadā nodarbošanās kokrūpniecības apakšnozarē konstatēta pie 428 dzirnavām, bet nodarbošanās vilnas rūpniecības apakšnozarē pie 184 dzirnavām. No samērā lielā dzirnavu skaita tikai 15 atrodas Rīgā, bet pārējās — provincē un provinces pilsētās. No kopējā dzirnavu skaita 253 uzņēmumos nodarbina veltņu krēslus. Kopējais veltņu krēslu skaits līdzinās 563.

Saskaņā ar Valsts statistiskās pārvaldes datiem 1936. gadā dzirnavās pārstrādātas 505.000 tonnas dažādas labības, galvenā kārtā rudzu (30%), kviešu (21%), auzu (20%), mistru (18%), miežu (11%). No samaltās labības ūdens dzirnavās samalts apm. 60% no kopsvara un tvaika dzirnavās 15%. Lai gan

Rīgā atrodas tikai 15 dzirnavas, to apgrozījumi relatīvi ir ļoti lieli. 1936. gadā Rīgas dzirnavās samaltas 72 tūkst. tonnas labības, t. i. gandrīz 15% no kopējā pārstrādātās labības daudzuma, pie kam samalto kviešu ziņā Rīgas dzirnavas dominē. 1936. gadā Rīgas lielākajās dzirnavās samaltas 43 tūkst. tonnas kviešu, t. i. mazliet vairāk kā 40% no kopējā pārstrādāto kviešu daudzuma. Rīgas atsevišķās dzirnavas caurmērā pārstrādājušas mazliet vairāk par 7 tūkst. tonnām labības gadā, bet provinces dzirnavas atsevišķos apgabalos no 370—600 tonnām gadā. Jāievēro, ka provincē ļoti daudzu dzirnavu apgrozījumi bijuši ārkārtīgi mazi. No kopējā dzirnavu skaita 180 uzņēmumos apgrozība gada laikā nav pat sasniegusi 100 tonnas, un tikai 110 dzirnavās tā pārsniegusi 1000 tonnas. Valsts statistiskā pārvalde interesanti aprēķinājusi dzirnavu ģeografisko novietni un tō darbu kapacitāti. Saskaņā ar šiem aprēķiniem 540 dzirnavas, t. i. gandrīz 60%, atrodas tuvāk par 5 km viena no otras, bet 305 dzirnavas — 5 līdz 10 km attālumā. Protams, ne visos gadījumos attālums ir noteicošs dzirnavrūpniecību apgrozījumu izveidošanai, bet šai ziņā lielā mērā ietekmē dažādi blakus apstākļi, kā piemēram, ērti ceļi, bet par visām lietām labību pļēvedumi attiecīgos apgabalos. Neatkarīgi no atzīmētā, tomēr liekas, būs skaidrs, ka *dzirnavu skaits pašreiz jau sasniedzis maksimāli iespējamās robežas un ka tā tālākā pieaugšana no darbības racionālītātes viedokļa nebūtu vēlama*. Lielas daļas uzņēmumu eksistence jau pašreiz iespējama vienīgi pateicoties darbībai dažādās blakus nozarēs. Elektrificējot valsti, daļa lauksaimniecību, domājams, iekārtos lopbarības miltu maļšanu pašu saimniecībās, un līdz ar to jārēķinās ar dzirnavu rūpniecības

apgrozījumu vēl tālāku sašaurināšanos. Statistiskā pārvalde aprēķinājusi arī dzirnavu kapacitāti pie pilnas nodarbinātības. Saskaņā ar šiem aprēķiniem, izejot no 8 stundu darba dienas, slodze pašreiz izmantota tikai 50% apmērā. Viszemāk tā izmantota tvaika dzirnavās (45%), bet visaugstāk — elektromotoru dzirnavās (134%).

Maiznīcu un konditoreju skaits kārtējās statistikas uztverē nav liels samērā ar to faktisko skaitu. 1935. gada tirdzniecības un rūpniecības skaitīšanā konstatētas 728 maiznīcas un konditorejas ar 3000 nodarb. personām, bet 1936. gada kārtējā statistika atzīmē tikai 183 šīs nozares uzņēmumus ar 1,8 tūkst. nodarbinātām personām. Arī kārtējās statistikas uztvertās maiznīcas un konditorejas neuzrāda sevišķi plašu darbību. No 183 atzīmētām maiznīcām tikai nepilna puse izlieto gadā caurmērā vairāk par 100 tonnām dažādu miltu. Pāri par 500 tonnām liels miltu patēriņš konstatēts tikai 8 maiznīcās un konditorejās. Maiznīcu un konditoreju darbība pēdējo gadu salīdzinājumā uzrāda pakāpenisku pieaugumu, kas vedams sakarā galvenā kārtā ar iedzīvotāju pirk spēju celšanos.

Saldumrūpniecības uzņēmumu skaits samērā nav liels, bet šai grupā ietelp rinda ļoti lielu uzņēmumu, kas uzrāda ievērojamus produkcijas daudzumus un vērtības. Saldumrūpniecībā 1933. un 1936. gadu salīdzinājumā konstatējama pakāpeniska uzņēmumu koncentrācija. 1933. gadā šai nozarē darbojās 48 uzņēmumi ar 2,1 tūkst. nodarbinātām personām, bet 1936. gadā uzņēmumu skaits samazinājies līdz 31 un nodarbinātība vienlaikus pieaugusi līdz 2,4 tūkst. personu. Tālāka šīs nozares koncentrācija vērojama 1937. gadā, kad darbību savukārt izbeidza divi lieli saldumrūpniecības uzņēmumi. Jākonstatē, ka

šai nozarē pēdējā laikā iestājušās atveseļošanās tendences, uzņēmumu racionālizācija un ražojumu kvalitātes pacelšana. Saldumrūpniecība pieskaitāma nozarēm, kas lielā mērā balstās uz importētām izejvielām. 1936. gadā šai nozarē patērēto izejvielu vērtība līdzinājās 6,2 milj. latu, no kādas summas apm. 2,7 milj. ir importētās izejvielas. Importētās izejvielās ar 1,6 milj. latu vērtībā dominē kakao pupas, bet lielākos daudzumos importētas arī kafijas pupas, kakao sviests, dažādas garšvielas, esences un iesaiņojumu materiāli. Saldumrūpniecības produkcijā ar 3,3 tūkst. tonnām 5,6 milj. latu vērtībā dominē konfektes. Šokolādes produkcija 1936. gadā līdzinājās 842 tonnām 3 milj. latu vērtībā. Atzīmējams, ka saldumrūpniecības uzņēmumu grupā daļai ietelp arī darbība konservu rūpniecības apakšnozarē, kas, protams, kavē precīzas ainas gūšanu tiklab par saldumrūpniecību, kā arī par konservu rūpniecības apakšnozarēm. 1936. gadā saldumrūpniecības produkcijā atzīmēta arī 544 tonnu zivju konservu izgatavošana 713 tūkst. latu vērtībā.

Saldumrūpniecība apmierina ne tikai iekšzemes tirgus prasības, bet strādā arī eksportam. 1935. gadā eksportētas 1,1 tūkst. tonnu dažādu saldumrūpniecības ražojumu 700.000 latu vērtībā. 1937. gadā eksportētas 418 tonnas 538.000 latu vērtībā. Jāpiezīmē, ka iepriekšējos gados saldumrūpniecības eksports bija iespējams vienīgi ar lielām eksporta prēmijām, bet pašreizējais eksports uzskatāms par dabīgu.

Lai gan saldumrūpniecībā uzņēmumu skaits pēdējos gados ievērojami samazinājies, *tā palielināšana nebūtu vēlama, bet gan drīzāk jārēķinās ar rindas samērā mazāko uzņēmumu darbības izbeigšanu.* Saldumrūpniecība tās ražošanas rakstura dēļ

pieskaitāma tām nozarēm, kur jau aiz tīri higiēniskiem motīviem vien veicināma samērā lielāku uzņēmumu izveidošanās.

Zivju konservu rūpniecībā darbojas 13 uzņēmumi, kas 1936. gadā pārstrādāja dažādas zivis apm. $\frac{1}{2}$ milj. latu vērtībā, ražojot dažāda veida konservus par 2,7 milj. latu. Arī konservu rūpniecība strādā lielā mērā eksportam. 1935. gadā eksportētas 926 tonnas zivju konservu par 741 tūkst. latu, bet 1937. gadā 471 tonna 861 tūkst. latu vērtībā. Konservu eksports iet galvenā kārtā uz Ziemeļamerikas Savienotām valstīm. Konservu rūpniecība pieskaitāma dabīgām rūpniecībām, jo tā balstās galvenā kārtā uz iekšzemes izejvielām. Importēto izejvielu sarakstā dominē dažādas eļļas un garšvielas. To kopējā vērtība līdzinās apm. 15% no šai rūpniecībā patērēto izejvielu vērtības.

Gaļas *konservu fabriku* skaits kārtējās statistikas uztverē arī ievērojami atšķiras no šīs apakšnozares kopējā uzņēmumu skaita. 1935. gada skaitīšanā konstatēti 237 dažādi gaļas konservu un desu rūpniecības uzņēmumi, bet kārtējās statistikas uztverei pakļaujas tikai 164 šīs apakšnozares uzņēmumi. Pēdīgi minētos 1936. gadā ražotas apm. 4 tūkst. tonnas dažādu desu 4,6 milj. latu vērtībā un 140 tonnas gaļas konservu 134 tūkst. latu vērtībā. Gaļas konservu rūpniecība patērē vienīgi vietējās izejvielas. Šī nozare strādā tikai vietējā tirgus vajadzībām, un atzīmējamu eksportu līdz šim nav izdevies realizēt.

Lopu un putnu kautuvju skaits 1935. gada skaitīšanā atzīmēts ar 83 uzņēmumiem, bet kārtējās statistikas uztverei pakļaujas tikai 11 uzņēmumi. No atzīmētām lopkautuvēm apm. 60% ir sabiedriskas, bet pārējās privātas kautuves. Sakarā ar lopkopī-

bas pakāpenisku attīstību pēdējos gados ievērojami aug arī lopu kautuvju apgrozījumi.

Piena rūpniecības uzņēmumu grupā 1935. gada skaitīšanā atzīmēti 457 uzņēmumi ar 3,1 tūkst. nodarbinātām personām, no kuŗiem kārtējās statistikas uztverei pakļaujas 330 uzņēmumi ar 2,8 tūkst. nodarbinātām personām. Statistikas uztvertajos uzņēmumos ietelp vienīgi pienotavas un siernīcas. 1936. gadā tās pārstrādājušas 576 tūkst. tonnas piena. Pienotavu skaits pēdējos gados ievērojami samazināts, apvienojot, kur vien tas bija iespējams, pienotavas ar samērā mazu apgrozījumu. No pašreizējām 330 pienotavām 90% pieder kooperatīviem, pie kam pēdīgi minētā uzņēmumu grupa pārstrādā apm. 94% no visās pienotavās pieņemtā piena kopsvara. Apmēram 45% no pienotavām uzrāda arī vēl pašreiz samērā nelielus apgrozījumus, un to pārstrādātais piena daudzums nepārsniedz 1000 tonnas gadā. Vairāk par 5000 tonnām gadā pārstrādā tikai 17 pienotavas. Piena ražošanu pārstrādāšana pieskaitāma svarīgākām eksporta rūpniecības nozarēm. 1936. gadā eksportētas 17 tūkst. tonnas sviesta, — t. i. apm. 78% no kopprodukcijas. Siera eksports līdzinās 54 tonnām vai 6% no kopējās produkcijas. 1937. gadā sviesta eksports tālāk aug, un tas sasniedz 19,2 tūkst. tonnas 45,4 milj. latu vērtībā. Kopējā Latvijas piena raža novērtēta 1,6 milj. tonnas, no kāda daudzuma apm. 40% iet caur pienotavām. Eksportētā sviesta pagatavošanai patērē apm. ceturto daļu no visas piena kopprodukcijas. 1938. gadā paredzama piena produkcijas, bet arī sviesta eksporta tālāka pieaugšana.

Ogu, augļu un dārzāju konservu rūpniecībā 1936. g. darbojās 12 uzņēmumi ar 245 personām. Šīs no-

zares uzņēmumi pārstrādā vienīgi iekšzemes izejvielas un ražo galvenā kārtā dažādas sulas, bezalkohola vīnus, sakņu konservus, marmelādes, ievārijumus un rindu citu pārtikas vielu.

Kartupeļu cietes un sīrupa ražošanas nozarē 1936. g. darbojās 26 uzņēmumi ar 187 nodarbinātām personām. Minētie uzņēmumi pārstrādājuši 18 tūkst. tonnas kartupeļu apm. 550 tūkst. latu vērtībā, ražojot 860 tonnas zaļās cietes 128 tūkst. latu vērtībā, 1,8 tūkst. tonnas kartupeļu miltu 473 tūkst. latu vērtībā un bez tam mazākos daudzumos sīrupu un glukōzi.

Cukurrūpniecībā visus pēdējos gadus darbojas 3 uzņēmumi ar 1,1 tūkst. nodarbinātām personām. 1936./1937. gadā pārstrādātas 244 tūkst. tonnas cukurbiešu par 8,5 milj. latu. Cukura saturs bietēs ir augsts, un tas pēdējā gadā līdzinājās 18%. 1936. gadā ražotas 37 tūkst. tonnas kristallcukura 12,4 milj. latu vērtībā, bet mazākos daudzumos arī graudu cukurs. Cukurrūpniecība pilnā apjomā pamatojas uz vietējām izejvielām. Importēto izejvielu vērtība ir ļoti niecīga un tajās dominē dažādas ķīmikālijas.

Spirta dedzinātavu skaits pēdējo gadu caurmērā lielas svārstības neuzrāda. 1936. gadā darbojās 58 spirta dedzinātavas ar 561 nodarbinātām personām. Pārstrādātas 68,5 tūkst. tonnas kartupeļu, 4 tūkst. tonnas nežāvēta iesala, 1,7 tūkst. tonnas melases un 17 tonnas labības. Lielākais uzņēmumu skaits (10) koncentrējas Talsu apriņķī, un minētā apriņķa uzņēmumos pārstrādāti apm. 20% no kopējā spirta dedzinātavās pārstrādātā kartupeļu daudzuma. Grupējot dedzinātavas pēc lieluma, jākonstatē, ka zem 500 tonnām kartupeļu gadā pārstrādā 3 dedzinātavas, no 500 līdz 1000 tonnām — 21 dedzinātava, no 1000 līdz 2000 tonnām — 30 dedzinātavas, bet virs

2000 tonnām — 4 dedzinātavas. No pārstrādātiem kartupeļiem ražoti 8,3 milj. litri spirta, bet no mēlases 452 tūkst. litri. Sakarā ar spirta patēriņa straujo pieaugšanu 1937. gadā darbību uzsāka 4 jaunas spirta dedzinātavas un *turpmākajos gados paredzama to skaita vēl tālāka palielināšana*, izveidojot pastiprināti kooperatīvas dedzinātavas.

Rauga rūpniecībā 1936. gadā darbojās 4 uzņēmumi ar 222 nodarbinātām personām. Minētā nozarē pārskata gadā ražotas 338 tonnas rauga 1,4 milj. latu vērtībā, 157 tonnas iesala ekstrakta 127 tūkst. latu vērtībā, bet mazākos daudzumos iesals, etiķis, un dažādi ievārijumi. Arī šī apakšnozare nedod pilnīgi skaidru ainu par atsevišķu ražojumu produkciju un ar to izgatavošanu saistīto strādnieku skaitu, jo statistika šai apakšgrupā starp citiem ražojumiem uzrāda, piemēram, arī 48 tūkst. litru likieru ražošanu 210 tūkst. latu vērtībā. *Rauga rūpniecības uzņēmumu skaits katrā ziņā ir pietiekoši liels, un tā pavairošana nav domājama.*

Likieru un vīnu rūpniecības nozarē 1935. gada skaitīšanā atzīmēti 47 uzņēmumi ar 143 nodarbinātām personām, bet kārtējās statistikas uztverei pakļaujas vienīgi 9 uzņēmumi ar 84 nodarbinātām personām. 1936. gadā, sīkos uzņēmumus ieskaitot, darbojās *43 vīna darītavas*, kas uzrādīja 220 tūkst. litru produkciju. Lielākā daļā šīs nozares uzņēmumi ir ļoti sīki, un tikai 3 no tiem uzrāda produkciju virs 20 tūkst. litriem. Visas lielākās vīnu darītavas koncentrētas Rīgā. Vīnu rūpniecībai arī nākotnē nav paredzama sevišķi plaša attīstība, jo iekšzemes izejvielas nav uzskatāmas par pietiekoši augstvērtīgām kvalitātes ražojumu izgatavošanai. Vadoties no minētā apsvēruma, daudz labākas izredzes ir dažādo ogu sulu rūpniecībai. No otras puses, pa-

stāvošiem uzņēmumiem liela sacensība izceļas sakarā ar pastiprinātu vīna ražošanu mājās. Sīkākās *liķieņu fabrikas* ieskaitot, 1936. gadā konstatēti 10 šīs apakšnozares uzņēmumi, kas pārstrādāja 65 tūkst. litrus spirta un ražoja 168 tūkst. litru dažādu liķieņu. Liķieņu rūpniecība pa daļai strādā arī eksportam, un 1936. gadā ārzemēs izdevies novietot 39 tūkst. litru liķieņu 140 tūkst. latu vērtībā. No pēdīgi minētā daudzuma lielākā daļa izvesta uz Lielbritāniju.

Alus rūpniecībā 1935. gada skaitīšanā konstatēts 31 uzņēmums ar 859 nodarbinātām personām. Kārtējā statistika turpretī 1936. gadā uztvērusi 28 alus darītavas ar 823 nodarbinātām personām. No minētā skaita Rīgā darbojas tikai 5 uzņēmumi. Visas alus darītavas kopā 1936. gadā pārstrādāja 1,8 tūkst. tonnu iesala, 26 tonnas apiņu un 5 tonnas rauga, ražojot 9,6 milj. litru alus. No minētā daudzuma Rīgas 5 uzņēmumos ražoti 5,4 milj. litru, t. i. 56% no kopprodukcijas. Atsevišķu alus darītavu darbības apjoms caurmērā nav liels. Virs 500 tūkst. litriem alus gadā ražojuši tikai 6 uzņēmumi, un no tiem 2 uzņēmumi ražoja virs 1 milj. litru gadā. 1937. gadā alus produkcija uzņēmumos, kas nodarbināja 20 un vairāk strādniekus, sasniedza 11,8 milj. litrus, salīdzinot ar 8,3 milj. litru 1936. gadā. Alus patēriņa ārkārtīgi straujais pieaugums izskaidrojams vienīgi ar šīs nozares racionālizāciju un tās rezultātā pacelto alus kvalitāti un atkārtoto cenu pazeminājumu. *1937. gadā gūtie piedzīvojumi norāda, ka nākotnē iespējama alus patēriņa vēl tālāka pieaugšana.* Jāatzīmē, ka ievērojamus daudzumus alus izgatavo mājas kārtībā. Spriežot pēc apiņu importa, kas 1936. gadā sasniedza 97 tonnas, no kāda daudzuma alus darītavas noņēma nepilnu trešo

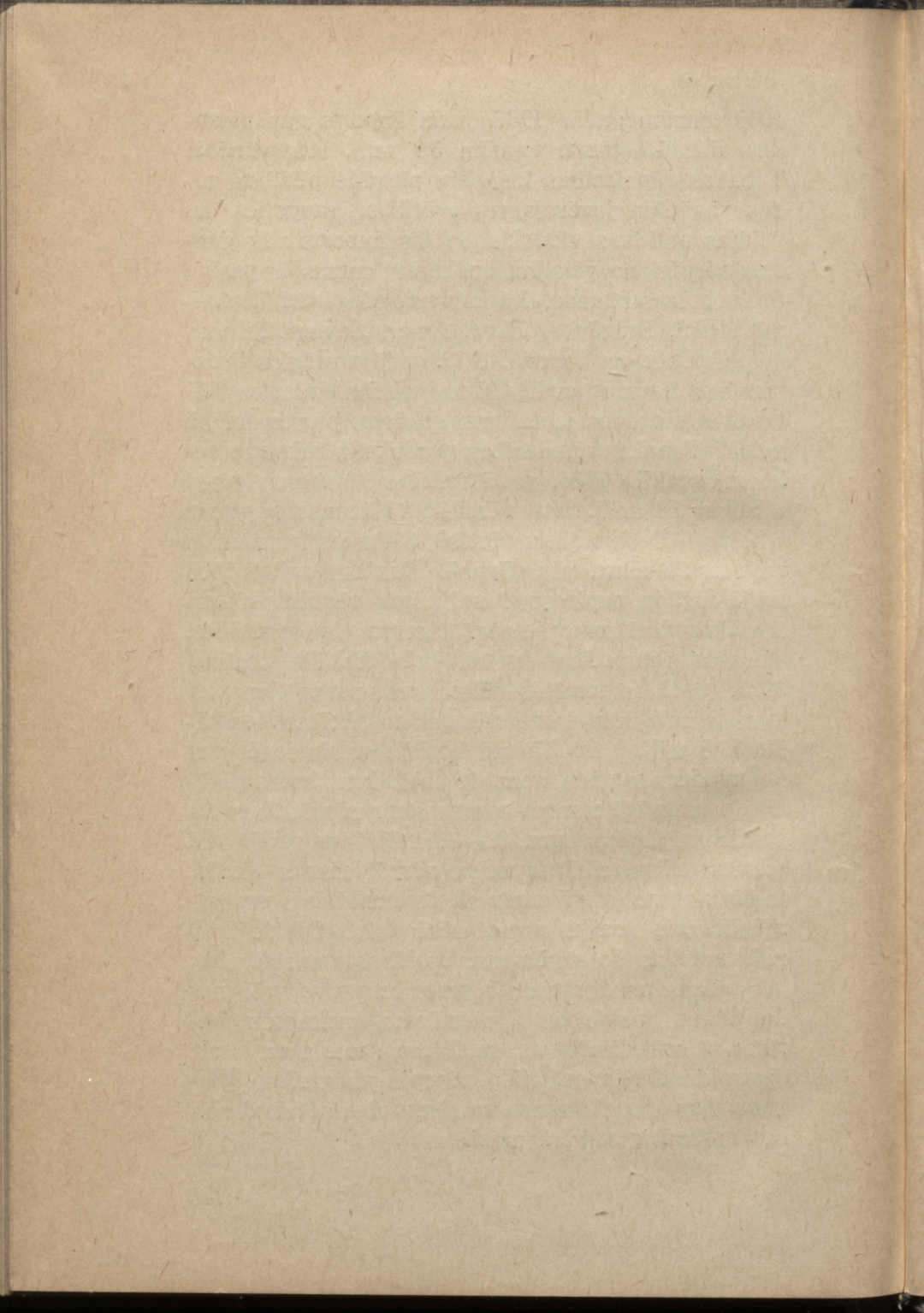
daļu, var nākt pie slēdziena, ka mājas kārtībā ražotā alus daudzums līdzinās apmēram 30 milj. litru. Bez tam vēl jāievēro, ka mājas alus izgatavošanai patērē arī iekšzemes apiņus.

Minerālūdeņu rūpniecībā 1935. gada skaitīšanā konstatēts 91 uzņēmums ar 430 nodarbinātām personām; no šī skaita kārtējai statistikas uztverei pakļaujas tikai 30 uzņēmumi ar 280 nodarbinātām personām. 1936. gadā minerālūdeņu rūpniecības uzņēmumu skaits, sīkos uzņēmumus ieskaitot, sasniedza 111, un to produkcija līdzinājās 5 milj. litru mākslīgu augļu un minerālūdeņu un 231 tūkst. litru dabīgo minerālūdeņu. Minerālūdeņu iestādes parasti ir ļoti sīkas un virs 100 tūkst. litriem gadā ražo tikai 14 uzņēmumi. Liela daļa minerālūdeņu iestāžu darbojas kā blakus nozares pie citiem uzņēmumiem, kā, piemēram, pie alus darītavām. *Minerālūdeņu iestāžu skaits jau pašreiz uzskatāms par pārāk lielu.*

Tabakas rūpniecībā statistika 1936. gadā atzīmē 13 uzņēmumus ar 926 nodarbinātām personām. No šiem uzņēmumiem 7 pārstrādā ārzemju tabaku, 5 uzņēmumi — iekšzemes tabaku, bet 1 uzņēmums — tiklab ārzemju, kā iekšzemes. No konstatētiem 13 tabakas uzņēmumiem 5 uzņēmumi pārstrādā virs 50 tonnām tabakas gadā, un minēto uzņēmumu produkcija aptver apm. 85% no visas nozares kopprodukcijas. Tabakas rūpniecība balstās galvenā kārtā uz importētām izejvielām. 1936. gadā ārzemju izejvielu vērtība līdzinājās 5,8 milj. latu, t. i. 84% no patērēto izejvielu kopējās vērtības. Importētās izejvielās ar 980 tonnām 5,8 milj. latu vērtībā dominē lapu tabaka. Iekšzemes tabakas patēriņš sasniedz nepilnas 100 tonnas apm. 100 tūkst. latu vērtībā. Tabakas rūpniecības izejvielu imports pēdējos gados ir bijis visai stabils, un tas svārstās ap

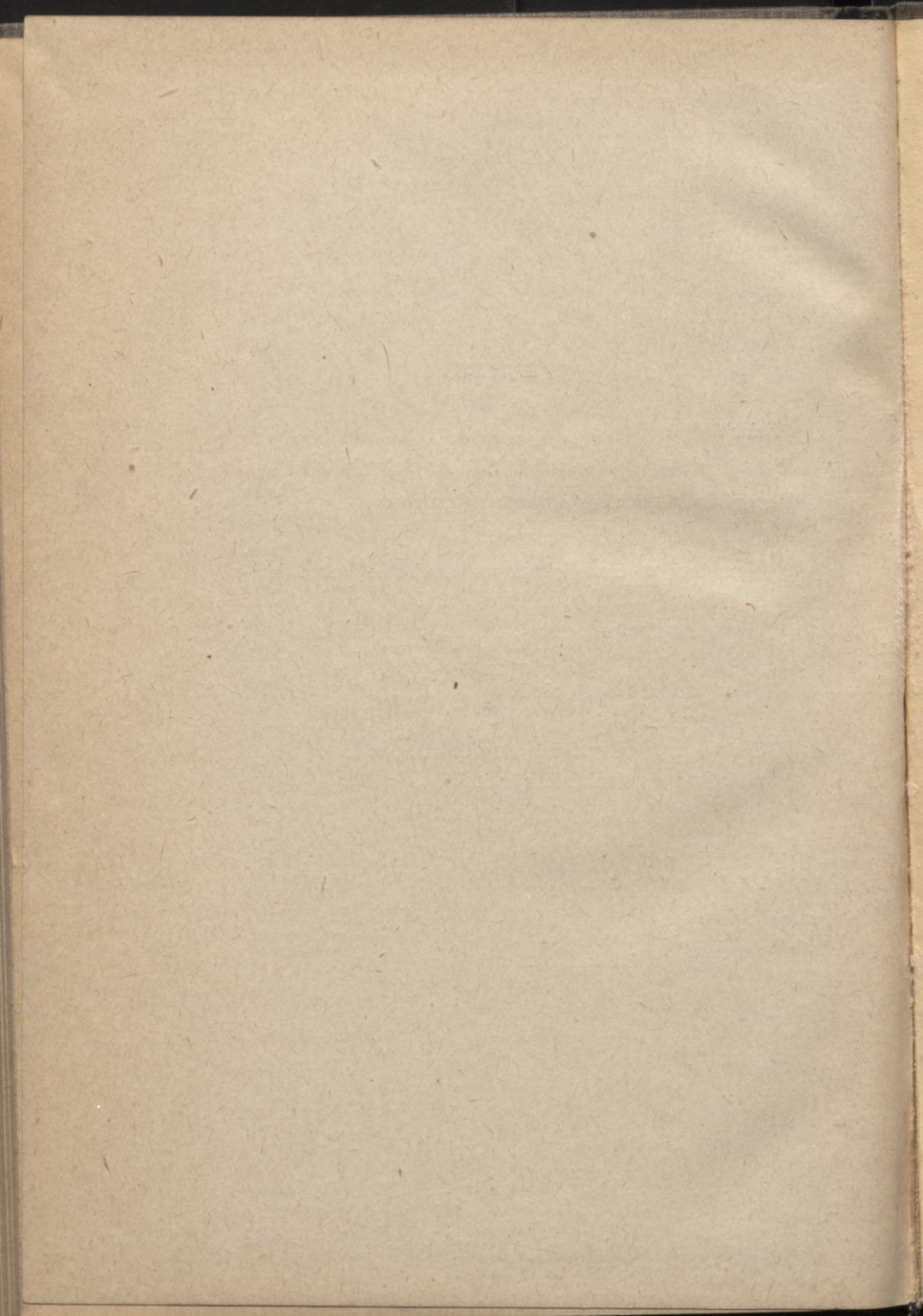
1000 tonnām gadā. 1937. gadā imports gan pieaudzis līdz 1,1 tūkst. tonnām 3,9 milj. latu vērtībā. Tabakas rūpniecības izejvielu piegāde pēdējos gados sagādāja ievērojamas grūtības, raugoties no valūtas politikas viedokļa, jo tās imports nāk gandrīz vienīgi no valstīm, ar kurām mums ir pasīva tirdzniecības bilance. Kā galvenie piegādātāji minami SPRS, Bulgārija, Ziem. Amer. Savienotās valstis, Grieķija un Turcija. 1937. gadā noslēgtos tirdzniecības līgumos ar Balkānu valstīm izdevies jēltabakas piegādes jautājumu nokārtot pieņemamākā veidā. Tabakas rūpniecības produkciju raksturo sekojoši skaitļi. 1936. gadā ražotas 92 tonnas pīpju tabakas 2,1 milj. latu vērtībā, 84 tonnas papirosu tabakas 765 tūkst. latu vērtībā, 8 tonnas šņaucamās tabakas 27 tūkst. latu vērtībā. Bez tam ražoti 1085 milj. dažādu papirosu 8 milj. latu vērtībā, kā arī mazākos daudzumos cigāri, cigaretes un cigarillos. Tabakas rūpniecībai ir ļoti liela fiskāla nozīme. 1936. gadā importētās jēltabakas muita ienesusi apm. 3 milj. latu, bet ienākumi no akcīzes līdzinājās 12,8 milj. latu. Tā tad kopējie valsts ieņēmumi no tabakas sastāda apm. 16 milj. latu, bet smēķētāju samaksātā summa par tabakas rūpniecības ražojumiem iztaisa apm. 27—30 milj. latu gadā. Arī tabakas rūpniecībā ievadīta pārkārtošanas akcija, jo šīs nozares uzņēmumu skaits uzskatāms par pārāk lielu, it sevišķi, ņemot vērā valsts fiskālo interešu noteikto šo uzņēmumu darbības kontroli.

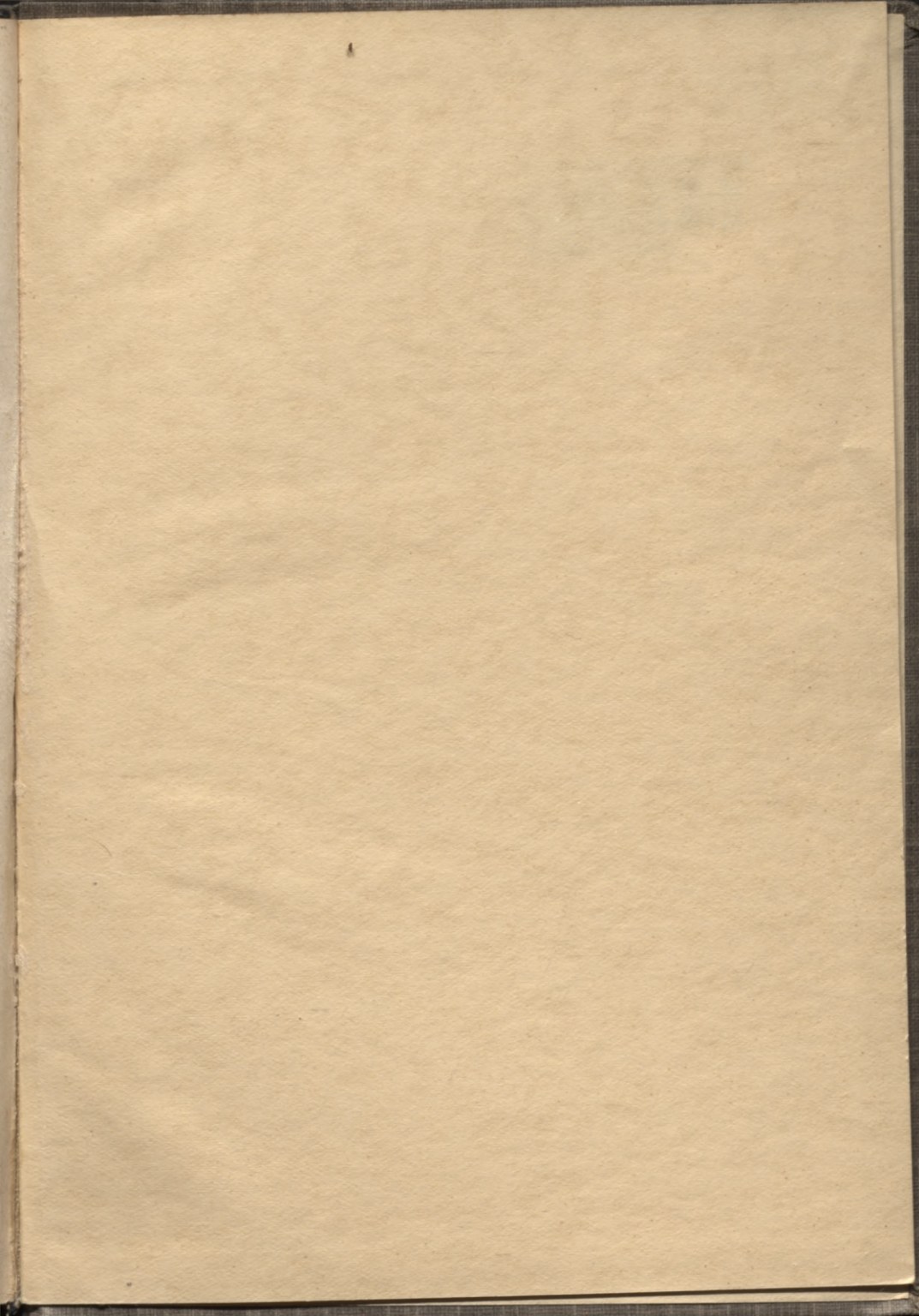
Pārtikas un garšvielu rūpniecība aptver vēl rindu tālāku apakšnozaļu, piemēram, makaronu fabrikas, zarnu slīmētavas, saldētavas, iesala un iesala ekstrakta darītavas, etiķa, sinepju un garšvielu izgatavošanas uzņēmumus un rindu citu, bet to darbības apjomi ir samērā mazi.

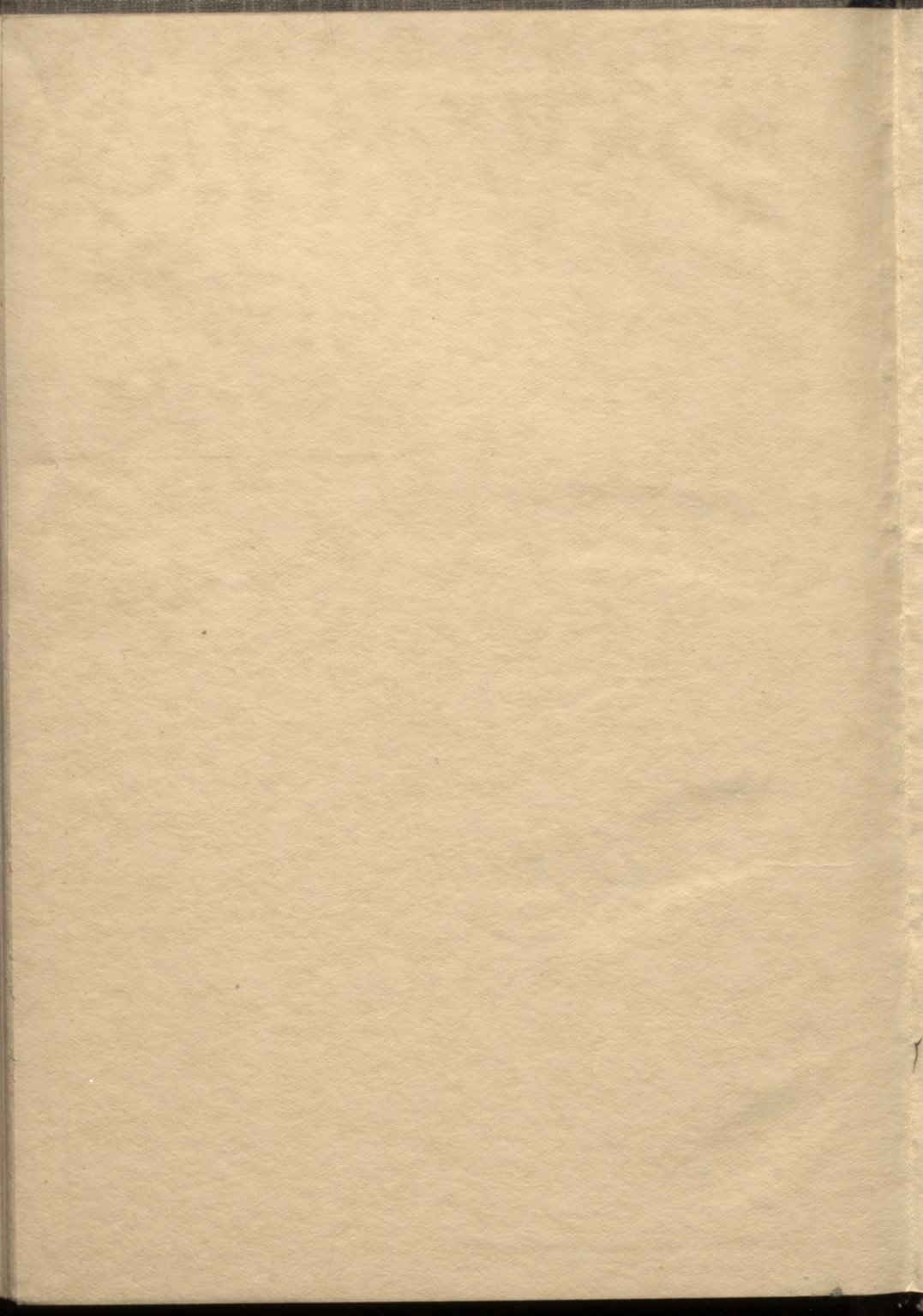

SATURS.

	Lapp.
Priekšvārdi	3
Dienas jautājumi rūpniecībā. <i>Inž. A. Sakentelds.</i>	7
Vispārējās rūpniecības attīstības tendences	15
Atsevišķās rūpniecības nozares:	
Izrakteņi, to izmantošana un būvniecība (arī elektrifikācija)	33
Metallrūpniecība	50
Tekstilrūpniecība	65
Ķīmijas un ādu rūpniecība	82
Kokrūpniecība	98
Papīra un poligrafiiskā rūpniecība	115
Pārtikas un garšvielu rūpniecība	130

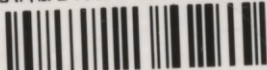

[1,50]

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0308017846

apm.

